

FİNANS - POLİTİK &

EKONOMİK YORUMLAR

AĞUSTOS 2003 • YIL 40 • SAYI 473 • 4.000.000.- LİRA

www.ekonomikyorumlar.com

“Bankacılık Ancak İyi Düzenlenmiş ve Denetlenen Bir Piyasada Gelişir”

Ersin ÖZİNCE

*Türk - Amerikan İlişkileri
ve Avrupa Birliği*

Yalım ERALP

*Avrupa Birliği, ABD
ve Türkiye*

Dr. Ali TEKİN

*Küreselleşmenin Mali Piyasalar
Üzerine Etkileri*

Doç. Dr. Ali ALP

*TCMB'den Döviz Alanlar
Sır Olarak Kalmalıydı*

Servet YILDIRIM

*Bankacılık Sisteminin
Güncel Sorunları*

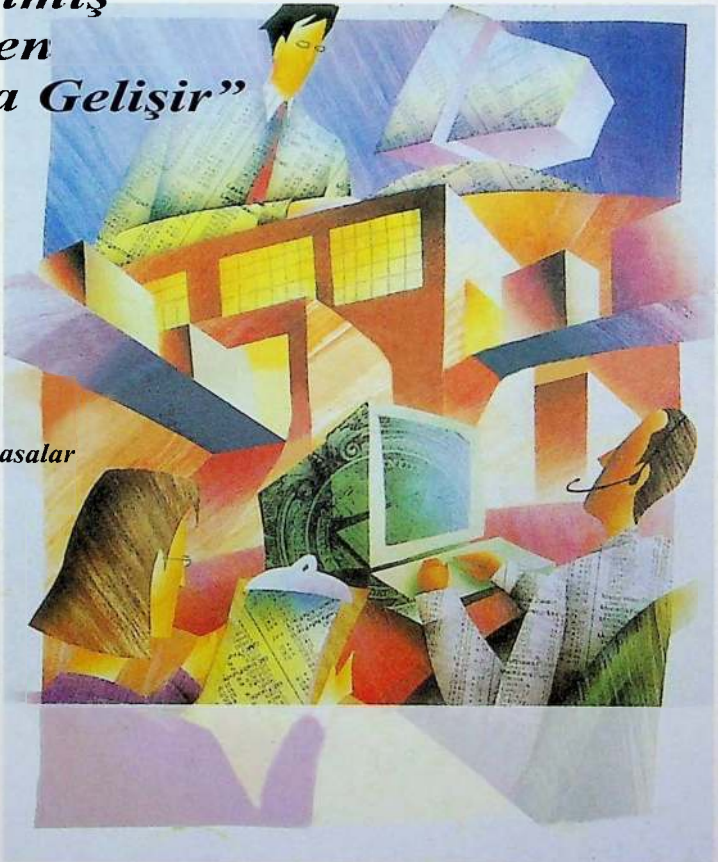
Dr. Şevket SAYILGAN

*Türk Bankacılık Sektöründe
Maliyet Etkinliği Analizi*

Yrd. Doç. Dr. Tuba Ayan YAKICI
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA

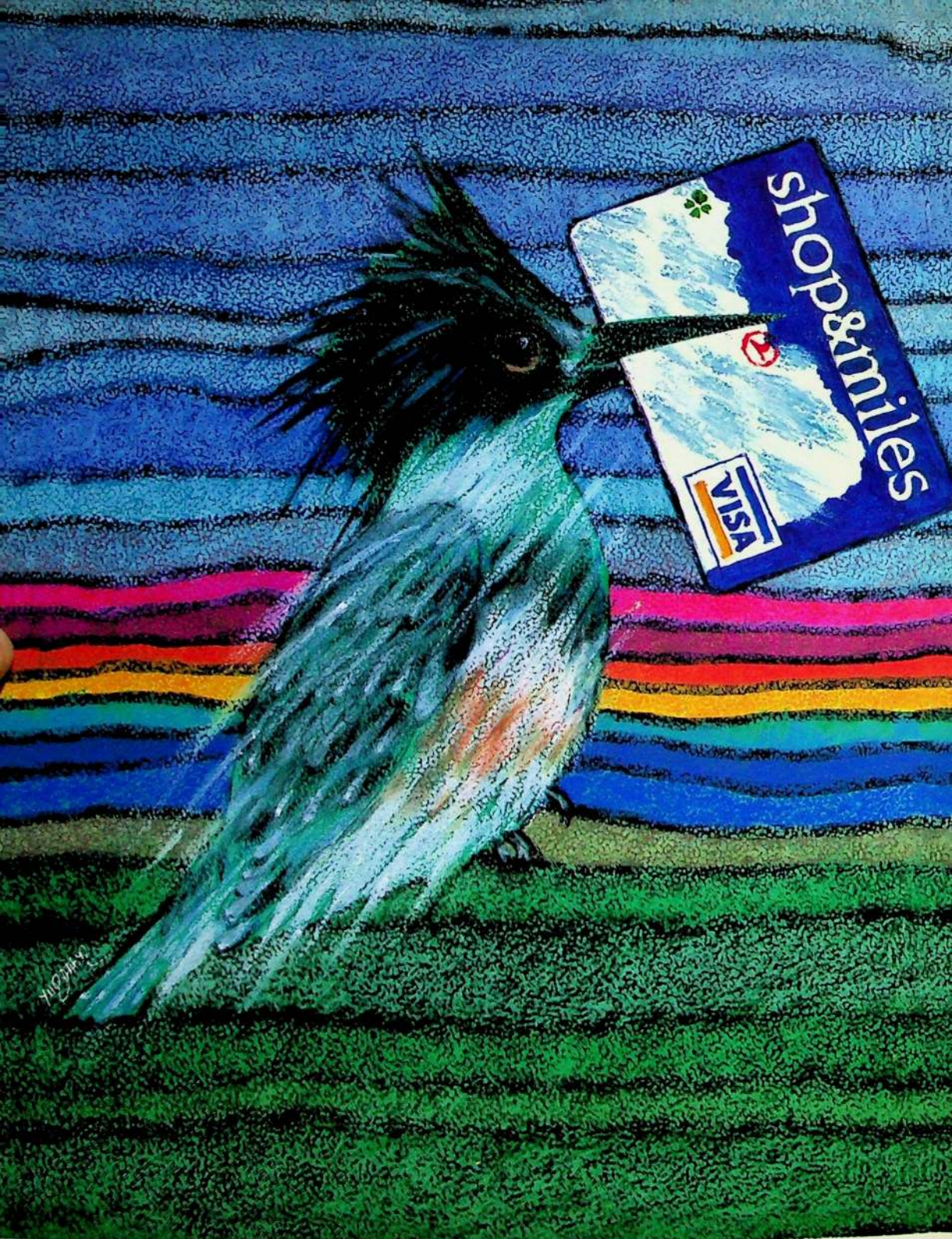
Türev Piyasalar ve Türkiye

Serdar ÇITAK

Kamu Yönetimi Reformu

Doç. Dr. Ali ULUSOY

Yalıçapkını yılda yaklaşık beşbinaltıyüz mili bedava uçuyor. Ya siz?

444 0 333 / shopandmiles.com
Kuşlar ve yaşadıkları alanlarla ilgili daha fazla bilgi için wuf.org.tr

Touareg

%70 çapraz eğilme yeteneği

- + 12 farklı yönde ayarlanabilen elektrikli, hafızalı ön koltuklar**
 - + 750 Nm tork gücü**
 - + Sürekli 4 çeker (4MOTION®) teknolojisi**
- = Kapıya kadar bırakmak buna denir.**

TOUAREG DANIŞMA HATTI: 0212 335 04 25 TOUAREG HAKKINDA BİLMEK İSTEYECEĞİNİZ HER ŞEYİ, DANIŞMA HATTIMIZDAN ÖĞRENEBİLİRSİNİZ. VOLKSWAGEN TÜRKİYE DİSTRİBÜTÖRÜ DOĞUŞ OTOMOTİV SERVİS VE TİCARET A.Ş. BİR DOĞUŞ HOLDİNG KURULUŞUDUR.

Yukarıda belirtilen özellikler motor seçeneklerine göre farklılık gösterebilir.

FINANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http://www.ekonomikyorumlar.com

e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

AĞUSTOS 2003 • YIL: 40 • SAYI: 473 • 4.000.000.- LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik Mali Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS**

**Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENÇ**

**Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat □ Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Prof. Dr. Mehmet Altan □ Tevfik Altınok □ Yılmaz Argüden □ Beyhan Aslan □ Uğur Bayar □ Afa Boran □ Prof. Dr. Ünal Bozkurt □ Yavuz Canevi □ Ege Cansen □ Dr. Doğan Cansızlar □ Bülend Çorapçı □ Necdet Durakbaşa □ A. Aydın Dündar □ Dr. A. Mahfû Eğilmez □ Orhan Emirdağ □ Gazi Erçel □ Dr. Zeynel Abidin Erdem □ Meral Gezgin Eriş □ Dr. Deniz Gökçe □ Prof. Dr. Cumhuri Ferman □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ M. Akif Hamzaçebi □ Avni Hedili □ Erhan Işıl □ Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu □ Ali İhsan Karacan □ Kemal Kurdaş □ Korhan Kurdoğlu □ Adnan Nas □ Ergin Neng □ Sezai Onaral □ Prof. Dr. Suat Oktar □ Tuncay Özilhan □ Ersin Özince □ Ertuğrul İhsan Özol □ Prof. Dr. Merih Paya □ Adnan Polat □ M. Faruk Sabuncu □ Prof. Dr. Hülya Talu □ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş □ Dr. Ali Tekin □ Dr. Turgut Telman □ Yaman Törüner □ Cihan Turper □ Doç. Dr. Ali Ulusoy □ Ahmet Yüzbaşıoğlu □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç □ Prof. Dr. Erdoğan Alkin □ Zeki Gündüz □ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel □ Adnan Nas □ Prof. Dr. Merih Paya □ Prof. Dr. T. Güngör Uras

**KATKIDA BULUNAN
DOĞU YATIRIM HOLDİNG**

BU SAYIDA

Okurlara Mektup	
Sıcak Bir Yaz	3
EKONOMİK YORUMLAR/SÖYLEŞİ	
Ersin ÖZİNCE	
Bankacılık Ancak İyi Düzenlenmiş ve Denetlenen Bir Piyasada Gelişir	7
Yalım ERALP	
Türk - Amerikan İlişkileri ve Avrupa Birliği	15
Doç. Dr. Ali ALP	
Küreselleşmenin Mali Piyasalar Üzerine Etkileri	21
Dr. Ali TEKİN	
Avrupa Birliği, ABD ve Türkiye	33
Servet YILDIRIM	
Devlet Her İşlemi İzleyebilmeli, Ancak Elde Ettiği Bilgileri Bir Sır Olarak Saklamalı	44
Dr. Şevket SAYILGAN	
Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri	48
Yrd. Doç. Dr. Tuba Ayan YAKICI	
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA	
Türk Bankacılık Sektöründe Maliyet Etkinliği Analizine İlişkin Bir Model Denemesi	68
Doç. Dr. Ali ULUSOY	
Kamu Yönetimi Reformu - II	77
Serdar ÇITAK	
Finansal Piyasaların Batı Yakası: Türev Piyasalar ve Türkiye	84
Rakamların Dili	
Ekonomik Göstergeler	93
Abone Formu	96

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL ☎ Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 ☎ Faks: (0212) 518 66 43 ☎ http://www.ekonomikyorumlar.com ☎ e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com ☎ Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. ☎ 2003 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil): 48.000.000.-TL. ☎ Öğrencilere: 33.600.000.-TL. ☎ Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 ☎ Kapak - Sayfa Tasarımı ve Dizgi: Ekonomik Yorumlar ☎ Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık, Tel: (0212) 518 11 28 ☎ Baskı Tarihi: 11 Ağustos 2003 ☎ Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

Sıcak Bir Yaz

İçinde bulunduğumuz yaz aylarında sıcaklık mevsim normallerinin üzerinde seyrediyor. Öyle görünüyor ki ekonomi ve siyasette de yaz oldukça sıcak geçecek. TBMM tatile girmeden AKP grubunun, Meclisi olağanüstü toplantıya çağırarak için imza toplamayı da bunu gösteriyor.

Bu sıcak yaz gününde önce IMF'ye verilen niyet mektubunun "board" tarafından onaylanarak kredi diliminin serbest bırakılması ve IMF'ye geri ödemelerin anlaşmadaki imkan dahilinde 1 yıl uzatılması ile 2004 yılında 9.7 milyar dolar yerine 5.2 milyar dolar, 2005'te de 10.1 milyar dolar yerine 7.8 milyar dolar ödenecek olması biraz nefes almamızı sağladığı gibi Hükümete de gecikmiş reformları tamamlamak için zaman kazandırmıştır.

Temmuz ayında enflasyonun TEFE'de % 0.5, TÜFE'de % 0.4 gerilemesi ve çekirdek enflasyonun % 0.5 artışı ikinci iyi haber oldu. Böylece TEFE'de % 20, TÜFE'de % 17.4 hedefine bir adım daha yaklaşmış oldu.

IMF ile erken ödeme opsiyonundan çıkılıp normal ödeme opsiyonunun kullanılması ile 2004 için 4.5, 2005 için 2.3 milyar dolarlık borç ertelenmesi 2004 yılı ile ilgili korkuları bir ölçüde azaltacağı gibi, faizlerde yeni bir düşüş ivmesi başlatacaktır. Şayet Hükümet harcama disiplini sürdürürse faizlerin sonbaharda % 35'i görmesi hiç de sürpriz olmaz.

Öte yandan bu borç ertelenmesi stand-by anlaşmasının bittiği 2004 sonrasında da IMF gözetiminin devam edeceği anlamına geliyor. Büyük bir ihtimalle 2 yıllık bir "staff monitoring" anlaşması gündeme gelecektir. Bunun piyasalar üzerindeki etkisi ise kesinlikle olumlu olacaktır. Kuşkusuz bu olumlu havanın devamında faiz dışı fazla hedefi ve ABD ile ilişkilerin seyri belirleyici olmaya devam edecektir. 8.5 milyar dolarlık ABD kredisinin Irak'a asker gönderme kararıyla birlikte ele alınması, kredinin dilimler halinde olacağını ve her dilimin gözden geçirme sonlarında serbest bırakılacağını açıklanması ABD ile ilişkilerin düzelmesinin önemini ortaya koyuyor zaten.

Bu olumlu havayı bozacak şey yeni bir tezkere tartışmasıdır. 1 Mart tezkeresinin Türk - ABD ilişkilerinde yarattığı talibbat onarılmamışken, yeni bir tezkere gerginliği başlıyor gibi... ABD ziyaretinden dönen Dışişleri Bakanı Sayın Gül'ün Türkiye'nin Irak'a asker gönderme kararını birkaç ay içinde vereceğini söylemesi piyasaları gergin bir bekleyiş içine soktu. Öyle ki, piyasalar, bir anlamda niyet mektubunun onaylanacağı ve kredi diliminin IMF tarafından serbest bırakılacağına habercisi sayılan Standard&Poors'un not artırımına dahi tepki vermedi.

Standart & Poors'un Türkiye'nin "B" eksi olan ülke notunu "B"ye yükseltmesinde IMF ile 5.Gözden geçirmenin gecikmeli de olsa tamamlanması ve niyet mektubunun Washington'a yollanması etkili oldu. Ancak S&P Türkiye'nin görünümünü durağan olarak muhafaza etti ve hedeflenen faiz dışı fazlanın gerçekleşmeyeceği uyarısında bulundu.

IMF ile 5.Gözden geçirme gecikmeli de olsa nihayet tamamlanması ile Hükümetin ek kaynaklara güvenerek yaptığı harcamaların faturasının da şimdilik 2.3 katrilyon lira olduğu açığa çıktı. Böylece bütçede sorun olduğu da teyid edilmiş oldu. 2.vergi paketi, kamu bankalarının özelleştirilmesi, mali kontrol yasası, KİT yönetişiminin gerçekleştirilmesi gibi yapısal reformlar için de IMF ek süre tanıdı. Bu reformlar Ekime kaldı. Ancak SSK prim affı konusunda pürüzler halen giderilmiş değil. IMF, faiz ve ceza indirimleri yapılmaksızın en fazla borçların yeniden yapılandırılmasına razı olacağı mesajını verdi. Bunlar 6.Gözden geçirmenin kritik konuları olacak.

IMF ile varılan mutabakata göre 20 katrilyon liralık faiz dışı fazla hedefine ulaşmak için gereken harcama tasarrufu ve gelir ihtiyacı toplamı 2.3 katrilyon lira idi. Ancak Türk-İş'le yapılan son protokol ek kaynak ihtiyacını daha da artıracak. Daha da önemlisi bu anlaşmada programın gözardı edileceğine dair önemli ipuçları bulunuyor. Türkiye enflasyonla mücadele programı çerçevesinde gelirler politikası uygulayacağını, bu çerçevede geriye doğru endekslemeden vazgeçeceğini taahhüt etmişti. Bugüne kadar da buna riayet edildi. Oysa bu anlaşmayla yeniden beklenen enflasyon değil, gerçekleşen enflasyonun ücretlerin belirlenmesinde kullanılacağı eski sisteme dönülüyor. Kamu sektörünün ücretler üzerindeki belirleyici rolü düşünülürse bu adımın enflasyonla mücadeleye olumsuz etkisi daha iyi anlaşılır. 2004 yılında % 5 zam ve enflasyon farkı ilkesinin getirilmesi ve kamuda zorunlu emeklilik uygulaması yapılmayacağını taahhüt edilmesi IMF ile yeni pürüzlerin de habercisi aynı zamanda.

Ayrıca IMF programının temel göstergesi olan faiz dışı fazlanın Haziran ayında düşük çıkması bütçenin hareket alanını daraltıyor ve hükümeti kaynak açısından zorluyor. Hükümet harcama tarafında tüm kozlarını tüketmiş görünüyor. Bundan sonra her harcama enflasyonu artırır, bu da faizlerin yükseltmesi demektir. Bu nedenle bütçe disiplini hükümetin en öncelikli konusu olmak zorunda.

Üstelik pürüzler bu kadarla da sınırlı değil. Yapısal reformlar içinde en önemlilerinden biri olan ve yolsuzlukla mücadelede kilit öneme sahip ihale kanunu değiştirilerek büyük ölçüde geriye dönüldü. Bunun yanı sıra özelleştirme İdaresine Hazine garantili borçlanma imkanı verilmesi gibi Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Yasasını delegecek yeni düzenlemeler de cabası.

Bu nedenle IMF ile sorun çözülmüş gibi görünse de aslında şimdi başlıyor. Programdaki gecikmelerin ve yapılanlardan çok yapılamayanların bir belgesi niteliğinde olan bu niyet mektubunu "board" onayladı; ancak bu defa 6.Gözden geçirmenin koşulları fazlasıyla ağır- laşacak gibi görünüyor. Kaldı ki 6.Gözden geçirme 2004 yılı politikalarına damgasına vuracağından son derece önemlidir.

IMF'nin borçları yeniden yapılandırmasının sadece kısa vadede oluşacak suni krizleri ön- leyeceği ekonominin ve devletin yeniden yapılanma gereğini ortadan kaldırmayacağı unu- tulmamalıdır. Halâ atılması gereken çok adım var. Bu erteleme bize geciktığımız yapısal re- formların tamamlanması için çok değerli bir zaman kazandırmıştır. Bu zamanın boşa har- canmaması gerekir.

Şu anda piyasalar için 2004 bütçesi hedefleri büyük önem taşıyor. 2004 yılında % 6.5'lik faiz dışı fazla hedefine ulaşılması için çok yüklü harcama tasarrufu ve gelir artırıcı önlemler gerektiği sürpriz değil. Görünen o ki, mevcut rakamlar 2004 yılında ancak % 2.5-3'lük faiz dışı fazlaya imkan veriyor. Bu koşullar altında hükümetin tavrı ekonomik gidişatin en ö- nemli belirleyicisi olacak. Şayet Hükümet, vergi affında yaptığı gibi orman arazilerinin satı- şı, imar affından gelecek gelirler ve Körfez ülkelerine dönük borçlanmaya güvenerek har- camalarda frene basmaya ve yapısal reformları savsaklarsa 2004 zor bir yıl olur. Kaldı ki şim- diden zor bir yıl olmaya aday zaten. Çünkü yayınlanan verilere göre, IMF borçlarının erte- lenmesine rağmen, dış borç ödemeleri gelecek yıl, özellikle ilk üç ayda maksimuma ulaşı- yor. Neredeyse, toplam orta ve uzun vadeli dış borçlarımızın dörtte birini 1 yılda geri öde- yeceğiz.

Üstelik cari işlemler açığı da büyüyor. Yılın ilk 5 ayında gerçekleşen cari işlem açığı, yıl sonu hedefi olan 6.1 milyar doların % 56'sına şimdiden ulaşmış bulunuyor. Yılbaşında 3 milyar dolar olan bu hedef ikinci defa revize edilerek 7.4 milyar dolara yükseltildi ve tehlike sınırına dayandı. Bir ekonomide cari açığın sorun olmaması için uzun vadeli borçlanmanın gerçekleştirilebilmesi gerekir. Ne yazık ki Türkiye için bu, şimdilik uzak bir olasılık.

Sevgili okurlar,

Bu sayımızda yaz aylarının daha da sıcak olmasına yol açacak gündeme ilişkin söyleşi, makale, araştırma ve incelemeleri bulacaksınız. Yaz aylarının sıcak konularından biri bankacılık sektörü olacak. BDDK'nın hazırlayarak sektörün tartışmasına açtığı yeni bankacılık yasa tasarısı öyle görünüyor ki gündemi bir hayli işgal edecek.

Bu nedenle Bankalar Birliği Başkanı olarak bu konudaki en yetkili konumda olan İş Ban- kası Genel Müdürü Ersin Özince ile bankacılık sektörünün bugününü ve geleceğini konu- ştuk.

Değerli Büyükelçi Yalım Eralp'ın yazısı, son gelişmelerle gündemimizin en sıcak konusu olan Irak'ın geleceği, Türk - ABD ilişkileri ve değişen dünyada Türkiye'nin dış politikası ne olmalı sorusuna açık ve net bir cevap veriyor.

Doç.Dr Ali Alp, "Küreselleşmenin Mali Piyasalar Üzerindeki Etkileri" adlı çalışmasında, liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin Hükümetlerin etkisini azaltırken uluslararası fi-

nansın gücünü nasıl artırdığına işaret ediyor.

Mali sektörün şeffaflığı ile mali piyasalardaki alışverişlerin mahremiyetinin nasıl birbirine karıştırıldığına ve ekonomik birimlerin mali sektörde yaptığı alışverişlerin kamuoyuna açıklanarak, bankaların krizler sırasında döviz almalarının bir çeşit yolsuzluk olduğu iddiasıyla, tıpkı 1994 yılında olduğu gibi devletin kendi koyduğu kurallar içinde ve kendi denetimindeki bir sektörün itibarını zedelediğine ve işlemleri kayıt dışına itecek adımlar attığına şahit olduk. Servet Yıldırım'ın yazısı bu konuda.

Dr. Şevket Sayılğan bankacılığın güncel sorunlarını, Dr. Tuba Ayan Yakıcı ve Dr. Fikret Çankaya da Türk bankacılık sektöründe maliyet etkinliği üzerine yazdılar.

Doç. Dr. Ali Ulusoy'un, birinci bölümünü geçen sayımızda yayınladığımız "Kamu Yönetimi Reformu" çalışmasının ikinci bölümü bu sayıda tamamlanıyor.

Avrupa Birliği'nde neler oluyor ve biz bu yolun neresindeyiz? Dr. Ali Tekin bu konuda yazdı.

İstanbul Altın Borsası Eski Başkanı Serdar Çıtak'ın çok ilgi çekeceğini umduğumuz "Finansal Piyasaların Batı Yakası: TÜREV Piyasalar ve Türkiye" başlıklı kapsamlı incelemesi bu sayımızda yer alıyor.

Eylül'de buluşmak dileğiyle...

Saygılarımızla,

Finans – Politik &

Ekonomik Yorumlar

Ekonomik Yorumlar

SÖYLEŞİ

ERSİN ÖZİNCE

“Bankacılık ancak iyi düzenlenmiş ve denetlenen bir piyasada gelişir”

Sevgili Okurlar, son yılların sıcak konusu bankacılık bu sayının söyleşi konusunu oluşturuyor. Bankacılıkta bugüne kadar yapılan işler daha çok “sektörü temizleme” boyutunda oldu. Bu çerçevede öncelikle mali yapısı bozuk olan bankalar ve bankacılık ruhuna ve teamüllerine aykırı davranan banka ve bankacılar sektör dışına çıkarıldı ve sektör için yeni bir kurallar eti yürürlüğe kondu. Ancak tüm bunlar yapılırken çoğu kez sapla saman birbirine karıştırıldı ve ağır ekonomik krizin faturası çoğu kez bankalara kesildi. Öyle görünüyor ki bu konudaki tartışmalara nokta koymak da pek kolay olmayacak.

Bu nedenle bu sayımızın *Söyleşi* konugu *İş Bankası Genel Müdürü ve Türkiye Bankalar Birliği Başkanı Sayın Ersin Özince* oldu. Sayın Özince ile Türkiye’de en çok denetlenen ama bir o kadar da anlaşılmayan bankacılık sektörünün bugününü ve geleceğini konuştuk.

FP&EY - Bankacılıkla ilgili sektörün temizlenmesi konusunda önemli adımlar atıldı. Mevzuat ve denetim konusunda yapılması gerekenler büyük ölçüde yapıldı ve düzenleme aşamasına geçildi. Bu konuda öncelikle neler yapılması gerekiyor, BDDK daha ne gibi adımlar atmalı?

ÖZİNCE - Bankacılık sektörünün tabii olduğu mevzuat, geçtiğimiz dönemde ö-

nemli ölçüde revize edilmiş ve uluslararası normlara paralel standartlar benimsenmiştir. Ancak bankacılığın iyi düzenlenmiş ve uygulanan piyasada gelişmesi mümkündür. Dolayısıyla iş hayatını düzenleyen tüm düzenlemelerimiz; uluslararası rekabette başarımızı yönlendirecek, iç piyasada haksız rekabeti mümkün kılmayacak tarzda saptanmalı ve ödünsüz uygulanmalıdır.

“İş hayatını düzenleyen tüm düzenlemelerimiz; uluslararası rekabette başarımızı yönlendirecek, iç piyasada haksız rekabeti mümkün kılmayacak tarzda saptanmalı ve ödünsüz uygulanmalıdır”.

Bu kapsamda özellikle kayıt dışı ekonominin küçültülmesi gereklidir. Öte yandan, uluslararası rekabete uyumlu aracılık maliyetleri ile çalışan bir bankacılık yapısının etkin kılınması önem taşımaktadır. Başta yüksek reel faiz yükü olmak üzere vergi, fon, karşılık gibi maliyet unsurlarının nihai fon kullanıcılarının finansman maliyetini makul seviyelere çekmek için taşınabilir düzeylere indirilmesi gerekmektedir. Öte yandan sorunlu alacakların tahsil sürecinde ilgili icra-iflas mevzuatının, alacaklının hukukunu koruyan, yasal takip sürecini hızlandıran ve gecikmiş alacaklara bir yıl içinde % 100 karşılık ayrılmasını öngören düzenlemeye paralel hale getirilmesi, ayrıca sektördeki haksız rekabet unsurlarının bütünüyle ortadan kaldırılması önem arz eden diğer hususlardır.

FP&EY - Bankacılık sektöründe birleşme kendiliğinden olmadı. Bir zor karşısında sektör konsolide oldu. -Operasyon maliyetlerinin yüksek olduğunu biliyoruz- Operasyon maliyetlerinin düşürülmesi için düzenleme kapsamında neler yapılabilir?

Operasyon maliyetlerinin aktifler içindeki payı nedir?

ÖZİNCE - Bankalar rekabet ortamının dinamikleri içinde yoğun bir teknoloji yatırımı ve yüksek operasyon maliyetleri ile çalışmaktadır. Enflasyonun iniş trendine girmesiyle birlikte düşen faiz marjları operasyonel giderlerin azaltılması ve faiz dışı gelirlerin artırılması yönünde bankalar üzerinde baskı oluşturmaktadır. 31.12.2002 tarihi itibarıyla sektörde faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı % 5,1 düzeyindedir. Mevcut haliyle bazı alanlarda emek yoğun, bir kısım alanlarda ise teknoloji yoğun bir görünüme sahip olan bankacılık sektörünün çeşitli konularda işbirliği içine girerek belli operasyonları müşterek olarak gerçekleştirilmesi operasyonel maliyetlerin azaltılmasına katkı sağlayabilir. Maliyetlerin azaltılması için en önemli çözüm sektörün büyütülmesinde yatmaktadır. Ülke ekonomisinin de buna gereksinimi vardır. Diğer taraftan, faiz dışı gelirlerin artırılması

“Bankalar rekabet ortamının dinamikleri içinde yoğun bir teknoloji yatırımı ve yüksek operasyon maliyetleri ile çalışmaktadır”.

“Bütün ürün ve hizmetlerin belli bir maliyetinin olduğu ticari yaklaşımının bankalardan hizmet talep eden müşteriler tarafından benimsenerek, bankalardan aldıkları her hizmetin bedelinin ödenmesi gerektiği bilinci ile davranmaları önem taşımaktadır”.

konusu da sektörün ciddi ihtiyaçları arasındadır. Bu çerçevede, bütün ürün ve hizmetlerin belli bir maliyetinin olduğu ticari yaklaşımının bankalardan hizmet talep eden müşteriler tarafından benimsenerek, bankalardan aldıkları her hizmetin bedelinin ödenmesi gerektiği bilinci ile davranmaları önem taşımaktadır.

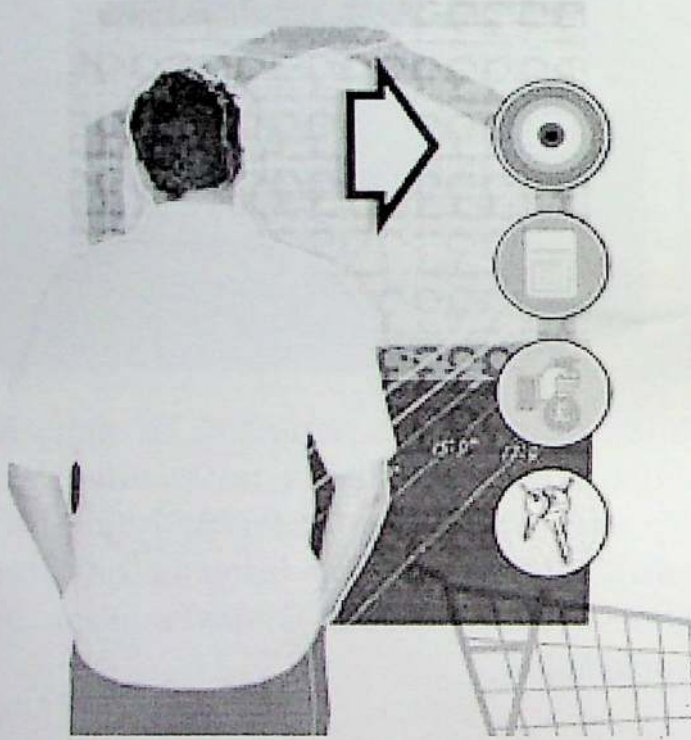
FP&EY - Güven ve itibar, bankacılık sektörünün en önemli girdileri. 2000 Kasım

ve 2001 Şubat Krizlerinden sonra bankacılık sektörüne olan güvenin ve sektörün itibarının sarsıldığını görüyoruz. Güven krizinin aşılması için neler yapılabilir?

ÖZİNCE - Sektöre ve ciddi müesseselere olan güvenin azaldığını düşünmüyorum. Son yaşadığımız Irak Savaşının da bu düşüncemi doğruladığı kanısındayım. Sektörde güvenin artırılması bankaların münferiden başarabilecekleri bir konu değildir.

Güven önce istikrar gerektirir. Bunun dışında iyi düzenlenen ve denetlenen, aynı zamanda oto-kontrol mekanizması gelişmiş bir bankacılık sektörünün varlığı gereklidir. Son yıllarda bu konuda son derece sağduyulu ve pozitif gelişmelere tanık olmaktadır. Sektördeki ayıklama süreci geçtiğimiz dönemde büyük ölçüde gerçekleşmiş, sektörün bünyesine zarar veren sağ-

lıksız bankalar sistem dışına çıkarılmıştır. Bu sürecin devamında sektöre dönmüş güven büyük ölçüde tesis edilmiştir. 2004 yılı Temmuz ayından itibaren tasarruf mevduatı sigorta kapsamının daraltılması kararı da bu güvenin bir sonucudur. Gelecek yıl mevduat sigorta kapsamının daraltılmasından sonra tasarruf sahipleri de daha seçici olmak durumunda kalacaklardır.

FP&EY - Mevduatların, krediye dönüşüm oranının son 5 yılda, % 50'den % 25 seviyelerine geldiğini görüyoruz. Yarıya yakın bir azalına var. Bu ticari kredilerde de aynı oranlarda. Bunu tersine çevirmek için hem kamunun hem de reel sektörün neler yapması gerekir?

ÖZİNCE - Reel sektörde yüksek faiz yatırımın en büyük düşmanıdır. Yüksek faiz

hadleri müteşebbisleri iki açıdan yatırım kararlarından alıkoymaktadır. Yüksek kaynak maliyeti yatırımcıları yabancı kaynak ile yatırım yapmaktan caydırırken, yüksek alternatif getiriler işletmelerin mevcut kaynaklarının da kamu borçlanma kağıtları gibi faaliyet dışı alanlara kaymasına neden olmaktadır. Yüksek faizler dışında bankaların fon, vergi, munzam karşılık, dis-

“Sektördeki ayıklama süreci geçtiğimiz dönemde büyük ölçüde gerçekleşmiş, sektörün bünyesine zarar veren sağlıksız bankalar sistem dışına çıkarılmıştır”.

ponibilite gibi ek finansal yükler nedeniyle oluşan yüksek aracılık maliyetleri de kredi kullanımı açısından yerli bankaları olumsuz etkileyen unsurlardır. Bu olumsuz unsurlar nedeniyle Türkiye’de kurumların yurt dışından kullandıkları kredilerin hacmi yurt içi kredi stoğu seviyelerine ulaşmış bulunmaktadır.

Bu kapsamda temel olarak ihtiyaç duyulan; istikrar içinde sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin tesisi ve kamunun kaynak talebinin azaltılarak finanse edilebilir faiz maliyeti sağlayacak düşük faiz seviyelerinin tesis edilmesi, ayrıca bankaların aracılık maliyetlerinin uluslararası platformda rekabet edilebilir makul seviyelere düşürülmesi, reel sektörün de kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde uluslararası standartlara uyumlu bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu süreçte fon talebi içinde olan reel sektörün de kendisini rehabilite ederek çağdaş finansal raporlamadan etkin risk yönetimi araçlarının kullanımına kadar kredibilitesini artıracak ilave çaba içinde olması gereği vardır.

FP&EY - Geriye dönmeyen donuk kredilerin, toplam krediler içindeki payı nedir?

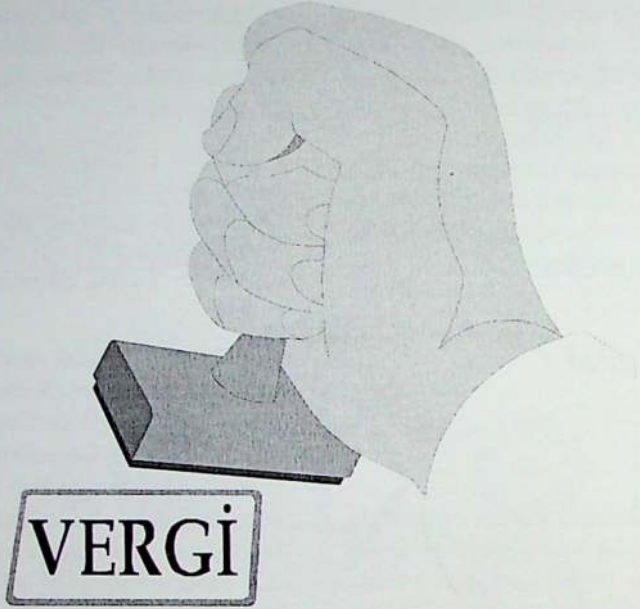
ÖZİNCE - En son yayınlanan veriler

çerçevesinde 27 Haziran 2003 tarihi itibarıyla sistemin brüt takipteki alacaklarının toplam kredi stoğu içindeki payı % 14.7 seviyesindedir.

FP&EY - Mali sektör ile reel sektör ilişkileri hala sağlıklı bir temele oturmadı. Bunun için önerileriniz nelerdir? İstanbul Yaklaşımı yeterli mi? Bir adım öteye geçilmeli ve Varlık Yönetim Şirketi kurulmalı mı?

ÖZİNCE - Mali sektörün reel sektöre kaynak aktarma fonksiyonu, kamunun yüksek maliyetli ve büyük hacimlere ulaşan kaynak talebi nedeniyle bir ölçüde zafiyete uğramıştır. Bu anlamda şüphesiz sürdürülemez seviyelerde olan yüksek reel faizin varlığı en ciddi handikaplardan biridir. Mali sektör reel sektör ilişkisinin sağlıklı bir temele oturması tek taraflı tasarruflarla gerçekleşecek bir olay değildir. Bu ilişkinin zedelenmesi sürecinde tek tarafın hata yaptığı da söylenemez. Finans sektörü son yıllarda ciddi bir değişim ve dönüşüm süreci içine girerek önemli ölçüde uluslararası geçerliliği olan yasal düzenlemelere kavuştu. Bu kapsamda reel sektörün de eksikliklerini görüp finans sektörü ile aynı dili konuşan bir yapıya kavuşması önemlidir.

“Şüphesiz sürdürülemez seviyelerde olan yüksek reel faizin varlığı en ciddi handikaplardan biridir. Reel Sektörde yüksek faiz yatırımın en büyük düşmanıdır”.

İstanbul Yaklaşımı şüphesiz sorunlu alacakların yeniden yapılandırılması sürecinde olumlu bir adım olmakla birlikte, sektördeki gecikmiş alacak sorununun köklü bir çözüme kavuşturulması anlamında beklenen sonuçları verememiştir. Varlık Yönetim Şirketi kurulması hususu ise uzun süredir gündemde olmakla birlikte halen somut bir aşamaya gelmemiştir.

Varlık Yönetim Şirketleri ile ilgili olarak özellikle sorunlu alacakların hangi koşullarla ilgili şirketler tarafından devralınacağı hususu önem kazanmaktadır. Diğer bir ifade ile, sorunlu alacakların süratle tahsilini sağlayacak hukuki ve fiili etkinlik sağlanamaz ise gerek bankalarımız, gerekse başta TMSF olmak üzere diğer alacaklılar alacaklarını düşük değerler ile satmaya

zorlanacaktır endişesini taşıyorum.

FP&EY - Bankacılık sektörüne işlemlerini yurt dışına kaydırmayı dahi düşündüren ve kaynak maliyetini arttırarak sektörün gelişmesini engelleyen sektör üzerindeki vergi ve vergi dışı yükler konusunda neler yapılmalı?

ÖZİNCE - Sermayenin globalleşmesi ve sınır ötesi sermaye hareketlerinin artması son yıllarda yurt dışı kaynak kullanımının artması sonucunu doğurmuştur. Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar artık sadece ulusal sınırlar içinde birbirleriyle değil, uluslararası platformda da çok sayıda finansal kuruluş ile rekabet içindedir. Bunun sonucu olarak yatırımcıların istikrarlı, uzun vadeli ve düşük maliyetli kaynak arayışı içinde olmaları gayet doğaldır.

“Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar artık sadece ulusal sınırlar içinde birbirleriyle değil, uluslararası platformda da çok sayıda finansal kuruluş ile rekabet içindedir”.

Nitekim, bu çerçevede zaten yüksek faiz seviyesi ile mali sektör üzerinde aracılık maliyeti oluşturan yüklerin yerli bankaların uluslararası arenada rekabet edilebilir seviyelere getirilmesi yaşamsal önem taşımaktadır. Kaynak toplama sürecinde kamu sektörü ile rekabet etmek ve yüksek kaynak maliyetine boyun eğmek zorunda kalan sektör, bu kaynakların kullandırılması aşamasında da uluslararası kuruluşlar ile rekabet etmek zorunda kalmakta, bu iki yönlü rekabet kısıkağı sektörü ciddi ölçüde zorlamaktadır.

FP&EY - Öz sermaye ile büyümenin bir sınırı var. Türkiye kredi stoğunu iyileştirmek zorunda. Kredi stoğunun iyileştirilmesi için hem mikro hem de makro düzeyde neler yapılabilir?

ÖZİNCE - Türkiye’de firmaların yabancı kaynak kullanımının toplam pasif büyüklüğü içindeki payı oldukça sınırlı boyutta olup, yüksek finansman maliyetleri işletmeleri özkaynak yaratarak aktiflerini fonlama seçeneğine yönlendirmiştir. Öte yandan yakın geçmişte yaşanan ekonomik ve finansal şoklar gerek reel sektörün ge-

rekse finansal sektörün aldığı faiz, kur, kredi gibi temel risklerinin realize olarak sistemdeki kredi stoğunun kalitesinin belirli bir oranda bozulmasına yol açmıştır.

Kredi stoğunun kalitesinin iyileştirilmesi öncelikle kredilerin toplam maliyetinin makul seviyelere düşürülmesi yani faizlerin düşürülmesi ile yakından ilgilidir. Ayrıca kredi kullanıcısı konumunda bulunan işletmelerin çağdaş yönetim araçları ile teçhiz edilerek yönetsel anlamda uluslararası normlara kavuşturulması kaçınılmazdır. Mali sektör ve reel sektörün karşılıklı ilişkilerinde iyi niyet ve etik ilkeler çerçevesinde hareket etmesi de bu anlamda önem arz etmektedir.

FP&EY - 2003 yılında hedeflerin tutturulacağı görülüyor. 2003 yılı ve 2004 yılı için beklentileriniz nedir?

ÖZİNCE - 2003 yılında ihracatın kazanmış olduğu ivme, bankacılık sisteminin sermaye yapısının güçlenmesiyle sanayiye kaynak aktarım mekanizmasının daha etkin hale gelmesi ve olumlu beklentiler paralelinde faizlerdeki düşüş eğiliminin de-

“Reel sektörün de eksikliklerini görüp finans sektörü ile aynı dili konuşan bir yapıya kavuşması önemlidir”.

“Kredi stoğunun kalitesinin iyileştirilmesi öncelikle kredilerin toplam maliyetinin makul seviyelere düşürülmesi yani faizlerin düşürülmesi ile yakından ilgilidir”.

vam etmesi büyümeye destek olacaktır. Bu çerçevede, % 5’lik büyüme hedefine ulaşacağı kanısındayım. TL’deki değerlenme, tarım ürünü fiyatlarındaki gerileme ve petrol fiyatlarının düşük düzeylerde seyretmesi paralelinde enflasyonun düşmeye devam edeceğini düşünmekle birlikte, 2003 yılı sonunda uçtan uca TÜFE’nin % 20’lik program hedefinin biraz üzerinde gerçekleşmesi mümkündür kanaatindeyim.

İhracatın sergilediği olumlu performans karşın ithalatın da yüksek bir hızla artıyor olması cari dengeyi olumsuz etkilese de açığın GSMH içindeki payı kritik % 5’lik seviyenin altında kalabilecektir. Finansman tarafında IMF’den ve ABD’den sağlanacak kredilerin yanı sıra Hazine’nin başarılı eu-

robond ihraçları ve büyük bir bölümü yılın son çeyreğinde gerçekleşecek olan özelleştirme gelirleri göze çarpmaktadır.

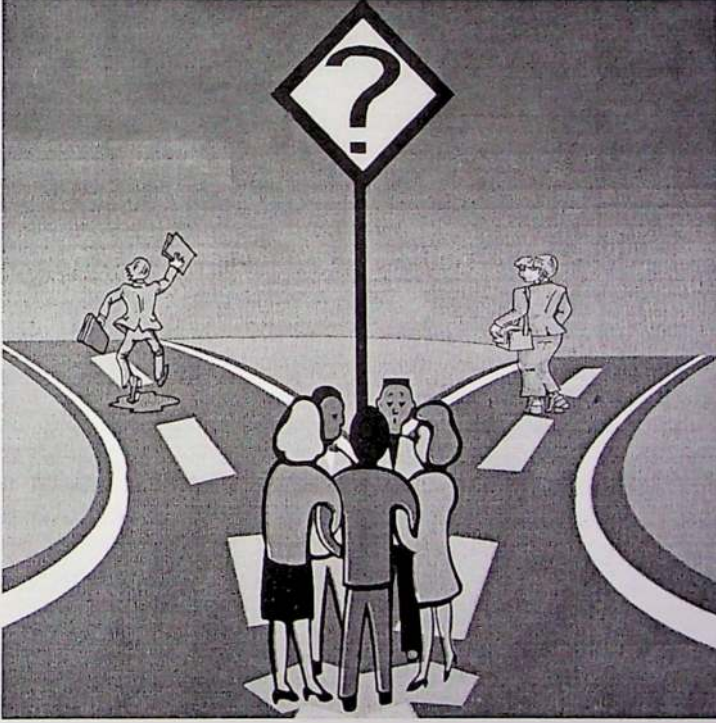
Özel sektör de sendikasyonlar aracılığıyla borçlanmaya devam edecektir. Ayrıca, yeni kaynak arayışları çerçevesinde Ortadoğu kökenli fonların ve yastık altındaki paraların ülkeye kazandırılması amacıyla sukuk icara ve/veya gelir ortaklığı senedi ihraçları da telaffuz edilmektedir. Turizm ve işçi döviz girişi nedeniyle artacak döviz arzı, önümüzdeki aylarda da TL’nin değerli kalmasına neden olacaktır. Kamu maliyesi tarafında ise yılın genelinde başta sosyal güvenlik olmak üzere harcamaların kontrol altına alınması ve mevcut performansın sürdürülmesi durumunda faiz dışı fazla hedefine zor da olsa ulaşılabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, iç borçların çevrilmesi konusunda 2003 yılında herhangi bir sorunla karşılaşılmasını beklemiyorum. Gündemimizin önemli maddelerinden olan AB üyeliği ile ilgili gelişmeler ve yoğun iç ve dış borç ödemeleri 2004 yılında reel ekonomi ve mali piyasaların yönünü belirleyecektir. Ayrıca, Nisan 2004’te yapılması planlanan yerel seçimler öncesinde Hükümetin sıkı maliye politikası izleme konusundaki tavrı ve IMF tarafından desteklenen ekonomik programın da sona erecek olması 2004’ün seyrini etkileyecek diğer önemli gelişmeler arasında sayılabilir.

Derginin Notu : Yukarıda sunulan Söyleşi” Dergimiz Yazı İşleri Müdürü Mustafa Barış tarafından “14 Temmuz 2003 Pazar-tesi” günü yapılmıştır.

Strateji

YALIM ERALP
Emekli Büyükelçi

Türk-Amerikan İlişkileri ve Avrupa Birliği

Yalın Eralp: "Bir şeyi neden yaptığımız zihnimizde berrak değilse hata yapmamız kaçınılmazdır..."

Truman Doktrininin ilanı ile başlayan Türk-Amerikan ilişkileri karşılıklı çıkarlara hizmet eden bir bağ ve ilişki düzeni idi. Amerika Türkiye için Sovyetlere karşı bir güvence oluştururken Türkiye’de Sovyet sınırında Amerika’nın adeta bir karakolu olmuştur. Türkiye başı derde girince hemen her konuda Amerika’ya koşmuştur. Türk kamuoyuna hakim olan ve bu ilişki-

den sadece ABD’nin yararlandığı görüşü tamamen yanlıştır.

Sovyetlerin çöküşünden sonra, o zamana kadar Türk-Amerikan ilişkilerinde temel aldığı askeri ilişkilere siyasal ve ekonomik boyutu da eklendi. Turgut Özal’ın Türkiye’yi dünyaya açışından sonra ekonomik ilişkilerin yanı sıra Amerika Türki-

*“Türkiye
başı derde girince
hemen her konuda
Amerika’ya koşmuştur.
Türk kamuoyuna
hakim olan
ve bu ilişkiden
sadece ABD’nin
yararlandığı
görüşü
tamamen yanlıştır”.*

ye’yi Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya’da kendi vizyonuna katkıda bulunacak bir ülke olarak görmeye başladı. Türkiye’nin ısrarı sonucu Amerika Türkiye’yi stratejik ortak ilan etti; ancak bu kavramın ne anlama geldiği Türkiye tarafından tam olarak anlaşılamadı.

İki ülke arasındaki ilişkiler yarım asır sırasında bazı krizler de gördü. 1964 Johnson mektubunu takiben 1974 yılında gelen silah ambargosu, Polaris füzelerinin Türkiye’ye sorulmadan 1963 yılında Sovyetlerle pazarlık konusu yapılması ve 1974 Afyon krizi gibi olayları ilişkileri gölgelemiştir. Görüleceği üzere, krizler Türkiye’nin Amerikan vizyonundan sapmasından meydana gelmiştir. 1974 silah ambargosu ABD Yönetiminin değil, Kongrenin eseridir

Yaşamakta olduğumuz Türk-Amerikan ilişkilerindeki krizi kısaca gözden geçirmekte yarar vardır. Amerika’nın Irak’a askeri bir hareket hazırlığı içinde olduğu bilinmekte idi. Başta Başkan Yardımcısı Cheney olmak üzere sayısız sivil ve asker Amerikan yetkilisi 2002 Mart ayından itibaren Türkiye’ye geldi. Türkiye ise Ameri-

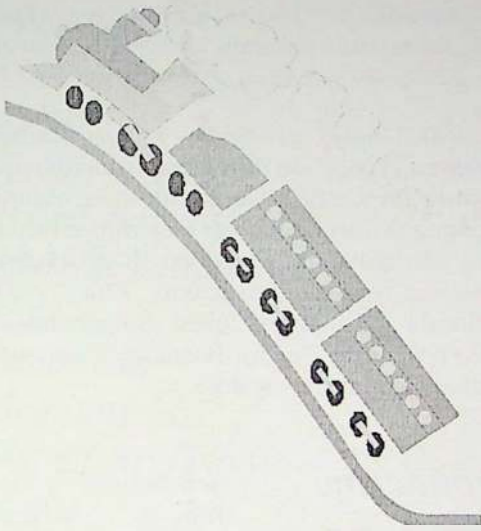
ka’ya şu veya bu şekilde yardımcı olacağı izlenimini vermiştir. Türkiye’deki bazı tesislerin Amerikan hareketi için modernleştirilmesine izin veren Şubat 2003 Meclis kararı bunun en belirgin göstergesi olmuştur. Ancak, arkasından gelen ve Amerikan askerlerinin Türkiye’de konuşlanmasına izin veren tezkerenin 1 Mart tarihinde Meclis’ten geçmemesi Amerikalıları şaşkına çevirmiştir.

Tezkerenin geçmemesi demokrasinin icabı sayılsa da, sonraki günlerde Türk Hükümetinin ne yapacağını bilememesi ve Amerikan askerlerinin haftalarca denizde Türkiye’nin kararını beklemesi Amerikanın kızgınlığına yol açmıştır.

Harekat başladıktan sonra Hükümetin Amerika’ya bazı yardımlar konusunda bocalaması da işe tuz biber ekmiştir. Stratejik ortaklık uygulanamadan son bulmuştur.

Türkiye’de Cumhurbaşkanı tarafından başlatılarak bütün Yönetimin kafası Irak konusunda karışmıştır. Geleneksel şişmemimizin sonucu Irak hareketinde Amerikanın biz-

*“Tezkerenin geçmemesi
demokrasinin icabı
sayılsa da,
sonraki günlerde
Türk Hükümetinin
ne yapacağını bilememesi
ve Amerikan askerlerinin
haftalarca denizde
Türkiye’nin kararını
beklemesi
Amerikanın kızgınlığına
yol açmıştır”.*

siz yapamayacağı kanısına vardık ve aşırı bir pazarlık sürecine girdik. Amerikanın bir B planı olamayacağı sonucuna, ne hikmetse, geliverdik. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Ankara eski Büyükelçisi Marc Grossman bunu nazikane “öneminizi abarttınız” şeklinde tarif etti.

Bugün ilişkileri tamir sürecindeyiz. Süleymaniye’de Türk askerlerinin tutuklanması olayının bunu kolaylaştırdığını söyleyemeyiz. Her ne kadar Başbakan Erdoğan “hamd olsun Amerika ile stratejik ilişkilerimiz geliyor” dedi ise de gerçek böyle değildir. En azından Amerika’nın böyle görmediği açıktır.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerginliğin bir nedeni de Kuzey Irak’a bakışımızın Amerika ile örtüşmemesidir. Türkiye, Irak’ın geneline bakmayıp bütün projektörlerini Kuzey Irak ve kürt meselesine yanlış bir biçimde çevirmiş ve bir takım kırmızı çizgiler açıklamıştır.

Bunların bir kısmı Amerikan vizyonu ile örtüşmemektedir. Kuzey Irak’la ilgilenmemiz kadar doğal bir şey olamaz. Ancak,

bunu yapış ve ifade ediş şeklimiz yanlış olmuştur. Kürt grupları karşımıza aldık ve Türkmenleri sanki orada koz olarak kullandığımız izlenimini açıkça verdik. Bağımsız bir kürt devleti olmaması konusunda ABD ile fikir birliği vardır. Ancak, coğrafi federasyon olamayacağı konusunda aynı fikir birliğinin mevcut olduğu söylenemez. Türkiye kendi Güney Doğu sorununa doğru bakmadığı için Kuzey Irak’a bakış açısı yanlış olmuştur. Nitekim, Saddam dönemi ve öncesinde de Irak’lı Kürtlerin Bağdat’tan otonomi taleplerine ve Irak Merkezi Hükümetinin bazı kere bu talebe olumlu yaklaşımına Türkiye kuşku ile bakmıştır. 1990’lı yıllarda Talabani ve Barzani ile yaptığımız nisbi işbirliği de taraflar arasındaki güvensizliği giderememiştir.

Dikkat etmezsek bu konularda benzer hatalara düşeriz diye korkarım. Amerika’nın birçok ülkeye de verdiği ve Irak’a ne gibi katkı yapabileceğimiz yolundaki sualnameyi asker de verebileceğimiz şeklinde cevapladığımız anlaşılıyor. Bugünlerde şahit olduğumuz Irak’a asker gönderme tartışmasının başlangıç noktası budur. Irak’taki yeni Amerikalı Komutan Abizaid’in, Dışişleri Bakanı Gül’ün açıklama-

“Kuzey Irak’la ilgilenmemiz kadar doğal bir şey olamaz. Ancak, bunu yapış ve ifade ediş şeklimiz yanlış olmuştur”.

masına göre, "sizsiz olmuyor" yolundaki pohpohunu abartıyoruz diye korkarım. Aniden başlayan yeni bir tezkere tartışmasından çekiniyorum. Şimdiden Dışişleri Bakanı Gül, Irak'ta BM kararı veya Nato çerçevesinde bir Barış Gücüne katkı şeklinde ifadede bulundu. Hem gönüllü olup hem şartlar koşmak mantıklı değildir. Korkarım bu tür tartışmalar Amerika ile yeni bir gerginliğin başlangıcı olabilir.

Irak'a neden asker göndermek istiyoruz? Evvela buna karar vermek gerekir. Amaç ABD ile ilişkileri tamir etmek mi?

Yoksa Irak'da istikrar ve güvenliği sağlamak mı? BM veya NATO gücü olsa askerimiz orada daha güvende mi olacak? Iraklılar "aa bu Nato Gücü; hoş gelmişler beş gelmişler mi" diyecek! Birleşmiş Milletler Güçlerinin dünyanın bir çok yerinde saldırıya uğradığı gerçek değil mi? Bir şeyi neden yaptığımız zihnimizde berrak değilse hata yapmamız kaçınılmazdır... Üstelik, Irak'taki

mevcut Amerikan ve İngiliz güçleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1483 sayılı kararı ile meşruiyet de kazanmıştır.

Irak'daki Barış Gücünün BM kararı veya Nato kararı ile olması yeni bir tezkere gereğini ortadan kaldırmaz. Bu tür kararlara her ülkenin uyması esasen mecburi değildir. Irak'a gönderilecek askerler bir Nato tatbikatı yapmayacak; o nedenle tezkere zorunludur.

Amerika'yı "Irak'ta girdiği bataklıktan biz kurtarıyoruz" yolunda bir havaya katıyetle girmemek gerekir.

Irak'a asker gönderme konusunda bir tezkere TBMM'-de ikinci kez reddedilirse o zaman bunun bir demokratik süreç olduğu sonucuna varılmaz. Olsa olsa dini unsurların ağırlığına ve Amerikan düşmanlığına yabancı çevreler inanacaktır. Zira, 1980'li yıllarda sokaklarda "ordu Bulgaristan'a" ve 1990'larda "ordu Bosna'ya" sözlerini yabancılar hatırlayacaktır.

"Irak'a asker gönderme konusunda bir tezkere TBMM'de ikinci kez reddedilirse, o zaman bunun bir demokratik süreç olduğu sonucuna varılmaz. Olsa olsa dini unsurların ağırlığına ve Amerikan düşmanlığına yabancı çevreler inanacaktır."

Ayrıca, AKP yöneticilerinin AKP grubuna ne derece hakim olduğu da ayrı bir konudur. Birinci tezkerede Sayın Erdoğan olumlu oy istemiş ve netice alamamıştı.

Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri tamir etmek ve rayına oturtmak gerekir. İlişkiler aynen eskisi gibi olur mu kuşku var. Ancak, ilişkileri düzeltmek mümkün. Bunun ille Irak'a asker gön-

derme yoluyla sağlanabileceği varsayımı da hatalıdır. İlişkilerin gerginleşmesi nedenleri iyi irdelenmeli. Siyasal ve ekonomik alanda Amerika ile beraber hareket edebileceğimiz konular ve alanlar vardır. Kafkasya bunlardan biridir. Keza, Kuzey Irak'la ilgili politikalarımızda, çıkarlarımızı da dikkate alarak değişiklik mümkündür.

Yaptığımız her yanlısın bir faydası olduğuna inanıyoruz. Irak konusunda

*“Türkiye,
Avrupa Birliğine
ancak
gerekli kriterleri
yerine getirdiği
takdirde katılabilir.
Sadece
Amerikan
aleyhtarlığı
AB’ye giriş bileti
olamaz*

ABD’den bağımsız karar almamızın bizi AB’ye kolaylıkla sokacağı sonucuna varanlar oldu. Aslında ABD ile yaşanan krizin bir sonucu vardır. Türkiye’de AB’ye karşı olan çevreler “AB yerine ABD ile sıkı ilişkiler ve serbest ticaret bölgesi” formülünü ilerli sürüyordu. ABD ile yaşanan kriz, herhalde bu formülün ne kadar geçersiz olduğunu bizzat o çevrelere anlatmış olmalıdır.

Ülkemizi yönetenler ve halkımız gerçekçi ve doğru vizyon çizip gerçek çıkarlarımızın ne olduğunu saptamadan yalpalamalar kaçınılmazdır. Şişinmeden vazgeçmek bunun ilk şartıdır. IMF ile 19 defa stand-by anlaşması imzalayıp büyük devletiz demek yanlışır. Duyanları güldürür.

Türkiye, Avrupa Birliğine ancak gerekli kriterleri yerine getirdiği takdirde katılabilir. Sadece Amerikan aleyhtarlığı AB’ye giriş bileti olamaz. Atatürk’ün vizyonu doğrudur. Türkiye’nin yeri Avrupa’dır. Amerika ile iyi ilişkiler içinde olmak vazgeçilmez bir koşuldur. Türkiye’nin hedefi insan haklarına dayalı refah içinde olan bir Türkiye olmalıdır. Başka arayışlara gerek yoktur. Arada bir yönelebileceğimizi söylediğimiz Orta Asya ülkelerinin liderleri Tür-

kiye’ye yüzünü Batı’ya çevirme tavsiyesinde bulunmaktadırlar!

Türkiye’nin başlıca sıkıntısı, özellikle dış politika alanında, her konuda haklı olduğu iddiasında bulunmasıdır. Türk ekonomisini bu hale getirenlerin ve Türkiye’de birçok alanda çağdaş dünyayı yakalayamayanların aniden dış politikada hatasız ve haklı olduğunu iddia etmelerine fizik kuralları engeldir. Zira temel sıkıntı zihniyettir. Geçenlerde Irak’ı gezen Amerikan Savunma Bakan Vekili Paul Wolfowitz” aptalca hatalar yaptıklarını” itiraf etmiştir. Bu tür bir “mea culpa” veya kendini sorgulamayı ülkemizde görmek mümkün olamamıştır.

Avrupa Birliğine “onurumuzla girelim” sözü aklı bazı ülkelerin onursuz girebileceği gibi tarif edilemeyen bir durumu aklı getirmektedir. Aslında onuruyla girmenin tek yolu giriş kurallarını yerine getirmektir. “Biz farklıyız, kurallarınızın bir kısmından bizim için vazgeçiverin” anlamına gelen sözlerin ise onurla bir ilişkisi yoktur. Her konuda zihin berraklığına ihtiyaç vardır.

*“Türkiye’nin başlıca
sıkıntısı, özellikle dış politika
alanında, her konuda haklı
olduğu iddiasında
bulunmasıdır...
Türkiye’de birçok alanda
çağdaş dünyayı
yakalayamayanların
aniden dış politikada
hatasız ve haklı olduğunu
iddia etmelerine
fizik kuralları
engeldir”.*

Yatırım bankacılığı
hizmetlerinde önünüzü
gösteren bir ışık var:

DENİZ FENERİ:

Sığ, kayalık, tehlikeli
suları işaret eder,
denizcileri uyarır ve
onlara seyrisefere
elverişli derinlikteki
yolları gösterir.
Gece karanlığında bile,
güçlü ışığıyla kolay,
güvenli yol almayı sağlar.
Mendirek girişlerinde parlar,
fırtınalı havalarda sığınılacak
limanları işaret eder.
Bir deniz feneri, kendini,
millerce uzaktan gösterir,
uzak görüşlülüğün
avantajlarını sunar.

Kurumlara yönelik finansal çözümlerde Yapı Kredi Yatırım farkı!

Hepsi birarada...

Başarısı uluslararası kurumlarca tanınmış, deneyimli uzmanlardan oluşan profesyonel bir kadro,
Yatırımcıları en iyi bilgilendiren sektör ve şirket araştırmaları,
Yurtiçine yayılmış geniş şube ağının sağladığı etkin plasman gücü,
Yabancı yatırım bankalarına ve fonlara etkin ulaşım ve işbirliği.

Yapı Kredi Yatırım'da.

Yatırım bankacılığı hizmetlerinde, yolunuzu, en hızlı ve en güvenli biçimde Yapı Kredi Yatırım aydınlatıyor.

YKY uzmanları, kuruluşunuzla işbirliğine ve her aradığınızda hizmet sunmaya hazır.
Halka arz, finansal ortaklık (private equity), stratejik ortaklık, şirket evlilikleri, proje finansmanı konularında YKY uzmanlığından yararlanın.

Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. Levent 80620 İstanbul - Türkiye

Kurumsal Finans

Tel: (0212) 284 52 29

Uluslararası Satış ve Pazarlama

Tel: (0212) 284 52 26

www.yapikrediyatirim.com

YAPI **KREDİ**
YATIRIM

Global Bakış

DOÇ. DR. ALİ ALP

Ekonomist

Küreselleşmenin Mali Piyasalar
Üzerine Etkileri

Yirminci yüzyıl, siyaset, toplum, teknoloji ve ekonomi alanlarında oldukça hareketli geçmiştir. Bu gelişmenin altında yatan temel nedenler iki gruba ayrılabilir. Birincisi, teknolojik, sosyal ve kültürel değişimler uluslar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltırken, ulaştırma ve iletişim alanlarındaki gelişmeler, sermaye, bilgi, mal ve hizmet dolaşımını kolay, hızlı ve ucuz hale getirmiştir. İkincisi, önceleri mevcut olan, uluslar arasındaki sınır ötesi ticaret ve sermaye hareketlerini sınırlayan, hatta yasaklayan düzenlemeler büyük ölçüde gevşetilmiş, özellikle gelişmiş ülkeler arasında hemen hemen ortadan kaldırılmıştır⁽¹⁾.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, önceleri kolektivist ekonomiye sahip ülkelerin bile serbest piyasa mekanizmasını uygulamaya koyması ve uluslararası ticaret ve finans alanındaki liberalizasyonlar nedeniyle, ulusal ve uluslararası finansal piyasalarda kamu otoritelerinin ağırlığı azal-

mış, fon arz ve talebi (kaynak tahsisi) serbest piyasa mekanizması çerçevesinde, özel sektör kurumları tarafından yerine getirilir olmuştur. Yukarıda saydığımız gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşmenin mali piyasalar üzerindeki etkilerini aşağıdaki başlıklar altında ele alacak ve Türkiye açısından önem arz eden noktalara vurgu yapacağız.

Mali Kesimde Yaşanan Gelişmeler

1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin çökmüş olması nedeniyle, devletler ve piyasalar arasındaki ilişkilerde köklü değişiklikler olmuştur. Liberalizasyon hareketleri ve teknolojik gelişmeler, hükümetlerin etkisini azaltırken uluslararası finansın gücünü artırmıştır. Hiç şüphesiz, mali piyasalarda yaşanan yeni trende ülkelerin katılımı ve bu süreçte ilerlemesi hep farklı düzeylerde olmuştur. Yeni dönemde, New York, Londra gibi merkezler, ağırlıklarında değişimler olmakla bir-

likte, konumlarını korurken, Tokyo ve Frankfurt gibi yeni merkezler uluslararası fon hareketlerinden önemli oranda pay almaya başlamış, ayrıca gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ülkelerden de (Singapur, Hong Kong gibi) uluslararası fon hareketlerinden önemli oranda pay alanlar ya da bu fon hareketlerinin gerçekleştiği piyasalara sahip olanlar ortaya çıkmıştır.

Uluslararası sermaye hareketlerine getirilmiş olan sınırlamaların kaldırılması, teknoloji, iletişim ve ulaşım alanlarında sağlanan gelişmelerle birleştiğinde, uluslararası mali piyasalar, adeta birbirine entegre tek bir pazar halini almış ve dünyanın dört bir yanından katılımcıların yer aldığı, 24 saat aralıksız işlem yapılan bir arenaya dönüşmüştür. Katılımcı sayısının fazla olması ve bilgi iletimi sistemlerinin etkinliği sayesinde, sermaye maliyetlerinde önemli düşmeler sağlanırken, kaynak dağılımı uluslararası anlamda daha rasyonel bir hale gelmiştir.

Gerek döviz kurlarına gerekse ülkeler

arasındaki ödemeler sistemine, bütün eleştirileriyle birlikte, yeni bir sistem getirmiş olan Bretton Woods sisteminin çökmesi ve ülke paralarının birbirleri karşısındaki paritelerinin serbest piyasa ortamında sürekli dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte, piyasa katılımcılarının karşı karşıya kaldığı riskler artmıştır. Bu dönemde gerçekleşen liberalizasyon ve deregülasyon⁽²⁾ hareketleri sonucunda mali piyasalar, öncesi ile karşılaştırıldığında çok dalgalı (fiyat değişimleri çok sık ve yüksek-volatile) bir hal almıştır. Birçok ülkede, mali piyasaların alt bölümleri arasında (bankacılık, sermaye piyasası, sigortacılık) herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan faaliyet gösterebilen ve bu anlamda çok rekabetçi bir yapıya sahip olan finansal kurumlar, piyasa katılımcılarının karşılaşmış olduğu bu yeni riskleri yönetebilmek için birçok yeni finansal araç (değişken oranlı menkul kıymetler ve opsiyon, future, swap gibi türev araçlar vb.) geliştirmiştir.

Finansın uluslar arasılaşması ile birlikte, piyasa mekanizmasının geçerli olmasını ve kamunun rolünün minimize edilmesini savunan liberal düşünce, büyük ölçüde uygulamaya geçmiştir.

“Liberalizasyon hareketleri ve teknolojik gelişmeler, hükümetlerin etkisini azaltırken uluslararası finansın gücünü artırmıştır”.

Bununla birlikte, son yıllarda liberal düşünce bazı noktalardan eleştiri almaya başlamıştır. Eleştiriler, liberalizasyon ve deregülasyon sürecinin piyasaları başıboş bırakması ve bu sürecin yeni riskler yaratması noktasında toplanmaktadır. Eleştiri sahipleri, mali piyasalarda son yıllarda yaşanmış olan krizlerin birçoğunu, mali piyasaların deregüle edilmesine ve bu süreçte piyasa katılımcılarının öngörüsüz hareket etmelerine bağlamaktadır.

Mali Piyasaların Uluslararası Düzeyde Entegrasyonu

Ülkeler arasındaki finansal hareketlerle ilgili sınırlamaların azaltılması ticaret alanında atılan adımlara göre daha geç başlamıştır. Bununla birlikte, günümüzde, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, ülkeler arasındaki sermaye hareketlerine getirilen sınırlamalar oldukça azaltılmıştır. Liberalizasyon ile bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde gelişen uluslararası finans, hemen her ülkeden piyasa katılımcısının, diğer ülke piyasalarında işlem yapmasını gündeme getirmiş ve sonuçta artan rekabet sermaye maliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Günümüzde şirketler kesiminin ve kurumsal yatırımcıların yanında, bireysel yatırımcılar bile, aracı kurumlar kanalıyla, diğer ülkelerin mali piyasalarında işlemler yapmaktadır.

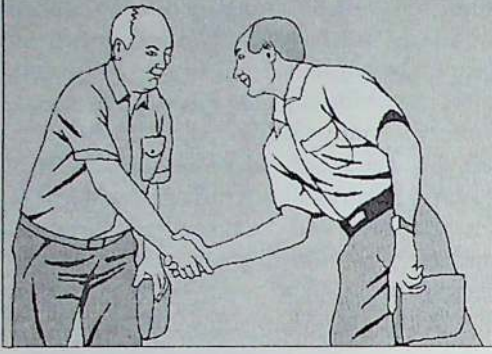
Finansın uluslar arasılaşması ile birlikte

artan uluslararası rekabet, bir yandan genel olarak sermaye maliyetlerini düşürürken, diğer yandan da uluslararası finansal entegrasyonda yer alan ülkeler arasındaki sermaye maliyetlerinin ve getiri oranlarının birbirine yaklaşmasını sağlamıştır⁽³⁾. Bugün gelişmiş ülkeler piyasalarında borçlanmalardaki reel faiz oranları ile gerek menkul kıymetlerin gerekse diğer aktiflerin getiri oranları arasındaki farklar oldukça azalmış bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan bazı ülkelerde de, gelişmiş ülkeler kadar olmasa bile, bu yönde gelişmeler gözlenmektedir. Zaman içinde, entegrasyon düzeyi arttıkça, hem gelişmiş ülkeler arasındaki mevcut farklar iyice ortadan kalkacak hem de gelişmekte olan ülkeler, –siyasi anlamda istikrarlı bir demokrasi ve ekonomik anlamda serbest piyasa mekanizmasının etkin bir şekilde işleyeceği altyapıyı oluşturmuş olmaları halinde– bu yöne doğru hareket edeceklerdir.

Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Fon Hareketleri

1990'lı yıllara gelinceye kadar gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışı tutarları çok sınırlı olmasına karşın, 1990'lı yıllar bu ülkelere önemli ölçüde sermaye akışına sahne olmuştur. Uluslararası sermayeyi çekme bakımından, diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha gelişmiş bir ekonomi ve mali sektöre sahip olan Doğu Asya ülkeleri oldukça başarılı olmuş, bu

*“Uluslararası
mali piyasalar,
adeta birbirine entegre
tek bir pazar
halini almış
ve dünyanın dört bir
yanından
katılımcıların
yer aldığı,
24 saat aralıksız
işlem yapılan
bir arenaya
dönüştürmüştür”.*

nunla beraber Latin Amerika ülkeleri ve özellikle son yıllarda Doğu Avrupa ülkeleri de önemli gelişmeler kaydetmiştir⁽⁴⁾. Özellikle direkt yatırımlar şeklindeki uzun vadeli yabancı yatırımların, gelişmekte olan ülkelerin sermaye darboğazına çözüm getirip gerekli altyapı ve diğer fiziki yatırımların gerçekleştirilmesine zemin hazırladığı ve ilgili ülkede istihdam ile milli gelir düzeyinin artması, kullanılan teknolojinin gelişmesi, piyasaların rekabet ve etkinliklerinin artması ve sonuçta ülkenin genel refah düzeyinin yükselmesi konularına çok önemli katkılarda bulunduğu tartışma götürmez bir konudur.

Bununla birlikte, her tür sermaye girişinin –özellikle gelişmekte olan– ülke ekonomileri açısından, her zaman pozitif sonuçlar doğurmadığı da bir gerçektir. Çünkü, yüksek tutarlı kısa vadeli sermaye girişleri, ilgili ülkeler açısından enflasyonist bir baskı yaratmakta, döviz kurunun aşırı değerlenmesine yol açmakta ve ödemeler dengesi açısından, cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olabilmektedir. Son yıllarda, gelişmekte olan ülkelerin hisse senedi borsalarının uluslararası kurumsal yatırımcılar açısından çok cazip görülmesi ve ülke fonları gibi araçlarla bu borsalara oldukça yüksek tutarlarda yatırım yapılması, bu borsaların aşırı yükselmesine (buble) neden olmuştur. Diğer yandan, gelişmekte

olan ülkelerde reel faiz oranlarının çok yüksek olması nedeniyle gerek yabancı bankaların direkt olarak para satması, gerekse yurtiçi bankalar kanalıyla piyasalara kredi aktarılması, yurtiçi kredi hacminin oldukça yükselmesine yol açmış, bu krediler de aşırı değerlenmiş borsalar ve gayrimenkul yatırımları gibi kısa vadeli olmayan alanlara kaymıştır. Sonuçta, her iki durumda da mali sistemin istikrarı riske sokulmuştur. Son mali krizlerin nedenlerine baktığımızda bu gelişmeleri net bir şekilde izleyebiliriz.

Direkt yatırımlar şeklindeki uzun vadeli yabancı yatırımların, ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu etkiler yapmış olması nedeniyle, hükümetler tarafından yurtiçi sermaye ile eşit koşullar sunularak teşviki; öte yandan kısa vadeli sermaye girişlerinin (sıcak para – hot money), ilgili ülkelerin mali piyasaları, hatta genel ekonomik dengeleri üzerinde –özellikle kısa vadelerde– yapabileceği olumsuz etkiler göz önünde bulundurulduğunda ise kısa vadeli sermaye hareketlerine sınırlama getirilmesi gündeme gelmektedir.

“Günümüzde şirketler kesiminin ve kurumsal yatırımcıların yanında, bireysel yatırımcılar bile, aracı kurumlar kanalıyla, diğer ülkelerin mali piyasalarında işlemler yapmaktadır”.

“Her tür sermaye girişinin özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından, her zaman pozitif sonuçlar doğurmadığı da bir gerçektir”.

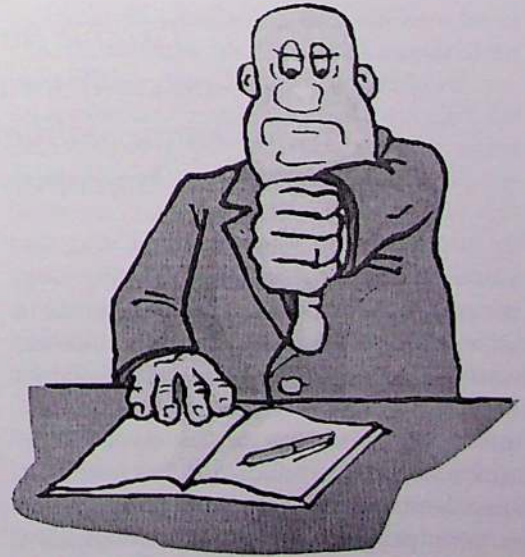
Bununla beraber uluslararası sermayenin ilgili ülkelere yaklaşımı genellikle bütüncül olmakta ve herhangi bir alanda kısıtlama getiren ülkeler, diğer ülkelere göre dezavantajlı konuma gelmektedir. Burada öncelikli olarak yapılması gereken, piyasaların şeffaflaştırılması ile genel kabul görmüş muhasebe standartları ve kamuyu aydınlatıcı diğer uygulamaların hayata geçirilmesidir. Bunların yapılması halinde, piyasa katılımcıları neye, hangi koşullarda yatırım yaptıklarını görme şansına ulaşacak ve böylece rasyonel olmayan davranışlar azaltılırken, ilgili ülkelerin de mali piyasalara sınırlamalar getirerek uluslararası finansal sistemin dışında kalmaları engellenmiş olacaktır.

Mali Piyasalarla İlgili Düzenlemeler ve Finansal Sistemin Güvenliğinin Sağlanması

Sermaye hareketlerine getirilmiş olan sınırlamaların kaldırılması ve mali kurumlar ile diğer piyasa katılımcılarının çeşitli ülkelerde işlemler yapabilmelerinin sağlanması, tarafları uluslararası anlamda

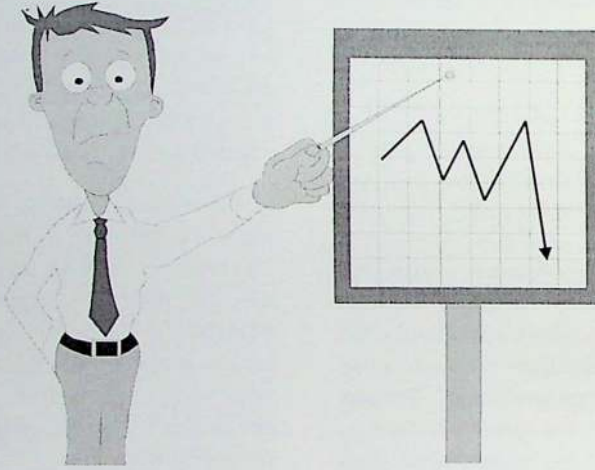
borçlu ve alacaklı konuma getirmektedir. Sistemde yer alan herhangi bir tarafın yükümlülüğünü zamanında ya da daha kötüsü hiç yerine getirememesi durumunda, bu kurumdan alacağı olan taraflar direkt olarak ve direkt etkilenen taraflarla alacak-borç ilişkisi içinde bulunan taraflar da endirekt olarak etkilenmiş olmaktadır. Söz konusu olayın boyutuna göre de olayda yer alan ülkeler ve hatta uluslararası finansal sistem, sistemik risk ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası finansal sistemde yer alan bir ülkede ortaya çıkan sorun yalnız bir ülkenin ya da ülkeler grubunun sorunu olarak kalmamakta, diğer ülkelere de yayılabilmektedir.

Piyasaların uluslar arasılaşmasının sonucunda sisteme katılan ülkelerin gerekli düzenleme ve gözetim işlevlerini koordineli bir şekilde yürütmeleri önem kazanmaktadır. Mali piyasalar, ulusal ve uluslararası düzeyde, liberalizasyon ve entegrasyona doğru ilerlerken, bu piyasaların düzenlenmesine ve gözetimine olan yaklaşım da değişmektedir.

Bu çerçevede, piyasalara getirilmiş olan sınırlamalar kaldırılarak, piyasaların daha rekabetçi bir yapı içinde çalışması, yeniliklere (kurumsal yapı ve yeni finansal araçlar anlamında) daha açık olması ve böylece ekonomide kaynak dağılımının daha rasyonel hale getirilmesi için gerekli olan ortam sağlanmakta; öte yandan, ortaya çıkacak riskleri minimize ederek, bu piyasala-

rın güven ve istikrar içinde çalışması amacıyla, mali kurumların daha sağlam bir sermaye ve likidite yapısına kavuşturulması, ayrıca piyasa katılımcılarının daha sağlıklı karar verebilmeleri için gerekli bilgilerle donatılması konuları (kamuyu aydınlatma uygulamaları) ağırlık kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, düzenleme ve gözetime ilişkin yaklaşım; genel olarak piya-

“Türkiye’nin yıllardan beri en ciddi sorunlarından biri, kamu maliyesinin disiplinini kaybetmiş olmasıdır”.

saların kısıtlanması noktasından, bu piyasalarda yer alacak olan mali kurumların daha sağlam bir kaynak yapısı üzerinde çalışmalarının temini ve kamuyu aydınlatma uygulamalarının genişletilerek piyasa katılımcılarının daha rasyonel karar verebilmelerinin sağlanması noktasına kaymaktadır. Düzenleme ve gözetim olgusuna karşı olan bu yeni yaklaşım piyasa mekanizmasına

müdahaleyi gerektirmediğinden, serbest piyasa ekonomisi ile daha uyumludur.

Mali piyasaların uluslararası düzeyde düzenlenmesi ve gözetimi konularında gerekli koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması çalışmaları çok eskilere gitmemektedir. Bankalarla ilgili olarak bu konuda yapılan çalışmalar, 1974 yılında Basel Komi-

tesî'nin attığı adımlarla başlamıştır. Bu çalışmalar, katılan ülkelerin çok sınırlı olmasından (G-10 ülkeleri) ve bankalar açısından sermaye standartları ve likiditeyle ilgili koşulların belirlenmesi noktasında yoğunlaşması nedeniyle, uluslararası bankacılık açısından istenilen sonuçları vermekten uzak kalmıştır⁽⁵⁾.

Sermaye piyasaları alanında, uluslararası düzeyde düzenlemeler ve gözetim konusunda koordinasyon ve işbirliğini sağlamaya çalışan IOSCO'nun (Uluslararası Sermaye Piyasası Kurumları Teşkilatı) çalışmaları, Basel Komitesi'ne göre daha yenidir. IOSCO çalışmalarına katılan ülkeler, Basel Komitesi gibi sınırlı sayıda olmayıp, çok daha geniş bir yelpazeyi temsil etmektedir. Ancak, bu kuruluşun da örgütlenmesini yeni tamamlamış olması ve bünyesinde çalışacak teknik komitelerin bazılarının halâ oluşturulma aşamasında bulunması, beklenen sonuçları vermesinin daha zaman alacağını göstermektedir. IOSCO da, Basel Komitesi gibi, öncelikle mali kurumlarla ilgili sermaye standartlarını belirleyerek üye ülkeler açısından hayata geçirme gayreti içerisinde⁽⁶⁾.

Mali piyasalarda ulusal düzeyde olduğu gibi –birçok ülke bakımından– uluslararası düzeyde de, alt bölümler (bankacılık, sermaye piyasası ve sigortacılık) arasındaki sınırlamaların kaldırılması ve mali kurumların çok geniş bir yelpazede hizmet vermeye başlamış olması, bu kurumlarla ilgili risklerin yalnız bankacılık, sermaye piyasası ya da sigortacılık açısından değil, çok daha geniş bir kapsamda gözetimini ve düzenlenmesini gündeme getirmektedir. Bu nedenle, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, piyasaları düzenleyici ve gözetleyici rol üstlenen otoritenin bir çatı altında bulunmasında ya da çok etkin bir koordinasyon içinde olmasında, gelinen nokta açısından sınırsız faydalar bulunmaktadır.

Mali piyasalarda ortaya çıkabilecek mikro risklerin (herhangi bir mali kurum ve hatta belirli bir ülkeyle ilgili finansal darboğazların), makro anlamda riskler yaratmaması (tüm uluslararası mali sistemi ve bu sistemde yer alan ülkeleri etkilememesi) için, uluslararası mali sistemin mimarisinin bir an önce yeniden dizayn edilmesi gerekmektedir. Finansal piyasaların belirli bir düzenleme ve gözetim ortamına kavuşturulması, kuralların ve yaptırımların piyasalarda yer alan her katılımcı açısından eşit hale getirilmesi (to level the playing field) ve her şeye rağmen risklerin ortaya çıkması ve belirli bir ülke veya ülkeler grubunun likidite darboğazına girmesi halinde ise bu ülke/ülkelere likidite sağlayacak uluslararası bir mali kuruluşun (ülkeler düzeyinde Merkez Bankalarının piyasaya likidite sağlama işlevine paralel bir işlev üstlenecek) belirlenmesi, uluslararası sistemin mimarisi açısından vazgeçilmez unsurlardır.

Uluslararası sistemin güvenliği açısından, son çare olarak piyasalara likidite sağlayacak (lender of last resort) bir mali kurumun varlığı son derece önem taşımaktadır. IMF bu rolü oynayabilir, ancak konumu ve kaynaklarının güçlendirilmesi ve faaliyet koşullarının daha net ortaya konması gerekmektedir. Yani, hangi durumların finansal kriz olarak algılanacağı ve hangi koşullarla üyelere fon sağlanacağı belirlenmelidir. Yoksa her ülke riskli koşulları kendisi tercih edip sorun çıkınca, IMF fonlarına başvuru (moral hazard) veya birçok ülke aynı anda bu fonlara yönelirse fonun likidite sağlama fonksiyonu zora girecektir.

Türkiye Açısından Bir Değerlendirme

Türkiye'nin yıllardan beri en ciddi sorunlarından biri, kamu maliyesinin disiplinini kaybetmiş olmasıdır. Bu disiplinin kaybedilmesinde, seçilmiş olan karma ekonomik sistem nedeniyle karşı karşıya kalınan, verimsiz çalışan ve zarar eden KİT'ler, siyasi istikrarsızlık nedeniyle yinelenen seçimler ve uygulanan popülist politikalar, rasyonel çalışmayan bir sosyal güvenlik sistemi ve bunun kamu hazinesi üzerindeki yükleri, etkin bir vergi sisteminin kurulamaması ve büyüyen kayıt dışı ekonomi, Parkinson Yasası'na en iyi örnek olacak şekilde sürekli ve kontrolsüz büyüyen ve büyüdükçe de etkinliğini ve amacını kaybeden bir kamu bürokrasisi gibi konular çok önemli rol oynamıştır.

Ülkemizde genellikle gözden kaçırılan bir diğer ciddi sorun da, özel sektörün bile piyasa mekanizmasından uzak, kamu sektörüne dayalı bir şekilde varlığını sürdürme eğilimine girmiş olmasıdır. Özel sektörümüz ayakta kalabilmek için kendini geliştirme, etkinliğini artırma ve ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet gücünü yükseltme gibi piyasa mekanizmasının gerektirdiği motiflerden; politik bağlantılar kurup gerek kamu sektörü ile iş yapma gerekse gümrük duvarlarının yüksek tutulmasını sağlayarak korumacı bir sistemde faaliyet gösterme gibi motiflere kaymaktadır. Bu böyle olunca, giderek ticaret ve sermaye kontrollerinin kalktığı günümüzde, Türk özel sektörü, diğer ülke şirketleriyle rekabet edememekte ve varlığını sürdürebilmek için, yurt dışı piyasalarda etkin bir rakip olmaktan ziyade, çokuluslu şirketlerin montaj merkezi ya da acentesi haline dönüşmektedir.

“Ülkemizde genellikle gözden kaçırılan bir diğer ciddi sorun da, özel sektörün bile piyasa mekanizmasından uzak, kamu sektörüne dayalı bir şekilde varlığını sürdürme eğilimine girmiş olmasıdır”.

Türk ekonomisinde gerekli altyapı düzenlemeleri yapılmadan (küçük ve denk bir bütçenin oluşturulması, özelleştirmenin tamamlanması, sosyal güvenlik reformunun yapılması, ticaretin ve mali piyasaların önündeki engellerin kaldırılarak rekabetçi bir ortamın sağlanması vs.) ve siyasi istikrar sağlanmadan, ekonomiyi düze çıkarmayı ve ülkeye daha yüksek refah sunacak büyümeyi yakalamayı vaat eden plan ve p-

rogramlar gerçekçi değildir. Bunlar hiçbir ülkede sonuç getirmediği gibi, Türkiye’de de getirmeyecektir. Çünkü, ekonominin altyapı sorunlarını çözmeden yapılacak olan çalışmalar, kısa vadeli ve genelde statükonun sürdürülmesine yönelik olmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Dünya genelinde enflasyonun sorun olmaktan çıkması, birçok gelişmekte olan ülkenin bile bu sorunu çözmüş olması, bu sorunu halâ çözememiş olan Türkiye gibi ülkelerin göreceli durumlarını eskisinden daha da kötü bir noktaya getirmektedir. Önceleri rakibimiz konumunda bulunan birçok ülkenin politik ve ekonomik altyapısını kurmuş olması nedeniyle, hem yabancı sermaye hem de uluslararası finans için daha uygun koşullarla iş yapılacak ülkelere sayısı artmış ve uluslararası yatırımcı kesimlerin ekonomik dengeleri bozuk ülkeleri portföylerine alma gereği kalmamıştır. Her şeye rağmen gelenler de oldukça iyi koşullar talep etmekte ve kaynak (sermaye) sağlansa bile çok pahalıya mal olmaktadır.

Türkiye’de 1999 yılının ikinci yarısında yeni bir ekonomik programın hayata geçirilmesi kararı alınmıştır. Bu çerçevede u-

luslararası resmi kuruluşlar ve diğer piyasa katılımcılarının desteklerinin alınabilmesi için girişimlerde bulunulmuş ve IMF ile mutabakat sağlanmıştır.

Hazırlanan ekonomik program ile enflasyonda düşme sağlanmış, ancak zaman içinde TL’nin döviz sepeti karşısında değerlendirilmesi, cari açığın beklenenden daha yüksek düzeye ulaşmasına zemin hazırlamıştır. 2000 yılı Ekim ayı ortalarında başlayan T.C. Merkez Bankası döviz rezervlerindeki erime, Kasım ayında hızlanarak artmış ve Aralık ayı başlarına gelindiğinde yaklaşık olarak 7 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. TL’deki aşırı değerlendirme ve bunun uzun vadede sürdürülemez olduğunun imkansız gözükmeye başlaması bankaları ve yabancı yatırımcıları pozisyon kapatmaya itmiştir.

Kasım krizinden 3 ay gibi kısa bir süre sonra, 19 Şubat 2001 tarihinde Millî Güvenlik Kurulu toplantısında başlayan bir tartış-

“Türk ekonomisinde gerekli altyapı düzenlemeleri yapılmadan ve siyasi istikrar sağlanmadan, ekonomiyi düze çıkarmayı ve ülkeye daha yüksek refah sunacak büyümeyi yakalamayı vaat eden plan ve programlar gerçekçi değildir”.

manın kıvılcımladığı ikinci dalga krizde, % 6000'leri aşan gecelik faiz oranları da döviz olan talebi frenleyememiş ve T.C. Merkez Bankası'na bir gün içinde gelen döviz talebi 7 milyar Doları aşmıştır. Kasım krizinden farklı olarak Şubat krizinde, yerli yatırımcılarla, küçük tasarruf sahipleri de dövize hücum etmişlerdir. Frenlenemeyen döviz talebi nedeniyle, 21 Şubat gecesi IMF destekli döviz çapasına dayalı ekonomik program rafa kaldırılmış ve döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır⁽⁷⁾.

Kasım ve Şubat krizleri ve sonrasında bankacılık sektöründe uygulanan yeniden yapılandırma çalışmaları ile 1990'ların başında Baltık ülkelerinde yaşanan bankacılık krizleri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Baltık ülkelerinde bankacılık kuralları 1980'lerin ortalarında libere edilmiş ancak, bankalar üzerinde yeterince gözetim sağlanamamıştır. Bazı makro ekonomik göstergelerde bozulma başladığında bankacılık sektöründe iflaslar baş göster-

miştir. Bunun sonucunda, ülkelerin milli gelirlerinin % 10'u düzeyindeki kamu kaynakları bu sektörü yeniden yapılandırmak için harcanmıştır.

Türkiye'de yaşanan krizlerin nedenlerine bakıldığında, Baltık ülkelerinde 1990'lı yılların başında yaşanan bankacılık krizleri, 1994 Meksika krizi, son Asya krizi ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan mali krizlerle benzerlikler görülecektir. Bunlar; mali sektörde (ki bankacılık dominanttır) yaşanan sorunlar, yabancı sermaye kalemleri arasında kısa vadeli fonların ağırlıkta olması, gerçekçi döviz kuru politikası izlenmemesi ve piyasalarla ilgili düzenleme ve gözetim yapan otoritelerin krizlerin nedenleri çok önceden ortaya çıkmakla birlikte öngörülü politikalar üreterek krizlerin bertaraf edilmesi ya da en azından olumsuz etkilerinin hafifletilmesini sağlayamamaları noktalarında toplanmaktadır.

Ekonomilerin sağlıklı işleyişi için, piyasa mekanizmasına müdahalelerin minimize edilmesi ve piyasa katılımcılarının aldıkları kararların sonuçlarına katlanmaya terk edilmesi çok önem taşımaktadır. Çün-

“Hazırlanan ekonomik program ile enflasyonda düşme sağlanmış, ancak zaman içinde TL'nin döviz sepeti karşısında değerlenmesi, cari açığın beklenenden daha yüksek düzeye ulaşmasına zemin hazırlamıştır”.

kü, birilerinin nasıl olsa müdahale edeceği beklentisi ya da piyasa ölçeklerine göre oldukça büyük olan bir şirketin batmasına müsaade edilmeyeceği düşüncesi (too big to fail), piyasa katılımcılarının rasyonel hareket etmelerini engelleyebilmektedir. Sonuç olarak, belirli kurum ya da piyasalara bu şekilde kullandırılan/aktarılan fonlar, ekonomide rasyonel çalışanların ödedikleri vergilerle finanse edildiği için, bu kesimler, rasyonel olmayan kararlar alanların lehine, göreceli olarak cezalandırılmakta ve ekonominin uzun vadeli etkinliği açısından olumsuz bir ortam yaratılmaktadır.

Ülkemizde bireylerin ve kurumların genel ekonomi ve ülkenin geleceği konusunda kötümserlikleri ve iyimserlikleri her gün değişebilmektedir. Bu gelişmelerde (yönlendirmelerde) medya her yerde olduğu gibi Türkiye’de de önemli rol oynamaktadır. Bu durum normal bir vatandaş için olduğu gibi, bilim adamları ve profesyoneller için de geçerlidir. Zira, rasyonel tahminler yapmayı sağlayacak gerekli eğitim düzeyinin ve yeterli datanın bulunmaması, öte yandan insanların bilimsel yaklaşımdan ziyade kehanetçiliğe daha yakın olması, toplum genelinde gelecek konusunda istikrarlı bir yaklaşımdan ziyade günlük spekülasyonları daha popüler yapmaktadır. Ülke genelinde eğitim düzeyinin, demokratik katılımçılığın yükselmesi ve sonuçta yaklaşımlarda bilimselliğin esas alınması, istikrarın sağlanması ve korunmasına olumlu katkıda bulunacaktır.

Dipnotlar

1- Alp, Ali; Finansın Uluslar arasılaşması, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

2- Deregülasyon, piyasalarda daha fazla rekabetçi bir yapı yaratmak amacıyla, düzenlemelerin gevşetilmesi, önceki kontrollerin kaldırılması anlamındadır. Faiz oranları üzerindeki kontrollerin kaldırılması, piyasalarda tekeli ya da eksik rekabet yaratacak düzenlemelerin, piyasaya girişle ilgili kısıtlamaların ortadan kaldırılması, deregülasyon olarak adlandırılmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız: Benn Steil; Effective Public Policy in a World of Footloose Finance (Financial Market Regulation, Editör: Benn Steil), Wiley Publishers, West Sussex, 1994, s. 3.

3- Chang, Roberto; Financial Integration With and Without International Policy Coordination, International Economic Review, V.38, August 1997, s. 547.

4- Gooptu, Sudarshan; Are Portfolio flows to Emerging Markets Complementary or Competitive, Policy Research Working Paper, World Bank, Washington D.C., 1994, s.10.

5- IMF Research Department Staff; Managing Risks to the International Banking System, Finance and Development, December 1996, s. 26.

6- Steil, Benn; International Securities Markets Regulation (Financial Markets Regulation, Editör: Benn Steil), Wiley Publishers, Massachusetts, 1992, s. 291.

7- Alp, Ali; Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye, İMKB Yayınları, İstanbul 2002, s. 160 - 163.

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapağ
altında

Avrupa Birliği

DR. ALİ TEKİN

Eski Milletvekili ve Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi

AVRUPA BİRLİĞİ, ABD ve TÜRKİYE

Son zamanlarda, Türkiye'nin AB ve ABD ile ilgili politikaları hakkında yeni görüşler ortaya atıldı. ABD ile yaşanan sorunlar, Türkiye'nin AB konusundaki çabalarına yeni bir anlam yüklemiş gibi görünüyor. Ayrıca, AB'nden gelen mesajlarda gözlenen olumlu ton, Türkiye'nin önüne yeni bir fırsat mı açıyor? Bu yazı, bu ve benzeri sorular üzerinde bir fikir jimnastiği yapıyor.

ABD ve AB Küresel Geleceğe Nasıl Bakıyorlar?

Amerikan siyaset ve akademik çevrelerinde yoğun olarak ABD'nin nasıl bir dün-

ya istediği üzerine tartışmalar yaşanıyor. Bu konuda, iki temel yaklaşım olduğunu gözlüyoruz: Yeni muhafazakarların Amerikan hegemonyasına dayalı yeni dünya düzeni ve neo-liberallerin üzerinde durduğu ABD'nin öncülüğünde ama daha katılımcı bir küresel demokratik düzen anlayışı.

Bu yaklaşımların temel ögesi, dünya düzeninde "düzen"i hangi ilkenin sağlayacağı konusu. Yeni muhafazakarlar "güç"lü bir hegomon üzerinde dururken, yeni liberallerin temel çıkış noktası "küresel yönetim". Muhafazakarlar, rakibi olmayan bir ABD hakimiyetini barışın aracı olarak gö-

rürken, liberaller uluslararası kurumların geliştirilmesini ve etkinleştirilmesini zorunlu görüyorlar.

Yukarıdaki yaklaşımların temel çatışma noktalarına bakışında bazı ortak yanlar var. Ortak yanların başlıcası da, dünya düzenine uyum sağlamak bir yana sorunlar çıkaran fonksiyon-dışı devletlerin bir şekilde sistemin içine alınması. Muhafazakarlar bunun yolunu güç kullanmak olarak görürken, liberaller ise demokratikleştirme-gerekirse dış baskılarla demokratikleştirme- olarak görüyor.

İdeolojik çatışmaların bittiği noktada, yeni çatışmaların kaynağı olarak din olayının ön plana çıkması olasılığı küçümsenemez. Her ikisi de Amerikan yeni muhafazakarlarına yakın olan Samuel Huntington ile Francis Fukuyama'nın tezleri yeni bir noktada buluşabilir: Küresel düzene uyum gönüllü olmanın ötesinde güç kullanılarak empoze edilirse ortaya çıkacak çatışma noktalarının ayırım çizgisi Anglo-Sakson dünyası ile İslam dünyası olabilir.

Bu çerçevede bakıldığında, güç kullanmaya yatkın yeni muhafazakarlar, Türkiye'nin yeni Amerikan dünya düzeninde

önemli bir görev üstlenebileceğini düşünüyordular. Ancak, TBMM'den çıkan tezkerenin reddi kararı, yeni muhafazakar çevrenin kurgularına tamamen ters oldu ve sonuçta da derin bir iz bıraktı. Yeni muhafazakarların göremediği ise, Türkiye'nin dini motiflerin kullanıldığı bir çerçeve içinde hareket alanının oldukça daralacağıydı. Türkiye, "bölünmüş" kimliğinin sancılarını derinden hissetti..

ABD'deki yeni liberal bakış açısının Türkiye için uzun dönemde daha az sorun yaratacağını söyleyebiliriz. Liberaller için AB eksenine yaslanmış bir Türkiye, ABD politikaları için çok ters bir durum olarak algılanmayabilir. Hatta ABD, AB üyesi bir Türkiye'yi, Ortadoğu ülkeleri için modern demokrasinin İslam dünyasındaki öncüsü olarak, diğer Müslüman ülkelerin demokratikleşmesi için model olarak gösterebilir.

Diğer tarafta, "çekirdek" AB ise, çoğulcu, legalistik bir dünya yönetim yapısını savunuyor. Amerika'nun neredeyse tek başına hareket ederek dünyayı tanzim etmesi tepkiyle karşılıyor. BM gibi uluslararası kurumları, küresel demokrasinin çekirdeği olarak algılıyor. Meşruiyet kavramını güç kavramına tercih ediyor. AB çevreleri ge-

"İdeolojik çatışmaların bittiği noktada, yeni çatışmaların kaynağı olarak din olayının ön plana çıkması olasılığı küçümsenemez".

“Güç kullanmaya yatkın yeni muhafazakarlar, Türkiye’nin yeni Amerikan dünya düzeninde önemli bir görev üstlenebileceğini düşünüyorlardı. Ancak, TBMM’den çıkan tezkerenin reddi kararı, yeni muhafazakar çevrenin kurgularına tamamen ters oldu ve sonuçta da derin bir iz bıraktı”.

nellikle pek çok bakımdan Amerikan yeni liberallerin görüşlerine benzeyen görüşler dile getiriyorlar.

Yeni Dünya Düzeni Nasıl Bir Şekil Alabilir?

Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasının sona erdiği kesin. Ama bu ikili yapıdan sonra yerine ne geldiği ve bu yeni yapının nasıl bir gelişme göstereceği pek de açık sayılmaz. Acaba, tek kutuplu, Amerikan hegemonyasında bir dünya düzeni mi olacak? Yoksa, güçlü ülkelerin (bazı

AB üyeleri, ABD, Japonya ve bir ölçüde de Çin ve Rusya’nın) oluşturduğu bir çoğulcu yapı mı dünyayı yönetecek? Bu soruların cevaplanmasında, Irak savaşının sonuçları ve bunun Ortadoğu için ortaya çıkardığı yeni dinamikler çok önemli ölçüde etkide bulunacak. Irak’taki nispeten başarılı operasyon, önümüzdeki dönemde Anglo-Sakson (ABD ve İngiltere) hegemonyasının güçleneceğine işaret ediyor.

Ancak, bu hegemonyanın çok uzun bir zaman dilimi içinde sürdürülebilmesi söz konusu olmayabilir. Önümüzdeki 10-20 yıl

sonrasında, daha çoğulcu bir yapıya doğru gidiş olabilecektir. Çünkü tek yanlı, tek aktörlü yönetim zaman içinde "global tepkilere" yol açacaktır. Diğer büyük güçler, kendi refleks ve yeteneklerini arttırarak, ABD politikalarına kayıtsız şartsız boyun eğmeyeceklerdir. Amerikan hegemonyası, anti-Amerikan hareketlerin yükselmesine yol açacaktır. Kısacası, önümüzdeki 5-10 yıllık süreçte ABD belirleyici olabilir, ancak hızla değişen global dünyada daha çoğulcu bir düzen için talepler giderek yükselecektir. Özellikle AB içinde bir eksen oluşturma girişimi içinde olan Almanya ve Fransa, ekonomik olarak yükselen Çin, ekonomik sorunlarını aşmış bir Japonya ve Rusya, Anglo-Sakson dünyasının sürekli ve tek belirleyici olmasına karşı bir politik tutum içine girebilirler. Yeni çoğulcu yapılanmada Türkiye bir tampon ülke olarak yerini almalıdır.

Bu çoğulcu küresel yönetişimin ekonomik yapı taşları olarak ekonomik blokları görüyoruz. Dünya ekonomisi artık ekonomi blokları çerçevesinde şekilleniyor. AB, NAFTA, Asya-Pasifik oluşumları ön plan-

da. Bu bloklar küresel ticareti pek engellemiyor ve her biri kendi içinde yer alan ülkeler arasında daha sıkı bağlar kuruyor. Toplam dünya ticaretindeki artışın, toplam dünya üretim artışından daha yüksek seyretmesi, korumacılığın giderek azaldığını ve küresel rekabetin arttığını gösteriyor. Kısacası, bölgesel ekonomik yapılanmalar, küreselleşmeye engel değil, tersine ivme katıyorlar.

ABD, AB üyesi bir Türkiye'yi, Ortadoğu ülkeleri için modern demokrasinin İslam dünyasındaki öncüsü olarak, diğer Müslüman ülkelerin demokratikleşmesi için model olarak gösterebilir. AB içinde bir eksen oluşturma girişimi içinde olan Almanya ve Fransa, ekonomik olarak yükselen Çin, ekonomik sorunlarını aşmış bir Japonya ve Rusya, Anglo-Sakson dünyasının sürekli ve tek belirleyici olmasına karşı bir politik tutum içine girebilirler. Yeni çoğulcu yapılanmada Türkiye bir tampon ülke olarak yerini almalıdır.

Ekonomik altyapısı beliren çoğulcu dünya düzeninin siyasi altyapısı ise hayli zayıf durumda. Günümüzde, BM gibi uluslararası siyaset örgütlenmelerinin rollerinin önemli bir kısmı ABD'ye geçmiş gibi görünüyor. Hegemon devlet olarak ABD, hızlı ve biraz da key-

fi kararlar verebilmek için, BM ile sıcak bir ilişki içinde olmayacak gibi görünüyor. Bu kurumun Amerikan politikaları doğrultusunda yeniden yapılandırılması ise hem kolay değil, hem de ABD'nin 11 Eylül'ün getirdiği ve meşruiyet kaygısının azaldığı bir ortamda bu konuya eğilme niyeti yok. Daha şimdiden özellikle Avrupa'da dile getirilen eleştiriler de gösteriyor ki, önümüzdeki yıllarda ABD meşruiyet konusun-

da ciddi eleştirilere muhatap olacak. İleriki yıllarda dünya daha çoğulcu bir yapıya doğru giderken, uluslararası örgütlerin önemi ve yeniden yapılandırılması gereği kaçınılmaz olarak ön plana geçecektir.

Yakın gelecekte nasıl bir dünya ekonomi politikası ortaya çıkarsa çıksın, artık dünyanın ortak değerleri bellidir: Çoğulcu demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, hukukun üstünlüğü, piyasa ekonomisi ve etkin yönetim. Bu değerlerin gelişip serpiştiği toplumların ortak noktası ise, hemen hepsinin de bilişim toplumuna dönüşmekte olmaları. Saygın Amerikan siyaset bilimcisi Larry Diamond'a göre, dünya tarihi hiç bu kadar toplumun demokrasiyle yönetilmesine tanıklık etmemişti. Ayrıca, ortalama özgürlük seviyesi de hiç bu kadar yüksek olmamıştı.

Bu olumlu gelişmelerin yanında, dünyanın içinden geçmekte olduğu birtakım olumsuz trendler de söz konusu. Küresel dünya düzenine doğru giderken oluşan tepkilerin de giderek küresel bir nitelik kazandığı görülüyor. Bunların başında da kü-

"Türkiye gibi terör faaliyetlerinden çok çekmiş ülkelerin, teröre başvuran ya da kucak açan ülke ve gruplara karşı 'sıfır tolerans' ilkesi etrafında birleşeceklerini söyleyebiliriz. Önümüzdeki dönemde, ülkeler arası işbirlikleri önemli ölçüde 'güvenlik' kavramına bakış açılarında göre biçimlenecek".

reselleşmeye ve onun yeşerttiği yeni değerlere karşı çıkan etnik ya da din temelli ideolojilerin beslediği güvenlik sorunları geliyor. Belli ki, dünya, önümüzdeki dönemde bir "güvenlik sendromu" ile yaşayacaktır. Devletten devlete olan bir güvenlik ilişkisinden ziyade, devlet-altı sosyal formasyonların, örneğin terörist grupların, yoğun aktivitesi ile karşı karşıya olacağız. Bu durumda, devletlerin kendilerini esnek ve etkili hale getirmeleri hayati önem taşıyor. Ayrıca, Türkiye gibi terör faaliyetlerinden çok çekmiş ülkelerin, teröre başvuran ya da kucak açan ülke ve gruplara karşı "sıfır tolerans" ilkesi etrafında birleşeceklerini söyleyebiliriz. Önümüzdeki dönemde, ülkeler arası işbirlikleri önemli ölçüde "güvenlik" kavramına bakış açılarında göre biçimlenecek.

Kısacası, 11 Eylül sonrası yeni dünyada, hem Samuel Huntington'un belirttiği medeniyetler çatışmasının unsurları, hem de Francis Fukuyama'nın belirttiği üzerinde konsensüs sağlanmış, çoğulcu demokrasi ve piyasa ekonomisinin paradigmatik hakimiyeti eş-zamanlı olarak, birlikte varolacaktır. Türkiye için hem sonsuz fırsatlar hem de tehlikeler söz konusudur ancak fırsatların daha fazla olduğu fikrindeyim.

“Türkiye’nin AB ile yakınlaşması durumu, ABD ve İngiltere’nin AB’nin altını oyması, sulandırması anlamına gelecekti. Batısında İngiltere, doğusunda ise Türkiye gibi iki büyük ve yarı Avrupalı ülke tarafından sarmalanmış bir AB’nin zaafa uğrayacağı endişesi Kıta Avrupa’sında yaygındı. Buna “truva atı” sendromu denebilir”.

ABD - AB Çekişmesi Var mı?

ABD ile daha doğrusu Anglo-Sakson ülkelerle, Almanya-Fransa ekseninde arasında bir görüş ayrışması yaşandığı gerçektir. Özellikle, Orta Doğu politikaları bakımından bu ayrışma kayda değerdir.

Bu ayrışma, esas itibariyle, son birkaç yıldır daha keskin hale geldi. ABD ile AB’nin uluslararası platformlarda farklı görüşlere sahip olmaları olgusu giderek arttı. Kyoto protokolu, uluslararası ceza mahkemesi kurulması gibi daha teknik, orta-boy konulardaki ayrılıklar, artık BM’in dünya düzenindeki rolü gibi son derece önemli siyasi konularda da ortaya çıktı.

Alttan alta yaşanan çekişmenin birkaç boyutu vardır:

1- **Ekonomik Rekabet:** Özellikle AB’nin başarılı bir Euro gerçekleştirme nedeniy-
le, Amerikan hegemonyasının temel direk-

lerinden biri olan doların uluslararası para birimi olması olgusu gölgede kalmış oluyor. Ayrıca, AB’nin giderek derinleşen ve genişleyen entegrasyonu, toplam olarak AB ekonomisinin ABD ekonomisine nazaran büyümesini sağlayacaktır.

2- **Dış Siyasette Rekabet:** AB’nin ortak dış ve savunma politikası oluşturma çabaları karşısında ABD ve İngiltere’nin tedirgin olduğu söylenebilir. Her ne kadar, bu konu orta vadede ABD için bir sorun değilse de ve hatta bazı yararları (daha az askeri harcama yapması gibi) varsa da, uzun vadede, bu gelişme, AB’nin ABD politikalarına karşı çıkmasına fırsat verebilir. Örneğin, Orta Doğu’da AB daha farklı yaklaşımlar sergileyebilir, enerji kaynaklarının kontrolü üzerinde rekabet edebilir.

Ancak, bütün bu çekişmelere rağmen,

“Almanya ve Fransa’nın Türkiye değerlendirmelerinde, Türkiye’nin bölgesinde oynayabileceği roller üzerinde önemle durdukları anlaşılıyor. Daha önceleri, bu ülkeler daha çok Türkiye’nin ‘geri’ siyasetine ve insan hakları konusundaki yanlışlarına eleştiri yapıyorlardı. Anlaşılan o ki, aslında eleştirilerin aşırı dozunun bir nedeni de, açıkça ifade edilmese bile, Türkiye’nin ABD’yle paralel dış politika izlemesiyle yakından ilgiliydi”.

ABD ile AB'nin boğaz boğaza geleceğini beklemek yanlış olur. İki kıtanın "karşılıklı bağımlılığı" o kadar yüksek seviyelere ulaşmıştır ki, herhangi bir sıcak çatışmanın çıkması ve uzun süre devam etmesi olasılığı yoktur. Ticari, siyasi ve kültürel bağlar ABD ile AB'yi adeta birbirine kilitlemiştir. Bunu da fazla gözden kaçırmayalım. 1930'ların sert çatışma ortamına ya da 1940'ların savaş ortamına geri dönülmesi mümkün değil.

Türkiye'nin AB – ABD Ayrışmasındaki Konumu

Uzun yıllar, Avrupa Birliği'nde yaygın olan kanı, Türkiye'nin ABD ile paralel yaklaşımlar içinde olan bir "güvenlik devleti" olduğu yönündeydi. Türkiye'nin de Anglo-Sakson "güç dengesi" yaklaşımını paylaştığı düşünülüyordu. Bu yaklaşımın doğal uzantısı ise -ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar da eklenince- AB'nin Türkiye ile ilişkilerine mesafeli yaklaşması oldu. Onlara göre, Türkiye'nin AB ile yakınlaşması, ABD ve İngiltere'nin AB'nin altını oyması, sulandırması anlamına gelecekti. Batısında İngiltere, doğusunda ise Türkiye gibi iki

büyük ve "yarı-Avrupalı" ülke tarafından sarmalanmış bir AB'nin zaafa uğrayacağı endişesi Kıta Avrupa'sında yaygındı. Buna "truva atı" sendromu denebilir.

AB'nin kurucu unsurlarının Türkiye'ye mesafeli yaklaşımlarının zaman içinde değişime uğradığı görülüyor. Türkiye ekonomi politığının "Avrupa'nın hasta adamı" görüntüsü verdiği dönemlerde mesafe artarken, daha sağlıklı dönemlerde azalıyor. Bu olayın önemli bir boyutu. Ancak, başka bir boyut özellikle son yıllarda önemli olmaya başlamış görünüyor. Bu boyut, Türkiye'nin ABD ve AB dış politika ve küresel düzen formülasyonlarına göre yer aldığı nokta.

ABD ve AB'nin küresel düzen formülasyonlarının örtüştüğü dönemlerde, örneğin Clinton yönetimi esnasında, Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkiler geliştirmesi AB tarafından bir sorun olarak algılanmadı.

"Kopenhag ve Maastricht kriterlerine uyum çağdaş Türkiye'nin vazgeçilmez bir hedefidir. Ayrıca, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle de karşılıklı bağımlılığını arttıran bir anlayış içinde olmalıdır. Rusya ikinci büyük ekonomi partnerimiz olarak daha sıkı ilişkiler kurmamız gereken önemli bir ülkedir. Çin ise, geleceğin dünya piyasası içinde büyük bir yer tutacaktır".

ABD ve AB'nin Türkiye'ye yaklaşımları birbirine benzer oldu. Türkiye'nin AB'ye girmesini destekleyen ABD, AB nezdinde lobicilik bile yaptı. Oysa ki, AB ile ABD arasında uluslararası düzen ile ilgili derin görüş ayrılıkları ortaya çıktığı dönemlerde, AB Türkiye'nin ABD ile yakın işbirliğine şüpheyle yaklaştı. Başkan G.W: Bush'un Aralık 2002'de ortaya koyduğu Türkiye'yi AB'nde destekleyici çaba, belki de yaklaşan Irak savaşında yeni Türk hükümetinin desteğini garanti altına almaya yönelikti ama yine de önemli AB başkentlerinde bulunduğu soğuk karşılık dikkate değerd.

Irak tezkeresinin TBMM'nde reddi sonrasında, özellikle Fransız ve Alman basınında gözlemlenen Türkiye yanlısı hava, Türkiye'yi neredeyse ABD'nden bağımsızlığını ilan etmiş bir ülke olarak lanse etmeleri, AB'nin Türkiye'ye genel yaklaşımı konusunda önemli ipuçları verdi. Bu ülkelerin Türkiye'ye bakışlarında, Türkiye'nin bölgesinde oynayabileceği roller üzerinde önemli ölçüde tartıldığı anlaşılıyor. Daha önceleri, bu ülkeler daha çok Türkiye'nin "geri" siyasetine ve insan hakları yanlışlarına eleştiri yapıyorlardı. Anlaşılan o ki, aslında eleştirilerin aşırı dozunun bir nedeni de, açıkça ifade edilmese bile, Türkiye'nin ABD'yle paralel dış politika izlemesiyle de yakından ilgiliydi.

Türkiye dış politikasını çeşitlendirmesi

gerektiğini yeniden kavramaya başladı. Aslında Soğuk Savaş sonrasında Türkiye, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı Avrupa ülkeleri ve Rusya çerçevesinde yüzyıllarca başarıyla uyguladığı "denge" politikasını yaşama geçirmek durumunda. Dünya düzeninin hızla değiştiği hesaba alınırsa, Türkiye'nin küresel dünyanın önemli aktörleriyle ilişkilerini gerçekçi, dengeli ve sürekli ve bir biçimde yürütmesi gerekir.

"Türkiye'nin daha dengeli bir dış politika uygulamasının önünde bazı zorluklar da yok değildir. Bunların başında da, mevcut Amerikan yönetiminin Türkiye'ye olan güveninin derinden sarsılmış olması nedeniyle, ilişkilerin tamir edilmesinin zorluğudur".

Bu denge kararsızlık anlamına gelmez. ABD ile güvenlik konusunda mantalite yakınlığımız vardır ve güvenlik bağlarımız güçlüdür. Bize özellikle terör konusunda verdiği desteği unutamayız. Diğer yandan, hem tarihi, hem siyasi, hem de ekonomik vizyonumuz içinde AB'nin vazgeçilmez bir yeri vardır.

Kopenhag ve Maastricht kriterlerine uyum çağdaş Türkiye'nin vazgeçilmez bir hedefidir. Ayrıca, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle de karşılıklı bağımlılığını arttıran

bir anlayış içinde olmalıdır. Rusya ikinci büyük ekonomi partnerimiz olarak daha sıkı ilişkiler kurmamız gereken önemli bir ülkedir. Çin ise, geleceğin dünya piyasası içinde büyük bir yer tutacaktır.

Ancak Türkiye'nin daha dengeli bir dış politika uygulamasının önünde bazı zorluklar da yok değildir. Bunların başında da, mevcut Amerikan yönetiminin Türkiye'ye olan güveninin derinden sarsılmış ol-

ması nedeniyle, ilişkilerin tamir edilmesinin zorluğudur. 2004 yılında ABD başkanlık seçimlerinin sonuçları Türk-Amerikan ilişkileri için yeni bir fırsat yaratabilir. Dünyaya daha çoğulcu ve BM sistematığı çerçevesinde bakan bir Amerikan yönetimiyle verimli bir işbirliği kurulması daha kolay olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye, Kopenhag Kriterlerine uyum yolunda attığı yasal adımların da yarattığı ivme ile AB ile ilişkilerini kolaylaştıracak ve derinleştirecek birtakım yeni politikalar, açılımlar üretmelidir.

Türkiye AB İle İlgili Ne Tür Yeni Politikalar Üretebilir?

Türkiye'nin ne yapması ve nasıl yapması gerektiği konusunda çok farklı yaklaşımların olması doğaldır. Ancak, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda temkinli bir iyimserlik içinde olanlar için, Türkiye'nin neler yapabileceği konusunda net olan bazı konular var.

Öncelikle, Türkiye, AB ile tam üyelik yolunda yapılması gereken tüm reformları, taşıdığı temel felsefe ve yaklaşımı da içsel-

leştirmiş olarak yapmalı ve güçlü bir noktadan masaya oturmalıdır. Türkiye, birey, toplum ve piyasanın devlet karşısındaki haklarını garanti altına alan adil bir politik, ekonomik ve sosyal düzen fikrini başlangıç noktası olarak almalıdır.

Birincisi, Türk demokrasisinin AB ile uyum çerçevesinde "olgunlaşması" zorunlu olarak ortaya çıkacak bir sonuç olarak ele alınmamalıdır. Kabul edilmeli ki, gerçek demokrasinin iklimi, orta sınıfların güçlü ve etkili olduğu bir sosyo-ekonomik yapıdır. Bu bağlamda, yalnızca legal bir yaklaşım yetersiz kalır. Buna ekonomik dinamizmin sağlanması da eklenmelidir.

Ama yine de yeterli değildir. Demokrasi ortam ve kültürü için, sosyal ve kültürel değerlerimizin evrensel ölçütlerde değerlerinin artırılıp güçlendirilmesi için eğitim, dikey sosyal mobilizasyon gibi alanlarda köklü, güçlü projelerin yaşama geçirilmesi gerekir. Bu konular, yalnızca sivil toplum kuruluşlarına bırakılacak kadar "kendiliğindenlik" çerçevesinde ele alınmaz, hızlı bir sosyal dönüşüm hamlesine kamunun öncülük etmesi gerekir.

"Türkiye, Kopenhag Kriterlerine uyum yolunda attığı yasal adımların da yarattığı ivme ile, AB ile ilişkilerini kolaylaştıracak ve derinleştirecek birtakım yeni politikalar, açılımlar üretmelidir".

"Türk demokrasisinin AB ile uyum çerçevesinde 'olgunlaşması' zorunlu olarak ortaya çıkacak bir sonuç olarak ele alınmamalıdır.

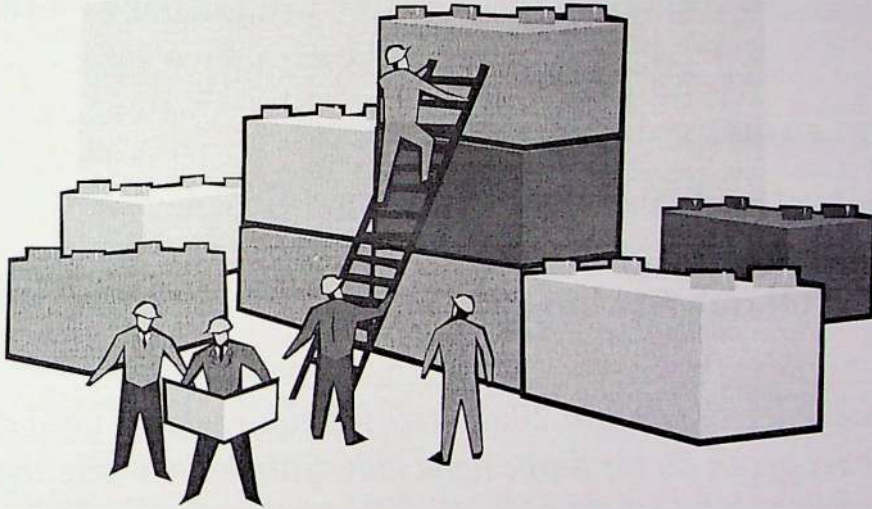
Kabul edilmeli ki, gerçek demokrasinin iklimi, orta sınıfların güçlü ve etkin olduğu bir sosyo-ekonomik yapıdır. Bu bağlamda, yalnızca legal bir yaklaşım yetersiz kalır".

İkincisi, Türkiye'nin gümrük birliği sonrasında sağlayabileceği bazı yararları tam olarak sağlayamaması gibi AB ile müzakerelere sürecinin başlamasından dolayı sağlayabileceği yararlar da beklenenin altında kalabilir. Özellikle yabancı yatırımlar gibi "hassas" konularda kabuğumuzu bir an önce kırabilmek için yapılması gereken ciddi yönetsel işler olduğu idrak edilmelidir.

Üçüncüsü, Türkiye, AB'nde Türkiye'nin üyeliğinden endişe duyan ülkeleri rahatlatmak için uzun derogasyonların kullanılmasını teklif etmelidir. Bu yol, İberya ülkelerinin üyelik sürecinde de kullanıldı ve başarılı oldu. Bu derogasyonlar, AB üye ülkelerinin, özellikle de Almanya ve Fransa'nın çekinceli olduğu alanları kapsayabilir. Bunlar arasında herhalde en önemli olanı, serbest dolaşım hakkı ile ilgili olanıdır. Yine tarımla ilgili bazı konularda uzlaşmaya açık olduğumuz deklare edilmelidir.

Dördüncüsü, Türkiye, İslam ile "Kopenhag demokrasisi"nin bağdaşabileceğini yalnızca AB'nde değil, İslam dünyasında da ortaya koymalıdır. Orta Doğu toplumlarının hızla bir rönesans, aydınlanma, uyanış yaşaması gerekmektedir. Orta Doğu'da, eğitilmiş, dünya ile barışık, üretken, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerlerle kendi kültürel değerlerini uyumlu hale getirebilen toplumların ortaya çıkması hem Türkiye için, hem İslamiyet için, hem de Batı için çok önemlidir. Türkiye, bu dönüşüm tecrübesini Atatürk ve arkadaşlarının uzgürüsü sayesinde yaklaşık 80 yıldır yaşamaktadır ve bu konuda önemli roller üstlenebilir. Ancak, Türkiye'nin bu fonksiyonunu yerine etkili olarak getirebilmesi için, öncelikle kendi dönüşüm tecrübesinin aksayan yanlarını düzeltme yeteneği göstermesi zorunludur. Kendi ekonomik, toplumsal, siyasal, özellikle de etnisite ve din kökenli sorunlarına akılcı çözümler bulamamış bir Türkiye, çok

"Kendi etnik, dini, ekonomik ve özgürlükler sorununu çözmemiş bir Türkiye, çok etkin bir rol oynayamaz. Bu rol, sanıldığından da önemlidir, zira, önümüzdeki dönemin yeniden yapılandırılmasında, Orta Doğu ve İslam alemine Türkiye'nin öncülük etmesi fikri güçlenecektir. Bu olgu, Türkiye'nin küresel yönetim içindeki yerini saygınlaştıracaktır".

“Öncelikle, Türkiye, AB ile tam üyelik yolunda yapılması gereken tüm reformları, taşıdığı temel felsefe ve yaklaşımı da içselleştirmiş olarak yapmalı ve güçlü bir noktadan masaya oturmalıdır. Türkiye, birey, toplum ve piyasanın devlet karşısındaki haklarını garanti altına alan adil bir politik, ekonomik ve sosyal düzen fikrini başlangıç noktası olarak almalıdır”.

etkili bir model olamaz. Bu modellik işlevi geçmişte olduğundan da önemlidir, zira, önümüzdeki dönemin yeniden yapılandırılmasında, Orta Doğu ve İslam alemine Türkiye'nin öncülük etmesi fikri güçlenecektir. Bu olgu, Türkiye'nin küresel yönetim içindeki yerini saygınlatacağıdır.

Beşincisi, Türkiye bu Aralık'ta AB'nden "tarama süreci"ne yeşil ışık yakmasını talep etmelidir. AB'nin bu konuya yaklaşımı

Aralık 2004 için bir "erken uyarı" rolü göreceklerdir.

Türkiye mentalite değişimini, paradigma değişimini yapabilmesi halinde, yeni dünyanın getirdiği büyük fırsatlarla karşı karşıya. Türkiye, hızlı ve proaktif reformlarla, "hasta" ülke olmaktan çıkıp, bir "dünya" devleti değil ama bir "bölge" devleti olabilir.

Bir Görüş

SERVET YILDIRIM

SERVET YILDIRIM

**“Devlet Her İşlemi İzleyebilmeli,
Ancak Elde Ettiği Bilgileri
Bir Sır Olarak Saklamalı”**

“Bankacılık sisteminin 2001 krizinde ciddi şekilde yara alan itibarı geçen ay bir darbe daha aldı. Şubat 2001 krizinde, sabit kurdan dalgalı kura geçilmesinden hemen önce Merkez Bankasından 685.000 liradan döviz alan bankaların isimleri bazı gazetelerde yer aldı”.

Bankacılık sisteminin 2001 krizinde ciddi şekilde yara alan itibarı geçen ay bir darbe daha aldı. Şubat 2001 krizinde, sabit kurdan dalgalı kura geçilmesinden hemen önce Merkez Bankasından 685.000 liradan döviz alan bankaların isimleri bazı gazetelerde yer aldı. Normalde ticari sır olarak kalması gereken bu bilgi hükümet kaynakları tarafından basına sızdırıldıktan sonra işin iç yüzünü ve piyasaların işleyişini bilmeyen bir çok kişi o dönemde ciddi bir yolsuzluk yapıldığı ve adı geçen bankaların bu yolsuzlukta yer aldıkları gibi bir izlenime kapıldı.

Oysa işin aslı çok farklıydı. Ortada bir yolsuzluk değil, “ticari sır-müşteri sırrı” gibi piyasanın ve sistemin işleyişinin temelinde yer alan bir kavramın ihlali vardı ve tabii ki bu bilginin sızdırılmasından zarar gören bir bankacılık sistemi.

2001 ŞUBATINDA NE OLDU?

Türkiye 2000 yılı başından itibaren IMF kredisi ile desteklenen üç yıllık bir programı uygulamaya koydu. Programın amacı 25 yıldır ülkenin başına dert olan yüksek enflasyonu tek basamağa indirmektir. Bunun için bir dizi yapısal reformun yapılma-

"Normalde ticari sır olarak kalması gereken bu bilgiler hükümet kaynakları tarafından basına sızdırıldıktan sonra işin iç yüzünü ve piyasaların işleyişini bilmeyen bir çok kişi o dönemde ciddi bir yolsuzluk yapıldığı ve adı geçen bankaların bu yolsuzlukta yer aldıkları gibi bir izlenime kapıldı.

sının yanı sıra Türk Lirasının Merkez Bankası tarafından belirlenen yabancı para sepeti karşısındaki değer kaybının hedef enflasyona endekslenmesi öngörüldü. Merkez Bankası, gelecek 12 aylık dönem için önceden açıkladığı kurlardan döviz almayı ve satmayı taahhüt etti.

Program uygulamaya başladıktan sonra hükümetin ve Merkez Bankasının taahhütlerine inanan yerli ve yabancı yatırımcılar ile bankalar ellerindeki dövizleri satarak Türk Lirası araçlara döndüler. Programın ana hedefine ulaşmak için arzuladığı ara hedeflerinden biri de zaten buydu. Bu değişimin ve sabit kurun sonucu olarak faizler hızla düştü, enflasyon geriledi. Bahar havası 2000 Kasım ayına kadar devam etti. Kasımda para piyasalarında yaşanan likidite ve ödeme sorununun ardından Türk Lirası talebi azalmaya ve yatırımcılar dövizle yönelmeye başladılar. IMF'nin Aralıkta sağladığı 7 milyar dolarlık ek rezerv kolaylığının da sayesinde program tekrar sürdürülebildi ve Merkez Bankası taahhüdünü yerine getirmeye devam edebildi.

Ancak piyasalarda istikrarsızlığın arttığı bir dönemde, 19 Şubat 2001'de siyasi alanda yaşanan gelişmeler güvenin kaybolmasına ve döviz talebinin artmasına neden oldu. Başbakan Bülent Ecevit'in Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile arasında geçen tartışmanın ardından gazetecilerin karşısına çıkıp "kriz var" dediği 19 Şubat günü piyasalar Merkez Bankasından tam 7.6 milyar dolar talep etti. 20 Şubat valörü ile satılan 7.6 milyar doların 6.1 milyar doları geri alındı, sonuçta 1.5 milyar dolar TL karşılığını hazır bulunduran bankalara döviz satıldı. Program çerçevesinde TL likiditesinin sınırlandırılmasına bağlı olarak faiz oranlarının çok yüksek düzeylere çıkmasına rağmen döviz talebi devam etti, 21 Şubat 2001 tarihinde 3.5 milyar dolar döviz satıldı. Sonuçta hükümet IMF'nin tavsiyesine direnmeyi bıraktı ve 22 Şubatta döviz kurlarının serbest bırakılmasına karar verdi.

"Kriz öncesi dönemde verilen taahhütlere uygun olarak dövizde açık pozisyona geçen bu kuruluşların ve müşterilerinin kriz durumunda 'kapanmaları' doğal bir reaksiyondur ve kâr etmek amacından çok zarar etmemeye yönelikti. Nitekim kapanamayan birçok banka ve şirketin ciddi zararlar yazdıkları, hatta bunların bazılarının bu zararlar nedeniyle sistemden çıkmak zorunda kaldıkları daha sonra görüldü".

KRİZDE SİSTEM POZİSYON KAPATMAYA YÖNELDİ

Kurların serbest bırakıldığı 22 Şubat öncesindeki üç gün öncesinde 59 banka, üç özel finans kurumu ve 22 yetkili döviz müessesesi Merkez Bankasından döviz aldı. Diğer bir deyişle Merkez Bankası verdiği taahhüt çerçevesinde önceden belirlenmiş kurlardan bu döviz söz konusu kuruluşlara sattı.

Burada özellikle vurgulanması gereken nokta Merkez Bankasının bu satışları yaparken kuruluşlar arasında herhangi bir ayırım yapmadığıdır. Merkez Bankası için önemli olan döviz almak isteyen kuruluşun bu işlemi yapmaya yetkili kuruluşlar listesinde yer alması ve döviz alabilmek için yeterli miktarda TL'yi sağlayabilmesidir.

Alıcıların hepsi çeşitli otoriteler tarafından sıkı bir şekilde denetlenen kuruluşlardı. Daha da önemlisi bu kuruluşlar, döviz alım işlemini sadece kendi pozisyonları için değil, müşterileri adına da yapıyorlardı. Nitekim, Merkez Bankası yetkilileri daha sonra yaptıkları açıklamada bankaların

satın aldıkları dövizlerin % 73'ünün müşterilere gittiğini belirlediğini belirttiler. Kriz öncesi dönemde verilen taahhütlere uygun olarak dövizde açık pozisyona geçen bu kuruluşların ve müşterilerinin kriz durumunda "kapanmaları" doğal bir reaksiyondur ve kâr etmek amacından çok zarar etmemeye yöneliktir. Nitekim kapanmayan birçok banka ve şirketin ciddi zararlar yazdıkları, hatta bunların bazılarının bu zararlar nedeniyle sistemden çıkmak zorunda kaldıkları daha sonra görüldü. Temel görevi risk yönetmek olan bu banka ve finans kuruluşları böylece görevlerini yerine getirememiş oldular. Yıllar sonra çıkıp kriz sırasında döviz alarak riski azaltan, yani temel görevini yerine getiren kuruluşlara "bunu neden yaptın" diye sormak bu nedenle çok anlamlı olmaz. Bu durumda belki de asıl sorgulanması gereken finans kuruluşlarının neden böylesine yüksek risk üstlendikleri ve krizi öngörüp kapanmadıkları olmalı. Eğer Türkiye 1980'li yıllarda

"Hükümet yetkililerinin devalüasyon olmayacağı ya da kur sisteminin değişmeyeceği yolundaki açıklamalarına rağmen mesleği risk yönetmek olan piyasa aktörlerinin milyarlarca dolarlık açık pozisyonun olduğu bir ortamda piyasanın pozisyon kapatma yönünde davranacağını görmesi çok sürpriz olmamalı".

geçtiği serbest sermaye hareketine dayalı sistemi sürdürmekte ısrar ediyorsa banka ve diğer kuruluşların döviz alım-satım işlemlerinin hukuka uygun ekonomik birer davranış olduğu gerçeğini de kabul etmek zorundadır.

Bankaların 2001 Şubatındaki döviz alımlarını önceden veya özel olarak edindikleri bilgiye dayanarak yaptığı yolundaki iddia ve imalara katılmak da çok mümkün değil. Çünkü kriz dönemi ni yakından yaşayanlar o günlerde yoğun bir devalüasyon tartışmasının yapıldığını hatırlayacaklardır. Hükümet yetkililerinin devalüasyon olmayacağı ya da kur sisteminin değişmeyeceği yolundaki açıklamalarına rağmen mesleği risk yönetmek olan piyasa aktörlerinin milyarlarca dolarlık açık pozisyonun olduğu bir ortamda piyasanın pozisyon kapatma yönünde davranacağını görmesi çok sürpriz olmamalı.

TİCARİ SIR KAVRAMI ZEDELENDİ

Ülkenin içeride yaratabildiği ya da dışardan sağlayabildiği kısıtlı kaynakların reel sektöre aktarılması işlevini yerine getiren finans sisteminin sağlıklı çalışabilmesi için çeşitli koşulların bir arada bulunması gerekiyor. Örneğin iyi bir yasal altyapı ve etkin bir denetim ile gözetim olmalı. Devlet her işlemi izleyebilmeli ancak elde ettiği

bilgileri bir sır olarak saklayabilmeli. Merkez Bankası ile yapılan bir döviz-alım satım işlemi banka ile Merkez Bankasında arasında kalması gereken bir sırdır. Nasıl ki banka kendisinden döviz almasını isteyen müşterisinin adını açıklamıyorsa, Merkez Bankası da kendisinden döviz alan bankanın adını açıklayamaz ve açıklamadı da. Öyleyse 19-22 Şubat tarihlerinde Merkez Bankasında döviz alanların isimleri gazete sayfalarına nasıl çıktı?

"Devlet her işlemi izleyebilmeli ancak elde ettiği bilgileri bir sır olarak saklayabilmeli.

Bankalar kendisinden döviz almasını isteyen müşterisinin adını açıklamıyorsa, Merkez Bankası da kendisinden döviz alan bankanın adını açıklayamaz ve açıklamadı da. Öyleyse 19-22 Şubat tarihlerinde Merkez Bankasında döviz alanların isimleri gazete sayfalarına nasıl çıktı"?

Mevzuata göre Merkez Bankası sır olarak kalması gereken bu bilgileri talep edildiği zaman yargıya ve başbakanlığa vermek zorunda. Bu bilginin yargıdan basına sızdırılmış olması çok düşük bir ihtimal. Ağır basan olasılık ise başbakanlık kanalıyla bu sızdırmanın yapılmış olduğu. Bu şekilde davranan siyasi iktidar belki bazı hasımlarını ya da hoşnut olmadığı bazı kuruluşları zor durumda bırakabilir. Ancak bu yolu açarak kendisini

de güç durumda bırakmış olur. Çünkü ekonomideki birimlerin yapıya olan güvenleri sarsılır. Bankacılık güvene dayalı bir sektördür. Eğer bu güven zedelenirse bundan sadece sistem değil tüm ekonomi zarar görür. Bu nedenle birçok ülkede banka sırrı ve müşteri sırrı gibi kavramlar yasalarla korunur. Eğer bu ilke korunamazsa o zaman sistemde kayıt dışına ya da yurtdışına kayışın artacağı muhakkaktır.

Bankacılık

DR. ŞEVKET SAYILGAN

Ekonomist

Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri

1- GİRİŞ

1980'lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, iletişim teknolojilerinin ilerleme göstermesi, çöken sabit kur rejiminin ardından kur riskinden korunmak için türev ürünlere başvurulması gibi gelişmelerle, dünya ekonomik sistemi içinde finansal işlemlerin payı artmıştır. Bu gelişim, ülke ekonomilerinde de finansal işlemlerin bireysel bazda yaygınlığı ve tüm ekonomi içindeki payını artırmıştır.

Öte yandan, ekonomilerde yaşanan krizlerin finansal sisteme ve onun en önemli unsurlarından olan bankacılık sektörüne yansiyarak, tüm finansal sistemi ve ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması ihtimali düzenleyici ve denetleyici kurumları daha dikkatli olmaya zorlamıştır. Pek çok ülkede bu kurumlar tüm bankacılık sisteminin çöküşünü önlemek için yaşanan krizler sonrasında kayıpların art-

masını önleyebilmek ya da krizlerin sektöre de bulaşmasına karşı tedbir alabilmek için sisteme müdahale etmek durumunda kalmışlardır.

Finans piyasalarında yapılan düzenlemelerdeki amaç, piyasaların sağlıklı çalışması olmakta ve bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerde kabul gören prensip, riskleri yok etmek veya azaltmak olarak kabul edilmektedir. Bankacılık düzenlemelerinin koruyucu olmasının nedeni, bankacılık sektöründe ortaya çıkacak sorunların, ekonominin çok büyük bir kısmına etki etmesi ve bankaların tartışmasız hükümetlerin para politikalarında ne kadar önemli bir yeri olduğunun kabul edilmesidir.

Bu çalışmada amaç, Türk bankacılık sisteminin güncel sorunları ve çözüm önerilerinin ortaya koyulmasıdır. Bu doğrultuda,

çalışmada öncelikle bir ekonomide bankacılık sektöründen beklenen temel fonksiyonlar ortaya konmuştur. Takip eden bölümde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde

bankacılık sisteminin temel sorunları ve finansal sistemde yaşanan krizlerin başlıca sebepleri, dünyadaki diğer ülke tecrübeleri çerçevesinde irdelenmiştir.

“Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir”.

Daha sonra, Türk bankacılık sektörünün; mali yapısı, güncel sorunları, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin sektör üzerindeki etkileri incelenmiştir. Takip eden bölümde, sektörün yeniden yapılandırılması sürecinde alınan tedbirler değerlendirilmiş ve son olarak da sektörün sorunlarına yönelik çözüm önerileri ele alınmıştır.

2- BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL İŞLEVLERİ

Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir. Bankalar, bu aracılıkta risk üstlenirken, ekonomide sağladıkları işlevler şöyledir: ⁽¹⁾

- Fon fazlası olan yörelerden fon açığı olan yörelere kaynak aktararak, coğrafi yer farklarını gidermek ve ulusal/uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlamak.

- Ekonomide aylak olarak kalabilecek fonları sisteme çekerek, fonlara mobilizasyon sağlamak.

- Toplanan kaynakların; verimli, kârlı ve toplumsal açıdan öncelikli sektörlerle aktararak kalkınmaya katkıda bulunmak.

- Bireyler açısından kısa süreli ve göreceli olarak düşük miktarda fonları, yatırımların finansmanı için ihtiyaç duyulan uzun vadeli ve büyük miktarda fonlar haline çevirerek, vade ve ölçek dönüşümünü sağlamak.

- Çek, kredi, kredi kartı vs. kullanarak, maddi varlığı olmayan ve banka hesaplarını borç / alacak kaydı düşülmek suretiyle kaydı para yaratmak.

- Merkez Bankaları tarafından kullanılan para politikası araçları (avans ve reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları, disponibilitate oranı, selektif kredi kontrolü, kredi tavanlarının saptanması, vs.), gelişmiş bir bankacılık sistemini gerektirdiğinden, para politikasının etkinliğini artırmak.

- Geliştirdiği ve uyguladığı ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslararası ticaretin gelişimine katkıda bulunmak.

- İzlenen kredilendirme politikası ile gelir ve servet dağılımını etkilemek.

Son 20 yıl içinde, bilgi teknolojilerindeki yenilikler, finansal piyasaların liberalizasyonu ve finansal işlem türlerindeki hızlı artış,

Türk bankacılık sistemini etkileyen en önemli gelişmelerdir. Bu gelişmeler, bankacılıkta rekabeti artırmış, çok sayıda yeni risk türleri yaratmış ve finansal olmayan kuruluşların sayısı artmıştır.

“Bankacılık sisteminde ortaya çıkan krizlerin başlıca nedenleri; ekonomik istikrarsızlıklar, sisteme politik müdahalelerin olması, finansal kuruluş sayısının artması sonucu gözetim ve denetim faaliyetinin yetersiz kalması, kötü yönetim ve onun sonucu olarak düşük aktif kalitesi, ekonomik konjonktür, yüksek operasyon maliyetleri, yüksek vergi ve harçlar, hukuki veya zımni tam mevduat sigortası ve buna bağlı olarak ahlaki tehlike olarak sıralanabilir”.

3- DÜNYADA BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ

Dünyadaki diğer ülke deneyimlerinde, bankacılık sisteminde ortaya çıkan krizlerin başlıca nedenleri; ekonomik istikrarsızlıklar, sisteme politik müdahalelerin olması, finansal kuruluş sayısının artması sonucu gözetim ve denetim faaliyetinin yetersiz kalması, kötü yönetim ve onun sonucu olarak düşük aktif kalitesi, ekonomik konjonktür, yüksek operasyon maliyetleri, yüksek vergi ve harçlar, hukuki veya zımni tam mevduat sigortası ve buna bağlı olarak ahlaki tehlike olarak sıralanabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik konjonktür gözetim ve denetim faaliyetinin yetersizliği ve -tam mevduat sigortasının bir

“Türkiye’de de şirket mali tablolarının yeterince şeffaf ve denetim görmüş olmamasından dolayı, kredi tekliflerinin yeterince iyi değerlendirilememesi ve takip eden dönemde alacak tahsil problemlerinin yaşandığı bilinen bir gerçektir”.

sonucu olarak- risk nötr plasman politikaları gibi nedenler ön plana çıkarken; gelişmiş ülkelerde kötü yönetim, yüksek vergi ve harçlar ile ahlaki tehlike gibi sorunlar daha önemli görünmektedir. (2)

Gelişmekte olan ülkeler, özellikle son yıllarda ciddi bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Yapılan araştırmalara göre 1976-1996 yılları arasında (Doğu Asya’da son kriz meydana gelmeden önce) gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen 59 bankacılık krizinin toplam maliyeti Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) % 9’u oranında, 250 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Asya Krizinden en çok etkilenen 4 ülkedeki kredi zararları 130 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Bankacılık krizleri, genellikle düşük gelirli ülkelerde yaygın olarak meydana gelmekte ve maliyeti de görece olarak yüksek olmaktadır. (3)

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küçük, ürün çeşitlemesinin ise az olmasına bağlı olarak ana ihrac mallarının kısıtlı bir ürün yelpazesini içermektedir. Böyle ekonomilerde belli ürünlerin arz ve talebinde yaşanan ani değişiklikler, dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek, ihracata dayalı ticaret yapan firmaların iflasına ve bu firma-

larla çalışan bankaların mali güçlük içine düşmesine sebep olmaktadır.

Bankalar; döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon oranındaki volatiliteye karşı kırılganlık göstermektedir. Bankaların, yabancı para üzerinden aldığı kredilerin riskine karşı bir önlem almaması, ülke parasının değer kaybetmesi durumunda büyük zararlara yol açmaktadır. Yüksek enflasyon ve nominal faiz oranları ise, bankaların fonlama maliyetinin uzun dönemli kredilerin getirisinden daha yüksek olmasına neden olmaktadır.

Yabancı yatırımcıların stratejilerindeki ani değişiklikler, gelişmekte olan ülkelere büyük sermaye girişleri ve ani sermaye çıkışlarına sebep olarak, bu ülkelerin mali sistemlerini iflasa sürükleyebilmekte ve bankaların büyük zararlarla karşılaşmalarına yol açmaktadır.

Bankaların yurtdışından ilave kaynak sağlaması ve bu fonların ekonominin belli sektörlerine aktarılması, gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında aşırı bir şişkinliğe yol açmaktadır. Ayrıca bankalar, kredi verme sürecinde firmalar hakkında yeterli ve doğru bilgileri elde edemedikleri gibi ak-

“Bankacılık krizlerinin meydana gelmesinde etkili olan bir başka faktör ise bankalara siyasi müdahalenin olmasıdır”.

dedilen sözleşmelerde yaptırım uygulayacak güvenilir bir mekanizma da bulunmamaktadır.⁽⁴⁾

Tayland ve diğer bölge ülkeleri örneğinde olduğu gibi finansal sistem, kredi değerlendirme ve nakit akış analizleri gibi kredinin ödenebilirliğine ve geri dönüşüne ilişkin analizlere dayalı kredi politikası yerine, teminat ağırlıklı kredi verme politikası uygulamıştır. Teminat ağırlıklı kredilerin büyük çoğunluğu ise, kişisel garantiler ile arazi ve emlak gibi sabit kıymetlere dayandırılmıştır. Böyle bir kredi politikası, genişleme döneminde verilen kredilerin kriz anında geri dönüş imkanını ve teminatların da yetersiz hale gelme olasılığını artırmaktadır.⁽⁵⁾

İstikrarlı bir döviz kuru rejimi altında faaliyet gösteren bankalar, faiz oranlarını

düşürmek amacıyla dolar cinsinden borçlanmaya teşvik edilmişler ve böylece sermaye akımları neticesinde ülkeye gelen yabancı fonlar bankalara aktarılmıştır. Bunun sonucunda da borçlanma ve tüketimde büyük bir patlama yaşanmış, güdümlü döviz kurlarının sürdürülemezliği ortaya çıkmıştır. Sürdürülmesi mümkün olmayan bu gelişim, gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizlerinin en önemli sebeplerinden biri olabilmektedir. Nitekim, böyle ülkelerin paralarının dolar karşısında iflas etmesiyle, bir çok banka ve kredi borçluları bir gecede ödeme güçlüğü içine düşebilmektedir.

1980'lerde başlayan liberalizasyon süreciyle gelişmekte olan ülkeler, "düzenleme sistemlerini" gelişmiş ülkelere paralel olarak modernleştirmeye ve liberalleştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, faiz oranları ve bankaların kredi tavanlarının belirlenmesinde, öncelikli sektör ve kişilere verilen kredilerde uygulanan kurallarda ve hatta sermaye hesabı açılmasındaki idari kontroller kaldırılmıştır. Ancak, çoğu ülkede liberalizasyon sürecinin gerekli kurumsal altyapı oluşturulmadan başlaması mali sis-

*"Ülkemizde
1989 yılında
sermayenin
liberalizasyonunun
tamamlanmasından
sonra yaşanan süreç,
Türk bankacılık
sisteminin
kırılganlığını artıran
bir unsur
olmuştur".*

temleri belirsiz bir ortamda faaliyet göstermeye başlamıştır. Mali liberalizasyon sürecinde öncelikli yapılacakların belirlenmesinde yetersiz kalınması, bu süreci izleyen dönemde bankaları ödeme güçlüğü içine sokmuş ve sistemik banka krizleri meydana gelmiştir.⁽⁶⁾

Yeterli şeffaflık olmayan ülkelerde finansal sistemlerin daha yavaş liberaliz edilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Özellikle şeffaflığın yetersiz olduğu ülkelerde, piyasaların deregülasyonu sonrasında bankaların özel müşterileri hakkında daha sınırlı bilgiye sahip olacakları, dolayısıyla yatırım yapılacak projeler üzerinde doğru seçim yapılması için öğrenme sürecinin kredi dağılımının etkinliğini olumsuz olarak etkileyeceği ve bir kriz yaşanma olasılığının yüksek olduğu belirtilmektedir.⁽⁷⁾ Türkiye’de de şirket mali tablolarının yeterince şeffaf ve denetim görmüş olmamasından dolayı, kredi tekliflerinin yeterince iyi değerlendirilememesi ve takip eden dönemde alacak tahsil problemlerinin yaşandığı bilinen bir gerçektir.

Bankacılık krizlerinin meydana gelmesinde etkili olan bir başka faktör ise bankalara siyasi müdahalenin olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde hükümetler özellikle kamu bankaları üzerinde öncelikli sektör ve kişilere kredi verilmesi için baskı yapmaktadır. Çoğu durumda bu kredilerin geri dönmemesi, bu bankaların mali güçlerini doğrudan etkilediği gibi, kredi verme faa-

liyetlerine de ciddi zararlar vermektedir.

Riskli aktiflere karşılık tutulması gereken asgari sermaye tutarının belirlenmesi amacıyla, sermaye yeterliliğinin tanımlanması ve ölçülmesiyle ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde; ekonomideki istikrarsızlık, bankalar ve düzenleme yapanlar arasında gizleme ya da başka nedenlerle bilgi uyumsuzlukları, bankaya politik müdahalede bulunulması gibi nedenlerle durum daha da sıkıntılı görünmektedir.

“İki yıl öncesine kadar bankacılık sistemi dışında tutulan ve bankacılığa çok benzeyen işlemler yapmalarına rağmen, kaynak kullanımı ve karşılık ayırma gibi kısıtlamalara aynen tabi bulunmayan özel finans kurumları, bankalar aleyhine haksız rekabet ortamı yaratmışlardır”.

Tayland örneğinde; kriz öncesi dönemde banka ve finansman şirketlerinin kayıt sistemleri ve bunları düzenleyen yasal çerçeve, uluslararası standartların son derece gerisinde kalmıştır. Özellikle verilen kredilerin tasnifi, sorunlu kredile-

re ayrılacak karşılıklar ve bunlara tahakkuk ettirilecek faizlere ilişkin kuralların hoşgörülü olması, banka sermayelerinin gerçek durumunu gizlemiştir. Ayrıca banka ve finansman şirketlerine sektörel kredi yoğunlaşma limitlerinin getirilmemesi, belirli sektörlerle açılan kredilerin denetimini imkansız hale getirmiştir.⁽⁸⁾

4- TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI

▪ Ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar ve yüksek enflasyon ortamı, faiz ve döviz kuru riskini artırmaktadır. Enflasyonist ortamda bankaların nominal olarak artış gösteren kârları, reel olarak azalmakta

ve sektörün büyük ölçüde nakite dayalı olan özkaynaklarını reel olarak daraltmaktadır.

▪ Hızlı enflasyon dönemlerinde büyük artış gösteren faiz yükü, bankaların alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve donuk

kredi sorununa yol açmaktadır. Bu durum, kaynakların akışkanlığını azaltmakta ve kaynak maliyetini yükseltmektedir.

▪ Enflasyonist koşullar, 1980 yılından itibaren geçilen serbest faiz rejimiyle birlikte mevduat faiz oranlarını yükseltmiş ve

“Türkiye; gelişmekte olan ekonomiler içinde, bankacılık sektöründe konsantrasyonun en düşük olduğu ülkeler arasındadır”.

mevduatın kompozisyonunda vadesizden vadeliye doğru bir gelişime hız vermiştir. Yükselen kaynak maliyetleri ve artan işletme giderleri, kredi faiz oranlarını yükseltmekte ve böylece düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır.

▪ Ülkemizde 1989 yılında sermayenin liberalizasyonunun tamamlanmasından sonra yaşanan süreç, Türk bankacılık sisteminin kırılma noktasını artıran bir unsur olmuş-

tur. Liberalleştirilmiş sermaye sisteminde sermaye girişlerinin özendirilmesi için yerli para cinsi aktiflerin getirilerinin döviz kurları artışının üzerinde tutulması, finansal piyasaları uluslararası spekülasyonun volatilitesine terk etmiştir. Bu süreçte bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısı, dolarizasyon ve döviz açık pozisyonlarının artırılması yönünde dramatik bir değişim göstermiştir.⁽⁹⁾ 1989-1999 döneminde; sektörün pasifleri içinde döviz cinsi yükümlü-

lüklerin oranı % 25'den % 48'e çıkarken, sektörün aktifleri içinde döviz cinsi varlıkların oranı % 26'dan % 38'e yükselmiştir. Aynı periyotta toplam sektörde toplam mevduatlar içinde döviz cinsi olanların payı % 55'e kadar yükselmiştir. Bu durum, sektörün döviz riskini ve döviz kurlarındaki sert hareketlere karşı kırılganlığını artırmıştır.

- Kamu açıklarının kısa süreli yabancı sermaye girişleriyle finansmanı politikası ve buna eşlik eden yüksek reel faizler, bankaları, bir yandan döviz açık pozisyonlarını genişletmeye teşvik ederken, bir yandan da aktif yönetim politikalarında kamu borçlanma senetlerine yönelik yatırımların ağırlığını artırmıştır. Sektörün toplam aktifleri içinde kamu borçlanma senetlerinin payı, 1989-1999 arasındaki dönemde % 10.3'den % 21.3'e yükseltmiştir. Bu gelişme, sektörün faiz riskine karşı kırılganlığı önemli ölçüde artırmıştır. Aynı dönemde özel sektöre açılan kredilerin toplam aktifler içindeki payı ise % 36'dan % 24'e gerilemiştir. Böylece bankalar, üreticileri ve reel ekonomiyi yeterli ölçüde destekleyememiştir.

- Bankalara hesap açtıran mudiler kısa vadeyi tercih ederken, yatırımcıların yüksek enflasyon ve belirsizlik beklentileri sebebiyle uzun vadeyi tercih etmesi, bankaların aktif ve pasiflerinin vade yapılarında uyumsuzluğa yol açmakta ve bu durum bankaları likidite riskine maruz bırakmaktadır.

- Türk bankacılık sisteminin faize duyarlı yükümlülüklerinin vade yapısı kısa görelilik olarak kısa olma eğilimindedir. Özellikle yurt dışından sağlanan krediler, daha kısa periyotlarla yeniden fiyatlanmaktadır. Aktif ve pasiflerin farklı periyotlarda yeniden fiyatlamaya tabi tutulması, aktif ve pasiflerin faiz oranlarındaki deği-

şikliklere duyarlılığını artırmaktadır. Bankalar, faiz riskinden korunmak için faiz oranı swap'ı ve diğer finansal enstrümanları kullanmaktadır.⁽¹⁰⁾

- Son yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılması, bankaların bu bölgelerdeki şube ve personel sayısını artırmasına neden olmuştur. Öte yandan son yıllarda ivme kazanan teknolojik gelişmelerle birlikte bankaların otomasyona yönelik yatırımları artış kaydetmiştir. Söz konusu iki faktör, bankaların işletme giderlerini ve dolayısıyla kaynak maliyetini yükseltmiştir.

- Sektördeki her alanda kendini gösteren rekabetin etkisiyle tüm bankalar; internet bankacılığı, şube bankacılığı, ticari bankacılık, yatırım bankacılığı ve kurumsal bankacılık faaliyetleri yapmak için altyapı yatırımları yapmış, fakat reel sektörün aynı şekilde büyümemesi nedeniyle bu altyapı hizmetlerinden ortaya çıkan bankacılık faaliyetleri tam olarak etkin bir şekilde değerlendirilememiştir.⁽¹¹⁾

- Aslında para piyasalarında istikrar ve emniyetin sağlanması işlevine sahip olan mevduat munzam karşılıkları ve kullanılabilir yükümlülüğü, kamunun düşük maliyetle fon kaynağı olarak işlev görmekte ve yüksek seviyelerde bulunmaktadır. Bu durum, bankaların kaynak maliyetini artırıcı bir rol oynamaktadır.⁽¹²⁾

- Son iki yıl öncesine kadar bankacılık sistemi dışında tutulan ve bankacılığa çok benzeyen işlemler yapmalarına rağmen, kaynak kullanımı ve karşılık ayırma gibi kısıtlamalara aynen tabi bulunmayan özel finans kurumları, bankalar aleyhine haksız rekabet ortamı yaratmışlardır.

- Kamu bankalarının, sektörün toplam aktif ve mevduatlarından büyük bir pay alması, özel bankaların mevduat toplama ve kredi verme faaliyetlerini sınırlandırıcı bir

*“Dürüst olmayan,
bankacılık sorumluluğunun
önemini anlamayan,
bankacılık yapma
becerilerine sahip olmayan
ve etkileşimli iyi yönetim
çerçevesinde faaliyet
gösteremeyecek iş adamlarına
banka kurma
ehliyeti verilmiştir”.*

rol oynamaktadır. Bu durum, kaynakların serbest piyasa koşullarında rasyonel dağılımı ve kullanımını kısıtlamaktadır.

- Kamusal sermayeli bankaların ana statüleri, örgütlenme biçimleri, personel kadroları ve sermayeleri belirli bürokratik işlemlerden sonra değiştirilebilmektedir. Bu durum, günümüzde hızlı bir değişim gösteren iktisadi koşullara uyum sağlanmasına, hızlı bir karar alma ve uygulama mekanizmasının işlemesine ve rasyonel yönetim anlayışına izin vermemektedir.

- Kamu bankalarına devlet tarafından verilen tarım kesimi ile küçük ve orta boy işletmeleri destekleme görevi sonucunda oluşan zararların zamanında ödenmemesi, uzun yıllardır devam eden ve ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, aşırı istihdam ve şubeleşme, kamu bankalarının yönetim sorunları, bu bankaların mali yapılarını önemli ölçüde bozmuştur. Mali yapılarındaki bozulma ve verimsiz kaynak kullanımı sonucu kamu bankalarının kaynak ihtiyacı büyük bir artış göstermiştir.⁽¹³⁾

- Kamu bankaları bankacılık işlevlerini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar, Türkiye'deki toplam mevduatın % 40'ünü toplarken krediler içindeki payları %

26'da kalmıştır.

- Çeşitli yasal ve yönetsel düzenlemelerle, resmi mevduatın düşük faiz oranları ile kamusal sermayeli bankalara yatırılma zorunluluğu, sektörde haksız rekabete yol açmaktadır.

- Son yıllarda kamu iç borç stoğunun ve kamu kağıtları getirisinin hızla artması, bankaları, kamu menkul değerlerine yönelik işlemlere ağırlık vermeye yöneltmiştir. Bu durum, bankalar açısından ticari bankacılık faaliyetlerinin görece önemini azaltmış ve geleneksel bankacılık faaliyetlerini aksettirmeye başlamıştır.

- Türkiye, gelişmekte olan ekonomiler içinde, bankacılık sektöründe konsantrasyonun en düşük olduğu ülkeler arasındadır. Aktif büyüklükleri itibariyle ilk beş bankanın sektörün toplam aktifleri içindeki payı, Türkiye'de % 43 iken, Çin'de % 70, Taylan'da % 62, Brezilya'da % 52, % Çek Cumhuriyeti'nde % 66, İsrail'de % 87'dir. Konsantrasyon oranının düşüklüğü, Türk bankacılık sektöründe kârlılığı düşürücü bir faktör olarak görülmektedir.⁽¹⁴⁾

- Tasarruf mevduatlarına devlet tarafından verilen tam güvence, mali bünyesi

*“Kasım Krizini
takiben alınan tedbirlerle
kısa süreli istikrar
sağlanmış,
ancak bu durum
Şubat ayına kadar
sürdürülebilmiş
ve sonrasında
yeni bir kriz
yaşanmıştır”.*

zayıf olan bankaların yüksek risk almasına ve bu durum da bankalar arasında haksız rekabete yol açmaktadır. Yüksek risk alan bankaların yüksek faiz ödemeleri, tüm sektörü zayıflatıp sektöre olan güvenin azalmasına sebep olmaktadır. Bu bozukluk yabancı bankaların sektöre olan ilgilerini azaltmakta, banka birleşme ve devralmalarının önüne geçmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu tarz bir güvencenin olmaması da mevzuatın yanlış olduğunun önemli göstergelerinden birisidir.⁽¹⁵⁾

▪ Borsaya kote olan bankaların halka açıklık oranlarının düşük olması, bankaların hisse senedi piyasası yolu ile satın alınmasını engellemektedir. Türkiye’de bankalar çoğunlukla aile veya kişi kontrolünde olup, kendi şirket ve holdinglerine kullandırdıkları krediler nedeniyle kontrolün ve imkanların sürekli kendilerinde olmasını istemektedirler. Bu da birleşmelerde psikolojik bir engel olarak rol oynamaktadır.⁽¹⁶⁾

▪ İki yıl öncesine kadar olan son dönemde sektöre giriş ve çıkışın kamu otoriteleri tarafından zorlaştırılması, sektörde serbest piyasa koşullarını bozan önemli bir faktör olmuştur. Ancak son iki yıl içinde, IMF destekli ekonomik istikrar programı çerçevesinde yapılan bankacılık reformu, çok sayıda bankanın sektörde çıkışına olanak vermiştir.

▪ Sektördeki bankaların çoğunluğu, toplam aktifler ve özsermaye büyüklüğü açısından yetersiz durumda bulunan küçük bankalardır. Söz konusu bankaların çoğu, İnterbank ya da uluslararası piyasa-

lardan sağladıkları kaynaklarla fon ihtiyaçlarını sağlamaktadır.

▪ İştirak ve sabit kıymetlere yatırılan kaynaklar, yeterli getiriye sağlamaktan uzak olup, bankalar üzerinde büyük bir yük teşkil etmekte ve bankaların likiditelerini azaltıcı bir rol oynamaktadır. Bu durum aynı zamanda, sermaye yeterliliği uluslararası normlarda olsa dahi sektörün sermaye yapısının kalitesini bozucu bir faktördür.

▪ Gerek bireysel ve kurumsal bankacılık gerekse uluslararası bankacılıktaki gelişim süreci, sektörde istihbarat konusunda yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda, sektörde rating kuruluşlarının ve bankalarda etkin istihbarat ve risk yönetimi birimlerinin eksikliği hissedilmektedir.

“Kasım 1997 - Kasım 2001 tarihleri arasında, TMSF tarafından 19 banka devralınmıştır”.

▪ Döviz kurunun hızlı hareket ettiği dönemlerde, bankalar açık pozisyon sorunu yaşamaktadır. Döviz kurları, 2001 yılına dek çeşitli dönemlerde uygulanan istikrar programlarında, enflasyonun düşürülmesi amacıyla bir çapa olarak kullanılmıştır. Bu uygulama, TL cinsi finansal enstrümanların getirilerinin dövizin getirisinin üzerinde oluşmasına yol açmıştır. Bu durum bankaları, dövizde açık pozisyona gitmeye, yani döviz cinsi aktiflerle pasifler arasındaki dengeyi pasifler lehine bozmaya teşvik etmiştir. Bankalar için cazip kazanç olanağı yaratan bu süreç, finansal kriz dönemlerinde yaşanan devalüasyonlar sebebiyle önemli tutarlara varan kambiyo zararlarını da beraberinde getirmiştir. Söz konusu risklerin sınırlandırılması amacıyla açık ve fazla pozisyon miktarları sermaye tabanının belli nispetleriyle sınırlandırılma-

sına rağmen, bu sınırlamalar bankalar tarafından gelişmiş finansal enstrümanların kullanılması yoluyla esnetilebilmektedir.

- 1994 yılında ülkemizde yaşanan krizde açık pozisyondan kaynaklanan kambiyo zararları ile 1997-1998 yıllarında Asya ve Rusya krizlerinin yarattığı süreçten kaynaklanan alacak tahsil sorunları, bankaların mali bünyelerini bozan ve özkaynaklarını daraltan gelişmeler olmuştur.

- Ülkemizde, holdingler için finansal kuruluşlara sahip olmanın önemli avantajlar getirmesi ve buna bağlı olarak holding bankacılığının yaygın hale gelmesi, yabancı sermayeli bankaların sektöre girmesi ve kalmasını sınırlandırmıştır.

- Kurumsal kültür farklılıkları ve muhasebe uygulamalarının uluslararası standartlara uymayı, banka birleşme ve devralmaları engelleyici faktörler olmuştur. Özellikle bankacılık sisteminde enflasyon muhasebesine geçilmemiş olması, bankaların kârlılık rakamlarının net olarak anlaşıl-

lamamasına sebep olmakta, bu da banka hakkında kesin bir fikir sahibi olmayı engellemektedir.

- Dürüst olmayan, bankacılık sorumluluğunun önemini anlamayan, bankacılık yapma becerilerine sahip olmayan ve etkilişimli iyi yönetim çerçevesinde faaliyet gösteremeyecek iş adamlarına banka kurma ehliyeti verilmiştir. Bu durum, denetleme mekanizmaları ve bankacılık mevzuatının yetersiz kalmasından, Hazine ve Merkez Bankaları işlevlerini bağımsız bir şekilde yerine getirememesinden, şeffaflık ve hesap verme olgularının tam olarak yerleşmemesinden kaynaklanmıştır.⁽¹⁷⁾

- Uluslararası sermaye, Türk bankacılık sektörüne yeteri kadar girmemiştir. Bu duruma yol açan başlıca faktörler; iç denetleme ve düzenleme konularındaki ciddi boşluklar, temel muhasebe, denetim ve bildirim uygulamalarının uluslararası standartların altında olması ve daha fazla açıklığın benimsenmemesi, tüm tasarrufları güvence altına alan bir mevduat sigorta sistemi ile zayıf ve yetersiz bankaları kapatmak yerine, bunları destekleyerek yaşatmak, bankaların gerçek değerlerinin belirlenmesi konusundaki yabancı bankaların muhafazakar yaklaşımı olarak sıralanabilir.⁽¹⁸⁾

- Türkiye'de bankacılık sektöründe, birleşmeler çok yetersiz kalmış ve birleşmenin getireceği; pazar payının artırılması, ölçek ekonomisi, maliyetlerin azaltılması ve verimlilik artışı, yeni kanallar ile müşteri erişiminin artırılması, ürün çeşitliliği ve çapraz satış, sermaye yeterliliği gibi avantajlardan yararlanılamamıştır. Birleşmeleri engelleyen başlıca faktörler; yetersiz sermaye tabanı, kredi riskini ölçme ve değerlendirme konusundaki zayıflık ve buna bağlı olarak verilen sağlıksız krediler, ortaklara ya da bağlı şirketlere kullanılan

“Kriz ortamında kamu bankalarının devletten olan alacaklarının ortaya çıkardığı finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları, bir yandan zararlarının gittikçe artmasına diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır”.

krediler, aşırı vade uyumsuzluğu ve açık pozisyonlar, birleşmelerin götürülerinin getirilerinden fazla olacağı görüşü (sinerji olmayışı) oluşmuştur.⁽¹⁹⁾

5- KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 FİNANSAL KRİZLERİNİN ETKİLERİ

Ekonomide ciddi krizlere zemin hazırlayan istikrarsız yapının ortadan kaldırılarak, enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme ortamına geçilmesi için, 2000 yılı başında kapsamlı bir istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. Uygulanan program, enflasyonu son 14 yılın en düşük seviyesine indirmiştir. Ancak, TL’de aşırı değerlenme, iç talepteki hızlı artış, enerji fiyatlarındaki artış ve Euro/USD paritesinin gerilemesi sonucunda cari işlemler açığı artmıştır.

Bu gelişme, iç ve dış piyasalarda sabit artışlı kur sisteminin sürdürülmesi ve cari işlemler açığının finansmanı konusundaki endişeleri artırmıştır. Öte yandan, yılın ikinci yarısında yapısal reformlarda yavaşlama olması, bazı önemli kamu işletmeleriyle ilgili çalışmaların hedefe ulaşmaması, kamu bankalarına ilişkin düzenlemelerde

yaşanan sorunlar, politik belirsizlikler ve Arjantin ekonomisindeki gelişmeler, dış kaynak girişinin azalmasına yol açmıştır.

Uygulanmakta olan kur çıpasına dayalı para politikası gereği likidite yaratım mekanizmasının döviz girişine dayandırılmış olduğu bir yapıda dış kaynak girişinin azalması, TL likiditedeki artışın yavaşlamasına yol açmıştır. Bu durum ve programa ilişkin endişelerin artması neticesinde, kısa vadeli faizlerde sıçrama yaşanmış ve tahvil – bono ile hisse senedi fiyatlarında keskin bir düşüş yaşanmıştır.

Kriz ortamında kamu bankalarının devletten olan alacaklarının ortaya çıkardığı finansman ihtiyaçlarını kısa vade (büyük ölçüde gecelik) ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları, bir yandan zararlarının gittikçe artmasına diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır. Bu durum, piyasalarda faiz oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etme çabaları, TCMB döviz rezervlerinde büyük miktarda erimeye yol açmıştır. 2002 yılında

*TL’de aşırı
değerlenme,
iç talepteki
hızlı artış,
enerji
fiyatlarındaki
artış ve
Euro/USD paritesinin
gerilemesi sonucunda
cari işlemler
açığı artmıştır.*

yoğun biçimde kısa vadeli dış borç kullanan bankacılık sistemi, yabancı bankaların kredilerini geri çağırmaları sonucunda, döviz rezervlerinde azalmaya ve döviz kurları üzerinde yukarı yönlü baskıya yol açmıştır. Kasım Krizini takiben alınan tedbirlerle kısa süreli istikrar sağlanmış, ancak bu durum Şubat ayına kadar sürdürülebilmemiş ve sonrasında yeni bir kriz yaşanmıştır.

Bankacılık sektörü, Kasım Krizi sonrasında faiz riski, Şubat Krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplara uğramıştır. Krizlerden sonra, başta kamu bankaları olmak üzere, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için büyük miktarda bir kaynak ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

6- TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN MALİ YAPISI

Türk bankacılık sektöründe toplam banka sayısı, 2000 yılı sonunda 79 iken, 2002 yılı Mart ayında 58'e gerilemiştir. 2000 yılı sonunda 61 mevduat bankası ve 18 kalkınma ve yatırım bankası mevcut iken, 2002 yılı Mart ayında mevduat bankalarının sayısı 43'e, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı da 15'e gerilemiştir.⁽²⁰⁾

Bankacılık sektörünün ABD doları cinsinden bilanço büyüklüğü, Türk Lirasının değer kaybetmesi nedeniyle 155 milyar dolardan 119 milyar dolara gerilemiştir. 2001

yılı sonunda özel bankaların sektör içindeki payı bir önceki yıl sonuna göre % 49.5'den % 57.2'ye yükselmiştir. Aynı dönemde; Fon bankalarının payı bu bankaların tasfiye sürecine girmesi nedeniyle % 8.4'den % 3.9'a, kamu bankalarının payı % 34.3'den % 31.4'e, yabancı bankaların payı ise % 3.4'den 2.4'e gerilerken, kalkınma ve yatırım bankaların payı ise % 4.5 olarak gerçekleşmiştir⁽²¹⁾.

Bankacılık sektörü 2001 yılında 3.4 katrilyon TL (2.3 milyar ABD doları) zarar etmiştir. Bu dönemde; kamu bankalarında 21 trilyon TL ve Fon bankaları 5.1 katrilyon TL zarar ederken, özel bankalar 1.2 katrilyon

Türk Lirası kâr etmişlerdir. Kısa vadeli kaynakların nispi olarak daha uzun vadeli ve sabit getirili alanlara plase edildiği ve yabancı para pozisyon açıklarının artmış olduğu bir dönemde Kasım ve Şubat Krizleri ile karşı karşıya kalan bankacılık sektörü, yüksek kambiyo ve sermaye piyasası işlem zararları sonucunda 2001 yılını zararlı kapatmıştır.⁽²²⁾

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde personel ve işletme giderlerini aşağı çekmek üzere izlenen politikalar sonucu şube ve personel sayılarında azalma gözlenmiştir. 2001 yılı Şubat ayında bankacılık sisteminin toplam şube sayısı 7.799 iken, 2002 yılı Şubat ayında 6.855'e gerilemiştir.⁽²³⁾

“Bankacılık sektörü, Kasım Krizi sonrasında faiz riski, Şubat Krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplara uğramıştır. Krizlerden sonra, başta kamu bankaları olmak üzere, bankacılık isteminin yeniden yapılandırılması için büyük miktarda bir kaynak ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Mevduat Bankaları tarafından reel sektöre açılan toplam krediler, 2002 yılı Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre reel olarak % 33 oranında daralarak 31,3 katrilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Kredi hacmi, 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan kriz sonrasında hem arz yönlü hem de talep yönlü önemli bir daralma eğilimine gir-

miştir. Bankaların kaynak maliyetinin artması, kaynak sağlama imkanlarının daralması ve kredi geri dönüşlerinde yaşanan güçlükler karşısında bankaların likit kalmayı tercih etmeleri kredi arzını olumsuz etkilemiştir. Yüksek kredi faiz oranları, iç talep ve üretimdeki hızlı daralma da kredi talebinin azalmasına neden olmuştur.⁽²⁴⁾

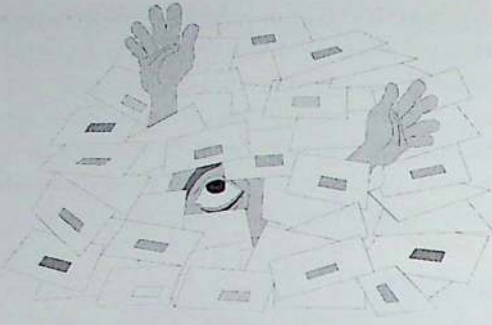

2001 yılı Eylül ayında % 20.8 olan tahsili gecikmiş alacakların toplam krediler içindeki payı, Aralık ayında % 16.9'a geriledikten sonra 2002 yılı Mart ayında % 18.6'ya yükselmiştir. Yüksek kredi faizleri, iç talepteki daralma ve bankaların kullandırmış oldukları kredileri geri çağırılmaları firmaların nakit akışlarının ve finansal yapılarının bozulmasına ve kredi geri ödemelerini zamanında yerine getirememelerine neden olmaktadır. Tahsili gecikmiş alacaklarda en büyük pay, ihracata yönelik olarak çalıştığı için 2000 yılında ödemeler dengesindeki bozulmadan en çok etkilenen tekstil sektörüne ait olmuştur.

Toplam mevduat, 2002 yılının ilk üç a-

yında, bir önceki yıl sonuna göre reel olarak % 9 oranında daralmıştır. DTH'ların toplam mevduat içerisindeki payı; 2001 yılı Mart ayında % 47.5 iken, Türk Lirasının değer kaybetmesi ve Türk Lirasına olan güvenin azalması nedeniyle Ekim ayında % 61'e kadar yükselmiş, 2001 yılının Ekim ayından sonra mali istikrarın tekrar sağlanmaya başlaması ile 2002 Mart ayına kadar % 53'e gerilemiştir.⁽²⁵⁾

Mevduatın vade yapısı, 2002 yılında geçen yıla göre düzelmiş olsa da halen kısa vadeli bir karakteristik arz etmektedir. 2002 yılı Mart ayı itibarıyla; kısa vadeli (üç ay ve üç aya kadar) TL mevduatın toplam TL mevduat içerisindeki payı % 90.2, kısa

vadeli DTH'nın toplam DTH içerisindeki payı ise % 85.2'dir.

Sektörün kısa vadeli (3 ay ve 3 aya kadar) menkul değerlerin toplam menkul değerlere oranı, Kasım 2000'de % 30.4 iken, kamu bankalarının uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senedi portföyündeki artış sebebiyle Kasım 2001'de % 10.3'e gerilemiştir.

Bankacılık sisteminin, döviz endeksli senetlerin de dahil edildiği ABD doları cinsinden yabancı para pozisyon açığı, 2001 yılının Ocak ayında 7.620 milyon ABD doları (5.820 milyon ABD doları Fon bankalarına ait) iken, 2002 yılı Ocak ayında 327 milyon dolar net genel pozisyon fazlasına dönüşmüştür.⁽²⁶⁾

Bankacılık sisteminin yurtdışından sağlamakta olduğu kredilerde gözlenen daralma bankacılık sisteminin fonlama kaynakları üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan krizler, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması, ekonominin daralma eğilimine girmesi ve 11 Eylül olaylarının gelişmekte olan ülkelere yapılan sermaye akımlarını olumsuz etkilemesi nedeniyle bankaların yurtdışından kullandıkları kredilerde hem arz yönlü hem de talep yönlü bir daralma ortaya çıkmıştır. Bankaların yurtdışından sağlamakta oldukları krediler; 2000 yılının Kasım ayında 16.8

milyar ABD doları iken, 2001 yılı Kasım ayında 10.6 milyar dolara gerilemiştir.

7- BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Son bir kaç yılda sorunları iyice ağırlaşan bankacılık sektöründe, yaşanan krizlerin ardından 2001 yılında yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır. Çalışmaların temel amacı; (i) Kamu bankalarının mali sistemde istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarılması. (ii) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından devralınan bankaların sorunlarının en kısa sürede çözümüne kavuşturulması. (iii) Yaşanan krizler sonucu mali yapıları zayıflayan özel sektör bankalarının sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması olarak belirlenmiştir.

Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, öncelikle bu bankaların finansal ve operasyonel yapılarının iyileştirilmesi, nihai olarak ise özelleştirilmeleri hedefi doğrultusunda yürütülmüştür. Bu doğrultuda kamu bankalarının görev zararlarının tasfiye edilmesi, diğer bankalara ve bankacılık dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülükle-

“Bankacılık sisteminin yurtdışından sağlamakta olduğu kredilerde gözlenen daralma bankacılık sisteminin fonlama kaynakları üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır”.

rinin azaltılarak düzenli nakit akışının sağlanması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizleriyle uyumlu hale getirilerek, kredi portföylerinin etkin yönetiminin sağlanması ve bilanço yapıları ile kârlılıklarının iyileştirilmesi amaçlanılmıştır.

İlk üç amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda Hazine tarafından kamu bankalarına kaynak aktarımı yapılmış ve toplam 25.8 katrilyon TL nominal tutarda özel ter tip DİBS verilmiştir. Görev zararları tümüyle tasfiye edilmiştir. Kamu bankalarında yeniden görev zararı oluşmasını engellemek ve kamu bankaları kanalıyla destek sağlanması için önceden bütçeye ödenek konulması zorunluluğu getirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarının ödenmiş sermaye tutarı, Aralık 2000'de 697 trilyon TL iken, Ağustos 2001'de 3.7 katrilyon TL'na, toplam özkaynaklar ise aynı tarihler içinde 1.093 trilyon TL'den 3.9 katrilyon TL'na yükseltilmiştir.

Operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde, kamu bankaları ortak yönetime kavuşturulmuş, Emlak Bankası'nın bankacılık lisansı, 6 Temmuz 2001 tarihinde iptal edilerek bu banka Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. Ayrıca, Eylül 2000'de 2.839 olan kamu bankalarının toplam şube sayısı, Kasım 2001 itibarıyla 1.739'a, personel sayısı ise aynı dönemde 70.667'den 58.534 kişiye indirilmiştir.⁽²⁷⁾

TMSF Tarafından Devralınan Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Kasım 1997- Kasım 2001 tarihleri arasında, TMSF tarafından 19 banka devralınmıştır. Devralınan bankalara DİBS ve nakit biçiminde kaynak aktararak, öncelikle kısa vadeli yükümlülüklerini tasfiye etmeleri ve finansal yapılarının güçlendirilmesi sağlanmış, tahsil edilemeyen kredileri BDDK bünyesinde oluşturulan Tahsilat Dairesi

Başkanlığına devredilmiş, mevduatın 65.3 trilyon TL ve 2.9 milyar ABD doları tutarındaki bölümü, ihale yöntemi ile DİBS karşılığında diğer ticari bankalara devredilmiştir. TMSF kapsamındaki 8 banka yine TMSF kapsamındaki diğer bankalarla birleştirilmiş, 4 banka satılmış, 3 banka da kapatılmıştır.⁽²⁸⁾

Özel Sektör Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Özel sektör bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi ve iç kontrol-risk yönetim sistemlerinin oluşturulması konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Özkaynakların güçlendirilmesini özendirmek amacıyla, gayrimenkul ve iştirak hissesi satışından doğan kazançların, satış yapıldığı yılda sermayeye ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden muaf tutulması sağlanmıştır. Kaynak maliyetinin düşürülmesi amacıyla, Türk Lirası cinsinden mevduat için ayrılan zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına başlanılmıştır.⁽²⁹⁾

26 bankanın mali durumları üç aşamalı bir denetimden geçirilmiş ve sermaye açığı bulunan bankalardaki toplam sermaye ihtiyacının (devralınan Pamukbank hariç) 1.326 trilyon TL olduğu belirlenmiştir. Söz konusu tutarın 1.02 trilyon TL tutarındaki kısmı bankalar tarafından değerlendirme süreci içerisinde sermayeye eklenmiştir.⁽³⁰⁾

Şirket Borçlarının Yeniden Yapılandırılması

Şirket borçlarının yeniden yapılandırılması amacıyla oluşturulan İstanbul Yaklaşımı adı verilen bir uygulama hayata geçirilmiştir. İstanbul Yaklaşımı kapsamındaki

şirket borçlarının yeniden yapılandırılması anlaşmalarının ilki Haziran ayı sonlarında Uluslararası Finans Şirketi (IFC) ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)'nin de dahil olduğu bir kredi kuruluşları konsorsiyumu tarafından tamamlanmıştır. Diğer şirketlerin borç yeniden yapılandırma görüşmeleri ise sürdürülmektedir.

Haziran ayında BDDK, bankaların bilançolarında 2002 yılı sonuna kadar bütünüyle yansıtılmak üzere, uluslararası muhasebe standartlarının uygulanmasına ilişkin düzenlemeyi yayımlamıştır.

Diğer ülke uygulamaları çerçevesinde yeniden yapılandırmanın olası sonuçlarına ilişkin değerlendirme yapıldığında, şu öngörüler yapılmaktadır:⁽³¹⁾

☐ Banka yeniden yapılandırma çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için; ülke şartlarına uygun çözümler gerekmede, ancak yine de tüm ülkelerde siyasi destek ve istikrar, uygun bir hukuki altyapı, etkin bir gözetim ve denetim mekanizması, şeffaf bir raporlama/muhasebe sistemi gibi bazı ortak gereklilikler bulunmaktadır.

☐ Yeniden yapılandırmanın maliyeti hiçbir ülkede kesin olarak ortaya konamamakla birlikte, ABD gibi gelişmiş ülkelerde milli gelirin % 3'ü gibi düşük, Tayland gibi ülkelerde ise milli gelirin % 32'si gibi yüksek oranda olduğu tahmin edilmektedir.

☐ Yeniden yapılandırma sonrasında ortaya çıkan tabloda ise az sayıda ama çok daha güçlü bankaların ortaya çıktığı, ya-

bancı bankaların sektör içindeki paylarının arttığı görülmektedir.

8- TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN SORUNLARINA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

➤ Piyasa risklerinin izlenerek ayarlama düzenleme faaliyetleri iyileştirilmelidir. Öte yandan, yüksek bir risk profili altında çalışmak isteyen bankalar için daha yüksek bir sermaye zorunluluğunun getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

➤ Mevduata verilen tam güvencenin, ekonominin gidişine paralel olarak zaman içinde kademeli olarak azaltılarak, sistemin tamamını tehlikeye atan yüksek faiz ödemelerinin bir anlamda engellenmesi, haksız rekabeti engelleyecek ve mali bünyesi kuvvetli ve zayıf olan bankalar arasındaki eşitsizliği çözecektir.

➤ Kamusal sermayeli bankalar özelleştirilmeli ve bu suretle tüm finansal kuruluşların eşit şartlarda rekabet edebileceği bir ortam sağlanmalıdır.

➤ Plasman alanları geniş bir çeşitlilik gösteren, sağlam bir sermaye tabanına sahip ve farklı kazanç konularına sahip finansal kuruluşların belirgin bir rekabet üstünlüğüne sahip olacağı düşünülmektedir. Öte yandan değişen çevreye adapte olmakta güçlük çeken bankaların, artan ölçüde bir rekabete maruz kalacağı ve bankacılık işlemlerini ve etkinliğini iyileştirmek üzere diğer finansal kuruluşlarla birleşmek ya da önemli teknolojik yatırımlar

“Banka yeniden yapılandırma çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için; siyasi destek ve istikrar, uygun bir hukuki altyapı, etkin bir gözetim ve denetim mekanizması, şeffaf bir raporlama/muhasebe sistemi gibi bazı ortak gereklilikler bulunmaktadır”.

yapmak zorunda kalacağı öngörülmektedir.⁽³²⁾

➤ Belirli bir ölçeğin altındaki bankaların çeşitli alanlarda uzmanlaşmaya gitmesi gereklidir. Aksi takdirde bir çok bankacılık hizmetini tek çatı altında sunmanın getireceği maliyet avantajlarından yararlanılması zorlaşacak ve dolayısıyla rakip bankalara göre faaliyet maliyetleri nispeten daha yüksek olacaktır. Bu durumda bu bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmeleri ekonomik açıdan zorlaşacağı için piyasayı çeşitli şekillerde terk etmek zorunda kacaklardır.⁽³³⁾

➤ Avrupa Birliği'ne giriş ya da Basel Komitesi kararları çerçevesinde, kredi portföyleri kalitesinin yükseltilmesi ve sermaye yeterliliği standartlarına uyum sağlanması gerekmektedir. Öte yandan Basel Komite kararları gereğince kredi derecelendirme kuruluşları tarafından bankaların kredi ve menkul değer plasmanlarındaki risklerin ölçülmesi gerekmektedir.⁽³⁴⁾ Bir tür Rating Kurumu olarak hareket etmek üzere, bütün bankaların müştereken ka-

tılacağı fakat idaresi özerk olan bir Risk Değerlendirme ve İstihbarat Merkezinin oluşturulması ve büyük miktarda kredi talepleri burada değerlendirilmesi, bankaların kredi ve risk değerlendirme/izleme yüklerini önemli ölçüde azaltabilecektir. Öte yandan, kredi talep eden kuruluşların bilanço ve kâr/zarar tabloları burada ayrıntılı olarak incelenmesi, kredilendirme yöntemlerinde standardı ve kaliteyi yükseltecek, kredi talepleri daha titizlikle inceleneceği için kredilerin batma riskini de büyük ölçüde azaltacaktır.⁽³⁵⁾

➤ Finans sisteminin yeniden yapılandırılmasının da hangi yöntemlerin seçileceği ve seçilenler arasında hangisinin daha ağırlıklı uygulanacağı gibi sorunlar ülkenin ekonomik koşulları, finans sisteminin görece büyüklüğü, batık kredilerin büyüklüğü, kamu maliyesinin durumu gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Buna karşın yukarıda sayılan faktörlerden bağımsız olarak yeniden yapılandırma faaliyetinin başarılı olabilmesi için gerekli ve ülkeden ülkeye değişmeyen koşullar; siyasi destek ve istikrarın sağlanması, istikrarlı bir makro ekonomik ortamın oluşturulması, uluslararası kabul görmüş muhasebe standartlarının uygulan-

“Muhasebe standartlarının uluslararası seviyeye uygun hale getirilmesi ve enflasyon muhasebesinin uygulanmaya konması, bankaların kâr ve zarar oranlarını daha şeffaf hale getirecek ve bu durum yabancı bankalar ile olan evliliklere olumlu katkı yapacaktır”.

ması, şeffaflığın sağlanması, uygun hukuki altyapının oluşturulması, etkin bir denetim ve gözetim mekanizmasının getirilmesi, yetişmiş insan gücünün oluşturulması ve reel sektörde büyüme ve rekabet için gerekli koşulların sağlanmasıdır.⁽³⁶⁾

➤ Muhasebe standartlarının uluslararası seviyeye uygun hale getirilmesi ve enflasyon muhasebesinin uygulanmaya konması, bankaların kâr ve zarar oranlarını daha şeffaf hale getirecek ve bu durum yabancı bankalar ile olan evliliklere olumlu katkı yapacaktır.

➤ Şirketlerin finansal performansları hakkında zamanında bilgi alınması erken uyarı sistemini harekete geçirerek problemlerin daha küçükken çözümlenmesine de olanak verecektir. Bu görüşten hareketle, daha şeffaf kamuoyu bilgilendirmeleri ve uluslararası muhasebe standartlarına uyumun, Asya'da yaşanan kriz gibi global boyutta etkileri olan krizlerin etkilerinin azaltılmasında önemli rol oynayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.⁽³⁷⁾

➤ Banka birleşme ve devralmaları hızlandırılması bağlamında; sermaye piyasası ile ilgili düzenlemeler ile halka açıklık oranlarının artırılması ve hisse satın alma yoluyla birleşmelerde bankalara vergi avantajlarının sağlanması teşvik edici bir rol oynayabilecektir.⁽³⁸⁾

KAYNAKÇA

- Abaç, Selçuk. "Outlook for Turkish Banking System Before Helsinki Summit", <http://www.turkishdailynews.com/1999helsinki/hels6.htm#h60>, (23 Ekim 2002).

- Akgüç, Öztin. Türkiye'de Bankacılık, 2.Baskı., İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989.

- Aydın, Aydan ve diğerleri. "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırılmada Ülke Uygulamaları", Türkiye Ban-

kalar Birliği, 2000, <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc>, (23 Ekim 2002).

- Duvan, Berke. "Finansal Sistemin Yeniden Yapılandırılması: Tayland Uygulaması", DPT, 2001, <http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/duvanb/tayland.pdf>, (23 Ekim 2002).

- Ekonomistler Platformu. "Krizden Yarına Bankacılık Sistemi, Ekonomistler Platformu Önerileri", 2002, <http://www.Econ.turk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf>, (23 Ekim 2002).

- Erçel, Gazi. "Turkish Banking System" Speech on the occasion of the American Turkish Council meeting in Ankara, 18 March 1999, <http://www.bis.org/review/r990319b.pdf>, (23 Ekim 2002).

- Ertuğrul, Ahmet ve Erinc Yeldan. "On The Structural Weaknesses of The Post-1999 Turkish Dis-Inflation Program", Bilkent Üniversitesi, <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Er&y2002.pdf>, (23 Ekim 2002).

- Graharn, Stuart and others, "Industry Analysis: Turkish Banking", J.P.Morgan Securities Ltd., 2001, <http://www.Econturk.org/jpmorgan.pdf>, (23 Ekim 2002).

- Hazine Müsteşarlığı. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001, http://www.hazine.gov.tr/ayrintili_program.pdf, (23 Ekim 2002).

- Hazine Müsteşarlığı. IMF'ye verilen 30 Temmuz 2002 tarihli Niyet Mektubu, http://www.hazine.gov.tr/Standby/3gg_nm_tr.pdf (1 Kasım 2002).

- Parasız, İlker. Para Banka ve Finansal Piyasalar, 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayını, 2000.

- T.B.B. Bankacılık ve Araştırma Grubu, "Şeffaflığın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme", Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Transparenc y.doc>, (23 Ekim 2002).

- TCMB. Para Politikası Raporu (Nisan

2002), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/parapol02q1/q2pp6.pdf>, (23 Ekim 2002).

- TCMB. Yıllık Rapor (2001), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yillik/01turkce/bolum_IV2001.pdf, (23 Ekim 2002).

Dipnotlar

1- Öztin Akgüç, Türkiye’de Bankacılık, 2.Baskı., İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989, s.5-7.

2- Aydan Aydın ve diğerleri, “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırılmada Ülke Uygulamaları”, Türkiye Bankalar Birliği, 2000, <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Restructuring.doc>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.52.)

3- Aydın, s.2.

4- Aydın, s.4.

5- Berke Duvar, “Finansal Sistemin Yeniden Yapılandırılması: Tayland Uygulaması”, DPT, 2001, <http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/duvanb/tayland.pdf>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.4.)

6- Aydın, s.5.

7- T.B.B. Bankacılık ve Araştırma Grubu, “Şeffaflığın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”, Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Transparency.doc>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.14.)

8- Duvar, s.4.

9- Ahmet Ertuğrul ve Erinç Yeldan, “On The Structural Weaknesses of The Post-1999 Turkish Dis-Inflation Program”, Bilkent Üniversitesi Yayını, <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Er&y2002.pdf>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.5.)

10- Gazi Erçel, “Turkish Banking System” Speech on the occasion of the American Turkish Council meeting in Ankara, 18 March 1999, <http://www.bis.org/review/r990319b.pdf>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.3.)

11- Ekonomistler Platformu, “Krizden Yarına Bankacılık Sistemi, Ekonomistler Platformu Önerileri”, 2002, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.3.)

12- İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayını, 2000, s.127.

13- Hazine Müsteşarlığı, Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001, http://www.hazine.gov.tr/ayrintili_program.pdf, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.7.)

14- Stuart Graharn and others, “Industry Analysis: Turkish Banking”, J.P.Morgan Securities Ltd., 2001, <http://www.econturk.org/jpmorgan.pdf>, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.35.)

15- Ekonomistler Platformu, s.30.

16- Ekonomistler Platformu, s.31.

17- Ekonomistler Platformu, s.6.

18- Ekonomistler Platformu, s.7.

19- Ekonomistler Platformu, s.6.

20- TCMB, Para Politikası Raporu (Nisan 2002), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/parapo102q1/q2pp6.pdf> (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.32.)

21- TCMB, s.32.

22- TCMB, s.32.

23- TCMB, s.37.

24- TCMB, a.g.e., s.37.

25- TCMB, a.g.e., s.40.

26- TCMB, s.42.

27- TCMB, Yıllık Rapor (2001), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yillik/01turkce/bolum_IV2001.pdf, (Erişim: 23 Ekim 2002), (s.118-119.)

28- TCMB, Yıllık Rapor (2001), s. 119.

29- TCMB, Yıllık Rapor (2001), s. 119-120.

30- Hazine Müsteşarlığı, IMF’ye verilen 30 Temmuz 2002 tarihli Niyet Mektubu, http://www.hazine.gov.tr/Standby/3gg_nm_tr.pdf, (Erişim: 1 Kasım 2002) (s.8.)

31- Aydın, s.52.

32- Selçuk Abaç, “Outlook for Turkish Banking System Before Helsinki Summit”, <http://www.turkishdailynews.com/1999helsinki/hels6.htm#h60> (Erişim: 23 Ekim 2002), (par.7.)

33- Ekonomistler Platformu, a.g.m., s.12.

34- Abaç,, par.11.

35- Ekonomistler Platformu, a.g.m., s.14.

36- Aydın, s.56.

37- T.B.B., s.15.

38- Ekonomistler Platformu, s.31.

İnceleme

YRD. DOÇ. DR. TUBA AYAN YAKICI

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

YRD. DOÇ. DR. FİKRET ÇANKAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Türk Bankacılık Sektöründe Maliyet Etkinliği Analizine İlişkin Bir Model Denemesi

1- GİRİŞ

Bilgi teknolojisi ve telekomünikasyon alanındaki gelişmelere bağlı olarak finansal sistemin yapısı değişmiş ve çok sayıda çok uluslu şirketin tek uluslu anlaşmalar yaparak faaliyette bulunmasına yol açmıştır. Bu ortamda işletmeler, çeşitli finansal krizler arasında düşe kalka ilerlemekte ve mali yapılarını güçlü kılmak için diğer işletmelerle birleşme yoluna gitmektedirler.

Üretilen mal veya hizmetin yaşam döneminin kısaldığı, çeşitliliğin arttığı rekabetçi ortamda başarı, üretilen mal veya hizmetin sürekli geliştirilmesi ve hızlı bir şekilde sunumu ile olacaktır. Diğer bir ifadeyle, dinamik bir ortamda rekabet edebilmek veya yaşamını sürdürebilmek, ileri üretim teknolojilerini etkin kullanarak yeni buluşa dayalı mamuller üretmekle olacaktır.

Sürekli gelişim, üretilen mal veya hizmet kalitesinin sürekli iyileştirilmesinin yanında maliyetinin de sürekli olarak düşürülmesini içermektedir.

Bankalar, ülke ekonomilerinin temel dişi konumdadırlar. Ülkelerdeki ekonomik krizlerin göstergesi ise yaşanan mali krizlerdir. Mali sistem sağlamlaştırılmadan veya öncelikli işlevlerini yerine getirmeden ekonomik krizlerin sona ermesinin mümkün olmayacağı söylenebilir. Özellikleri itibari ile önemli ve farklı konuma sahip olan, çok sık müdahale edilen ve denetime tabi tutulan bankacılık sektöründe bir bankanın batmasının etkileri diğer mali kurumlara ve sektörlerle zincirleme yayılacağını ve ekonomik anlamda ülke için büyük maliyetlere yol açacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

*“Bankalar,
ülke ekonomilerinin
temel direği
konumundadırlar.
Ülkelerdeki
ekonomik krizlerin
göstergesi ise
yaşanan
mali krizlerdir”.*

Bankalar için, ürettikleri hizmetler sırasında yok ettikleri üretim faktörlerinin para cinsinden değerini ifade eden maliyet ve dolayısıyla maliyet tasarrufu kavramlarının önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle, bankalar yaptıkları harcamalar ile elde ettikleri ürünü veya faydayı karşılaştırmalı ve sürekli iyileştirme kapsamında maliyet tasarrufu yapmaya çalışmalıdırlar. Söz konusu tasarrufu sağlamalarının yollarından biri ise optimal ölçekte çalışmalarını veya ölçek ekonomilerinden yararlanmalarınıdır. Nitekim Türk bankacılık sektörünün istikrarsız bir yapıda olması ve bu sektörde sürekli müdahalelere gerek duyulmasının nedenlerinden biri olarak maliyet etkinliği açısından yetersiz olmaları da gösterilebilir.

1980 sonrası dönem Türk bankacılığında değişim dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemin başlıca özellikleri; faizlerin serbestleştirilmesi, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun bir ortamın hazırlanması, ticari banka kurulmasının kolaylaşması, Türk bankacılığının dışa açılması ve bankacılıkta otomasyonun artması olarak sayılabilir (ÇANKAYA-ÖZ, 2001, 16).

Banka sayısında değişimler ve özel

bankaların kamu bankalarına devredilmesi uygulamaları da bu dönemle başlamıştır denilebilir.

1980 yılında 43 olan banka sayısı 1990 yılında 66’ya, 1995’de 68’e, 1996’da 69’a, 1997’de 72’ye, 1998’de 75’e, 1999 yılında (7 yabancı banka açılmış, 1 bankanın izni iptal edilmiş) Merkez Bankası dışında faaliyet gösteren banka sayısı 81’e yükselmiştir. Söz konusu yıl faaliyet gösteren banka sayısını etkilemeyen yapısal değişikliklerde olmuştur. Bunlar; özel sermayeli 6 ticaret bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiş ve bazı bankalarda da isim değişikliği olmuştur. 2000 yılında ise 2 bankanın izinlerinin iptal edilmesinin yanında 3 banka Fon’a devredilmiş ve bazı bankalarda da isim değişikliği olmuştur. 2000 yılında Merkez Bankası dışında faaliyet gösteren banka sayısı 79’a gerilemiştir. 2001 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki 5 bankanın Sümerbank bünyesinde birleştirilmesi sonucu 14 Mayıs 2001 tarihi itibarıyla faaliyet gösteren banka sayısı 74’e inmiştir.

Eylül 2001’de ise bazı bankalar fon’a devredilirken, fondaki bazı bankalar da birleştirilmiş, 3 banka ise 31 Aralık 2001 tarihi itibarı ile kapatılmıştır. Böylece Merkez Bankası dışında faaliyet gösteren banka sayısı 65’e düşmüştür. 2002 yılında ise; 04.

*“1980
sonrası dönem
Türk
bankacılığında
değişim
dönemi
olarak
adlandırılabilir”.*

09.2002 tarihi itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 56 banka bulunmaktadır. Bunların 42’si ticaret bankasıdır. Ticaret bankalarının 3’ü kamu sermayeli, 20’si özel sermayeli, 4’ü Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TSMF) devredilen, 15’i ise yabancı bankalardır. Geri kalan 14 banka ise kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Bu bankaların 32’si kamusal sermayeli, 8’i özel sermayeli, 3’ü ise yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir (İPEKYO-LU, 2001; TBB, 1998, 1999, 2000, 2001; <http://www.tbb.org.tr/asp/bankalarımız1.asp>). Kasım 2002 tarihinden bu yana yukarıda verilen bilgilerde değişiklik olmamıştır. Diğer bir ifade ile Tasarruf Mevduat Sigorta Fonunda bulunan banka sayısında değişiklik olmamış, yalnızca söz konusu bankalardan Pamukbank yeniden satışa sunulmuştur. Ancak satışı henüz gerçekleşmemiştir (<http://www.bddk.org.tr>).

Son beş yıllık dönemde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesine alınan toplam 18 banka ve bu bankalardaki yapısal değişiklikler Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1’de gösterildiği gibi, Fondaki 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 banka satılmıştır. Diğer bir bankanın ise önce lisansı iptal edilmiş (01.07.2001 tarihi itibarıyla), daha sonra 09.08.2002 tarihi itibarıyla tasfiye kararı alınmış ve tasfiye süreci

Kasım 2002 itibarıyla devam etmektedir (BDDK, Kasım 2002). Söz konusu bankaların mevcut durumları ve isimleri Tablo 2’de verilmektedir. Tablo 2’deki bankalardan Ulusal Bank yabancı sermayeli bankalar grubuna ait iken diğerleri özel sermayeli Türk bankaları grubundandır.

Dünya ile entegrasyon sürecinde yabancı bankalar ile rekabet edebilmek veya rekabet gücünü artırabilmek için Türk bankalarının maliyetlerini minimize etmesi veya minimize edecek şekilde diğer bankalarla birleşmesi gerekmektedir. Bir bankanın üretim için yaptığı harcamanın karşısında maksimum tatmini sağlamasını etkileyen bir çok faktör olduğu şüphesizdir. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri de yapısal durumdur. Diğer bir ifadeyle maksimum faydayı sağlama amacını gerçekleştirmenin bankanın kamu, özel, yabancı veya fondaki banka olup olmamasına göre değişeceğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır. Ne var ki, bu tür iddialar yeterli bilimsel çalışma bulgularıyla desteklenmelidir. Bu bakımdan, konu ile ilgili çalışmalar önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Türk Bankacılık Sektörünün maliyet yapısı, etkinlik açısından incelenmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Bankalardaki Yapısal Değişiklikler

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	1	-	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	5	-	12
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	2	-	5
Lisansı İptal Edilen Banka Sayısı	-	-	-	-	1	-	-	-
Tasfiye Sürecindeki Banka Sayısı	-	-	-	-	-	1	1	1
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	9	2	2	2

Kaynak : BDDK, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Geliştirme Raporu, 24 Ağustos 2001.; BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (V), Kasım 2002; <http://www.bddk.org.tr>.

Tablo 2: Fondaki Bankaların İsimleri ve Mevcut Durumları

Birleştirilen Bankalar	Satılan Bankalar	Tasfiye Sürecindeki Bankalar	Fon Bünyesindeki Bankalar
Egebank (1928)	Bank Ekspres (1992)	T.Ticaret Bankası (1913)	Bayındırbank (1958)
Yurtbank (1993)	Demirbank (1953)		Pamukbank (1955)
Yaşarbank (1924)	Sümerbank (1933)		
Bank Kapital (1991)	Sitebank (1991)		
Ulusal Bank (1985)	Tarişbank (1913)		
İnterbank (1988)			
Esbank (1927)			
İktisat Bankası (1927)			
Kentbank (1992)			
EGS Bank (1995)			
Etibank (1935)			
Toprakbank (1992)			

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (V), Kasım 2002; <http://www.bddk.org.tr>.

2. Türk Bankacılığında Maliyet Etkinliği

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı; Türk Bankacılık Sektörünün maliyet yapısını incelemek amacıyla ile doğrusal maliyet fonksiyonu temelinde alternatif bir maliyet etkinliği ölçüsü sunarak bankaları maliyet etkinliği açısından sıralayıp etkinlik-sahiplik ilişkisi kurmaya çalışmaktır.

Çalışma 2000 yılı itibariyle Türkiye’de faaliyette bulunan 46 özel ve kamu sermayeli ticaret bankasını içermektedir. Kullanılan maliyet fonksiyonunun 2000 yılı verileri dikkate alınarak daha önceki bir çalışmada hesaplanmış^(*) olması ve bankacılık

sektöründe 2001 yılında enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmesi bu çalışmada güncel verilerin kullanımını olanaksızlaştırmıştır. Bunlara ilaveten, bu çalışma konu ile ilgili diğer çalışmaların büyük bir çoğunluğunda kullanılan translog maliyet fonksiyonunun yerine doğrusal maliyet fonksiyonu kullanılması maliyet etkinliğinin ölçülmesine alternatif bir yaklaşım sağlayan bir deneme niteliğindedir. Bu nedenle de verilerin eskiliğinin bir sorun oluşturmayacağı kanusındayız.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bankaların maliyet etkinliğinin ölçülmesine yönelik çalışmalarda farklı modeller kullanılmaktadır. Söz konusu çalışmalardan birinde, Granger nedensellik testleri

kullanılarak banka maliyet etkinliği ölçüsü ile bankaların vermiş oldukları kredilere dair sorunlar arasındaki ilişkiyi inceleyerek çift yönlü ve güçlü bir ilişkinin varlığını kanıtlamışlardır. Ayrıca işletim masraflarının maliyet etkinliği üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı ve kredi sorunlarının çok büyük ölçüde kötü yönetimden kaynaklandığı da söz konusu çalışmanın bir başka sonucudur (Berger-De Young,1997). Böyle bir ilişkiyi incelemenin konu ile ilgili ileride yapılacak çalışmalara yön verebileceği söylenebilir.

Bir diğer çalışmada ise, Avrupa (Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere), bankacılık piyasalarında 1992-1999 yılları arası maliyet etkinliği ölçülerinin tahmini için üç farklı translog maliyet fonksiyonu kullanmış ve bu ülkeler arasında banka maliyet etkinlikleri açısından önemli bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca maliyet etkinliklerindeki var olan

farklılıkların kârlılık düzeylerini etkilemediği, sadece banka girdi fiyatları (emek, fiziki sermaye ve mevduat) açısından değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir. Maliyet etkinliği düşük olan bankalar yüksek maliyetlerini yüksek fiyatlarla müşterilerine yansıtmaktadırlar (Turati, 2001).

Başka bir çalışmada ise Srivastava, Farrell teknik etkinlik ölçüsünü temel alarak, translog maliyet fonksiyonu için bir teknik etkinlik ölçüsü geliştirmiştir (Srivastava, 1998).

Bu çalışmada yapılan araştırmada ele alınan bankalar için bir etkinlik ölçüsü olarak Farrell Teknik Etkinlik Ölçüsü temel alınarak doğrusal fonksiyon için bir teknik etkinlik ölçüsü geliştirilmiştir. Söz konusu etkinlik ölçüsüne göre sıralamaya tabi tutulan bankaların sıralamadaki yeri ile sahiplik arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Etkinlik Ölçüsü

Bankacılık için maliyet etkinliğini incelemede çıkış noktamız, bir girdi vektörü X ve bir çıktı vektörü Y arasında bağlantı kuran bir dönüşüm fonksiyonu ile tanımlanan Farrell teknik etkinlik ölçüsüdür. (Farrell, 1957).

Dönüşüm fonksiyonu; $y = f(x)$ için, Farrell teknik etkinlik ölçüsü, $TE(y,x) = y/f(x)$ olarak tanımlanmaktadır ki; bu aynı zamanda toplam faktör verimliliği ölçüsüdür. Burada etkinlik bir tek çıktıya göre tanımlanmaktadır. Farrell bu ölçüyü logaritmik üretim fonksiyonu için genişleterek $\ln y_i = \ln f(x_i, \beta) + v_i - u_i$ şeklinde bir bağıntı ortaya koymuş ve burada "u"nun teknik etkisizliği yansıtan tek taraflı bir dağılım olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda teknik etkinlik, "1- u" olmak üzere doğrusal form için, $TE(y, x) = y / f(x)$ uygun olmaktadır.

Tablo 3 : Banka Maliyet Etkinliği Ölçüleri

Banka	Etkinlik Sırası	Sahiplik	Etkinlik
Tekstilbank	1	#	0,93
HSBC	2	*	0,92
Akbank	3	#	0,90
Arap Türk Bankası	4	*	0,89
Anadolubank	5	#	0,89
Koçbank	6	#	0,88
Türk Ekonomi Bankası	7	#	0,87
Denizbank	8	#	0,86
Yaşarbank	9	+	0,86
İş Bankası	10	#	0,85
Yapı Kredi	11	#	0,85
Osmanlı	12	*	0,85
Kentbank	13	#	0,85
Alternatifbank	14	#	0,85
Garanti	15	#	0,84
Finansbank	16	#	0,83
Sümerbank	17	+	0,83
Körfezbank	18	#	0,82
Şekerbank	19	#	0,81
Demirbank	20	+	0,81
İktisat Bankası	21	#	0,81
Bnp	22	*	0,80
Pamukbank	23	#	0,79
Emlakbank	24	&	0,79
Vakıfbank	25	&	0,79
Esbank	26	+	0,79
Türkbank	27	+	0,79
Bayındırbank	28	#	0,78
Oyakbank	29	#	0,76
Bankekspres	30	+	0,76
İnterbank	31	+	0,75
Egebank	32	+	0,73
Etibank	33	+	0,72
Dışbank	34	#	0,72
EGS	35	#	0,72
Toprakbank	36	#	0,71
Fiba	37	#	0,70
Tariş	38	#	0,70
Bankkapital	39	+	0,70
MNG	40	#	0,69
Ziraat	41	&	0,67
Sitebank	42	#	0,66
Ulusalbank	43	*	0,65
Yurtbank	44	+	0,64
Halk Bankası	45	&	0,55
Turkishbank	46	#	0,43

Not : Sahiplik : * = yabancı; + = tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilen; # = özel yerli; & = kamu

Ancak yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, üretim fonksiyonu için tanımlanmış olan bu ölçü, üretim teknolojisinin lineer homojen olduğu durumda uygun bir performans ölçüsü olmakla birlikte, bankalar birbirinden farklı yapılarda bir çok çıktı üreten işletmeler oldukları için, bankaların performanslarının en iyi göstergesi maliyet fonksiyonu ile tanımlanan bir ölçü olacaktır.

$C = f(Y_i, P_i)$ şeklinde bir dönüşüm fonksiyonu için maliyet etkinliğini Farrell teknik etkinlik ölçüsüne dayanarak, $f(Y_i, P_i)/C$ ile göstermek mümkündür.

Bu durumda maliyet etkinliği ölçüsü $ME = 1 - (f(Y_i, P_i) / C)$ gibi olmaktadır.

Aşağıda söz konusu etkinlik ölçüsüne göre 2000-2001 mali yılı itibari ile Türk Bankacılık Sektörünün sıralaması incelenmektedir.

2.2.3. Maliyet Etkinliği İle İlgili Ampirik Bulgular

Bankaların maliyet etkinliği ve sahiplik açısından büyüklük sıralamaları Tablo 3'de verilmektedir. Tablo 3'de 2000-2001 mali yılında faaliyette bulunan bankaların doğrusal bir maliyet fonksiyonu ile, $ME = 1 - (f(Y_i, P_i) / C)$ eşitliğine göre (AYAN YAKICI-ÇANKAYA, 2002) hesaplanmış olan maliyet etkinliği ölçüleri büyüklük sırasına göre sunulmaktadır.

Bu çalışmada incelenen örnek hacmi ve özellikle farklı gruplara giren banka sayılarını oldukça düşük olduğu için, Tablo 3'de sunulan maliyet etkinliklerindeki farklılıklar nicel olmasa bile nitel açıdan fikir vericidirler.

Not : Sahiplik : * = yabancı; + = tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilen; # = özel yerli; & = kamu

Hesaplanan etkinlik ölçülerine dayana-

rak ulaşılan aydınlatıcı bulgular aşağıdaki gibidir.

- Sahip olunan mevduat açısından banka büyüklüğü ile maliyet etkinliği arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığını anlamak için hesaplanan pearson sıra korelasyonu katsayısı 0,24'dür. Bu değer söz konusu ilişkiyi reddetmek için yeterince düşüktür. Yani büyük bankaların küçük bankalara göre maliyet açısından daha fazla veya daha az etkin olduklarını söyleyebilmek için herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

- Yabancı bankaların % 80'i tablonun üst yarısında kalmaktadır. Sadece bir yabancı banka tablonun alt yarısında kalmasına rağmen, bulunan yüzdenin düşük olması tabi ki bu gruba giren banka sayısının küçüklüğünden kaynaklanmaktadır. Yabancı bankaların ortalama etkinlikleri 0,82 olarak bulunmuştur.

- Özel yerli bankaların %64'ü tablonun üst yarısında yer alırken önemli bir kısmı da alt yarıda kalmaktadır. Bu durumda ortalama maliyet etkinliği 0,79 olmakla birlikte özel yerli bankaların maliyet etkinliği

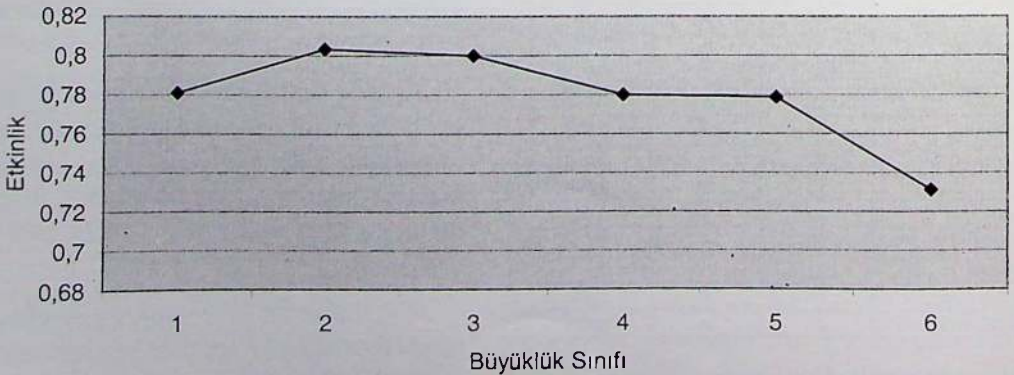
açısından dikkate değer bir heterojenlik sergiledikleri açıktır.

- Yukarıda varılan sonuçlar, yabancı ve yerli özel bankaların maliyet açısından daha etkin olduklarını ortaya koymaktadır.

- Şekil 1 banka büyüklüğüne göre ortalama maliyet etkinliklerini göstermektedir. (Buradaki büyüklük sınıfları toplam mevduat açısından 10⁹ TL olarak şöyle sıralanmaktadır. 1: 2250000 den büyük, 2: 850000-2250000, 3: 500000-850000, 4: 300000-500000, 5: 100000-300000, 6: 100000 den küçük) Şekil 1 incelendiğinde maliyet açısından en etkin durumda olan bankaların 2. ve 3. grupta, en az etkin olanların ise 6. grupta yer alan bankalar olduğu görülmektedir. 1., 4. ve 5. gruptakiler yaklaşık olarak aynı etkinlik derecesine sahiptirler.

Tablo 3'de görülen bankaların birçoğu yeniden yapılandırma süreci kapsamında önemli değişikliklere uğramışlardır. Bunlardan bir kısmı önce Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmişler bir süre sonra ise birleştirilerek satılmışlardır. Tablo 1'deki sınıflamanın yanlış anlamalara yol açmaması açısından, burada bankaların son

Şekil 1 : Banka Büyüklüğü ve Etkinlik

durumları hakkında kısa da olsa bilgi vermemiz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3'de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nda bulunan banka sayısı 11 iken daha sonra sırası ile Ulusalbank, İktisat Bankası, Sitebank, Tarışbank, Bayındırbank, Kentbank, EGS Bank, Toprakbank ve Pamukbank'ın ilavesi ile bu sayı 20'ye ulaşmıştır. Bankaların yeniden yapılandırılması süreci kapsamında bu 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 banka ise yerli ve yabancı yatırımcılara satılmıştır. Şu anda fonda sadece Pamukbank ve Bayındırbank olmak üzere 2 banka bulunmaktadır. Bunlanmaktadır. Bunlardan Pamukbank'ın satış süreci başlatılmış, Bayındırbank ise varlık yönetimi işlevini yürütmek üzere yeniden yapılandırılmaktadır.

Ayrıca Tablo 3'de bulunan Körfezbank 31.08.2001 tarihinde Osmanlı Bankası tarafından satın alınmıştır. 14.12.2001 tarihinde ise Osmanlı Bankası Garanti Bankasına devredilmiştir.

3. SONUÇ

Bilindiği üzere Türk bankalarında şube ve firma düzeyinde pozitif ölçek ekonomileri mevcut değildir. Çıktılardaki eşit oranlı artışlar ortalama maliyetleri düşürmemekte, tam aksine daha yüksek ortalama maliyetlere yol açmaktadır. Bununla birlikte bankaların ürettiği ürünü ve hizmeti çeşitlendirmeleri durumunda işlemlerin ölçeğinin genişlemesi de herhangi bir maliyet etkinliği sağlamamaktadır. Şube genişlemesi halinde de sonuç aynıdır (AYAN YAKICI - ÇANKAYA, 2002).

Sunulan araştırma, pozitif ölçek ekono-

milerinden yararlanamayan Türk bankalarının maliyet yapısını inceleyerek sahiplik etkinlik ilişkisini kurmaya çalışmış ve böylece güncel bir konu olan banka birleşmelerinde hangi yapıdaki bankaların daha uygun olacağı konusuna ışık tutmaya çalışmıştır.

Türk bankacılığında büyüklükle ilgili sorunun çözümü, bir bütün olarak büyüme veya küçülme değil, optimal büyüklüğe çekilme olarak özetlenebilir. Tabi ki Türkiye'deki bankaları dış dünya ile rekabete dayanabilecek şekilde güçlendirmek, optimal büyüklüğün yakalanmasının yanı sıra finansal sektörde pek çok politik reformla-

rın da yapılmasını gerektirmektedir. Burada sunulan sonuçlar, optimal büyüklüğün oldukça altında veya üstünde ölçeklerde işletilmekte olan Türkiye'deki bankaların maliyet etkinliği açısından bakıldığında kamu bankalarının etkin olmadığı görülmekle beraber, özel bankaların da önemli sayılabile-

cek bölümünün etkin olmadığı görülmektedir.

Bu, bankacılık sektöründeki sorunun ve çözümün tek olmadığını işaretidir. Ulaşılan bir başka açık sonuç da şube ağlarının yaygınlaştırılmasının maliyet kazanımları sağlamayacağı şeklindedir ki; bu da yukarıda ifade edilen bulguyu desteklemektedir. Bütün bunların sonucu olarak, Türkiye'de bankacılığın asıl sorununun büyüklükten değil yapısal nedenlerden kaynaklandığını ve bu durumun Devletin yasal düzenlemeler ile sektöre müdahalesini gerektirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca bankaların enflasyon muhasebesi

“Türk bankacılığında büyüklükle ilgili sorunun çözümü, bir bütün olarak büyüme veya küçülme değil, optimal büyüklüğe çekilme olarak özetlenebilir”.

esaslarına göre değerlendirilmesi en doğru yaklaşımdır.

Burada sunulan araştırma, 2000-2001 mali yılı içerisinde Türk bankacılığının sadece yatay kesit verileriyle yapılan analiz sonuçlarını özetlemektedir. Çalışma oldukça yararlı bulgular sunmakla birlikte sınırlı sayıda banka için mevcut verilerin 2 yıldan daha fazlasına genişletilmesi halinde hem istatistiksel açıdan çok daha anlamlı hem de çok daha kapsamlı bilgi elde edilebilecektir.

Finansal hizmetler için bir tek piyasa yaratma ve Avrupa bankaları arasındaki rekabet artışı açısından önemli olan bu bulgular akla Türk bankalarının bu oluşumdaki yerinin gelecekte ne olabileceği sorusunu getirmektedir ki, bu da daha ileri bir araştırma konusu olacaktır. Turati (2001)'de, maliyet etkinliği puanları 0,24 ile (bir Fransız bankası için) 0,98 arasında değişmektedir (Turati 2001, s.12). Türk bankaları için söz konusu puanların 0,43 ile 0,93 arasında yer aldığı gözlemlenmiştir. Yine Avrupa bankaları için 0,805 olan ortalama etkinlik (Turati,2001, s.12) Türk bankaları için 0,78 olarak bulunmuştur. Bu rakamlara bakıldığında sanılanın aksine Avrupa ve Türk bankaları arasında çok büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir. Ayrıca Türk bankacılığındaki yeniden yapılanma çalışmalarının var olan farklılıkları da kısa sürede Türk bankaları lehinde değiştirerek Avrupa bankaları karşısındaki rekabet gücünü arttıracığı kanaati oldukça akılcı görünmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AYAN YAKICI, Tuba, ÇANKAYA, Fikret; Türk Bankacılık Sisteminin Ölçek Ekonomileri Açısından Değerlendirilmesi", Bankacılık Dergisi,

TBB Yayını No, Aralık 2002, s.33-50, İstanbul.

- BANKALARIMIZ 2000; Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul.

- BDDK; Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Geliştirme Raporu, 24 Ağustos 2001.

- BDDK; Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (V), Kasım 2002.

- BERGER, N. Allen, DE YOUNG, Robert: Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks, Journal of Banking and Finance, Vol.21, 1997,ss.1-30.

- ÇANKAYA Fikret, ÖZ Mehmet; Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi - Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi, TBB Yayını No.221, İstanbul 2001.

- Farrell, M.J; "The measurement of productive efficiency". Journal of Royal Statistical Society. Vol. 120, Series A part III, pp. 253-281) 1957.

- İPEK YOLU; " Bankacılık Nereye Gidiyor? Türk Bankacılık Sektörü", Konya Ticaret Odası Dergisi, Yıl 14, Sayı 161, Temmuz 2001.

- SRIVASTAVA, Pradeep; "Size, Efficiency and Financial Reforms in Indian Banking", www.icrier.res.in/public/pradeep , July 8 1999.

- TURATI, Gilberto; "Size, Efficiency and Financial Reforms in Indian Banking", www.icrier.res.in/public/pradeep, July 8 1999.

- Türkiye Bankalar Birliği; "Türk Bankacılık Sistemi Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları 4/9/2002 tarihi itibarıyla", http://www.tbb.org.tr/asp/bankalarımız1.asp

Dipnot

(1) YAKICI AYAN - ÇANKAYA (2002) "Türk bankacılık sistemi ölçek ekonomileri açısından değerlendirilmesi" konulu makalede doğrusal maliyet fonksiyonu hesaplanmıştır.

Yapısal Reformlar

DOÇ. DR. ALİ ULUSOY

Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

KAMU YÖNETİMİ REFORMU – II

I. ANAYASA REFORMU

“Bilindiği üzere halen yürürlükte olan 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin ürünüdür. Bu itibarla adı geçen Anayasa, söz konusu Askeri Darbenin özel koşullarına yönelik bazı özellikler taşımakla birlikte, yürürlükten kaldırdığı ve yine başka bir Askeri Darbe ürünü olan 1961 Anayasasının temel sistematliğini ve planını da büyük ölçüde korumuştur”.

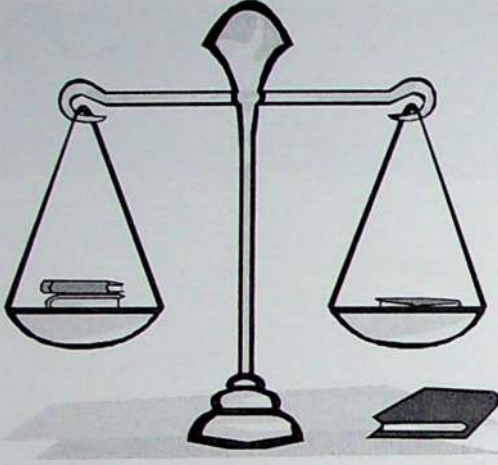
A - Mevcut Anayasada Kapsamlı Bir Yeniden Gözden Geçirilme Yapılmalıdır

Bilindiği üzere halen yürürlükte olan 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin ürünüdür. Bu itibarla adı geçen Anayasa, söz konusu Askeri Darbenin özel koşullarına yönelik bazı özellikler taşımakla birlikte, yürürlükten kaldırdığı ve yine başka bir Askeri Darbe ürünü olan 1961 Anayasasının temel sistematliğini ve planını da büyük ölçüde korumuştur.

Bu açıdan bakıldığında, tıpkı 1961 Anayasasında tanık olduğu gibi, 1982 Ana-

yasasının da 1980 Askeri Darbesinin yapı-
lış gerekçelerini yeni düzende ortadan kal-
dırmaya ve tekrar ettirmemeye yönelik ve
aslında bir tür **geçiş hükümleri** niteliğinde
olan birtakım “tepki hükümlerine” yer ver-
diğini görüyoruz. Örneğin Cumhurbaşkan-
ının seçimine ve yetkilerine ilişkin hü-
kümler ile temel hak ve özgürlüklerin sı-
nırlanmasına ilişkin hükümler bunun en
somut örnekleri olarak gösterilebilir.

İşte bu **tepki hükümlerinin** sadece be-

lirli bir geçiş döneminde geçerli olacak şekilde (örneğin geçici maddelerle) öngörülmeyp, Anayasanın ana metninin içinde sürekli olarak geçerli tutulması, bu Anayasanın uzun vadeli ve uzun soluklu bir Anayasa olmasını ve geçerliliğini çok uzun süre korumasını güçleştirmiştir.

Bu durum zaten 1982 Anayasanın sadece 12 Eylül 1980 öncesinin tekrar etmemesini sağlamaya çalışmaktan ve ayrıca, sistemi bu darbeyi yapanların özelliklerine uydurmaktan öte gidemeyen bir Anayasa olduğu eleştirilerini de beraberinde getirmiştir.

Gerçekten de özellikle Cumhurbaşkanının yetkilerini düzenleyen hükümlerine bakıldığında, 1982 Anayasasının 12 Eylül 1980 darbesini yapan ve bu Anayasayı hazırlatan kesimin "ölçülerine göre dikilmiş bir elbise" olma niteliği hemen göze çarpmaktadır ve bu hükümlerin söz konusu Askeri Darbe liderinden sonra da, çeşitli siyasi düşünceden Cumhurbaşkanları gelebileceğini hiç dikkate almadığı ortadadır.

Aynı şekilde, söz konusu Anayasanın temel hak ve özgürlükleri ve bunların sınırlandırmasını düzenleyen hükümlerinin tamamen 12 Eylül 1980 öncesi anarşik or-

tamı engelleme amaçlı bir mantıkla hazırlandığı ve gelecekte böyle bir anarşik ortamın bulunmadığı bir süreçte temel hak ve özgürlüklerin bu kadar sınırlandırılmasına hiç gerek olmayabileceğinin düşünülmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, bazılarınca dile getirilen, tıpkı 1961 Anayasasının "bol" geldiği gibi, 1982 Anayasasının artık bu topluma "dar" geldiği ve bu Anayasanın mevcut haliyle "iflah olmaz" nitelikte olduğu ve 1982 Anayasasının lağvedilip tamamen yeni bir Anayasa yapılması gerektiği düşüncesi de yeterince "realist" olmayıp, fazlaca "idealist" bir düşünce gibi görünmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ilkesel olarak toplumsal sorunları radikal-köktenci bir yaklaşımla tamamen yıkarak baştan sona yeni bir yapı oluşturmak yerine, bir süreç içinde daha mütevazı reformlarla adım adım düzeltmeye çalışmak ve toptan yıka yerine mevcudu geliştirmeye çalışmak çok daha olumlu sonuçlar vermektedir. Böylece hem "karşı devrim" mantığıyla reforma gelebilecek tepkiler azalmakta; hem de toplum kesimlerinin yeni reformları "sindirmeleri" kolaylaşmakta ve toplumsal

"1982 Anayasanın sadece 12 Eylül 1980 öncesinin tekrar etmemesini sağlamaya çalışmaktan ve ayrıca, sistemi bu darbeyi yapanların özelliklerine uydurmaktan öte gidemeyen bir Anayasa olduğu eleştirilerini de beraberinde getirmiştir".

“Bu arada belirtmek gerekir ki, ilk bakışta cazip ve etkileyici gibi görünmesine karşın, ABD’dekine benzer kısa bir Anayasa yapmakla yetinilmesi ülkemiz koşullarına uygun olmayacaktır”.

uzlaşma daha rahatlıkla sağlanabilmektedir.

Nitekim Ekim 2001’deki önemli Anayasa değişikliği ve sonrasında paketler halinde gerçekleştirilen uyum kanunlarıyla (en son 7. paket gerçekleştirildi) 1982 Anayasasının ilk halinde söz konusu olan temel hak ve özgürlüklere aşırı ve keyfi sınırlama öngören hükümler rasyonel bir seviyeye getirilmiştir.

Sonuç olarak, öngördüğümüz Devlet Reformunun ilk halkası olan Anayasa Reformunda, 1982 Anayasasının toptan lağvedilip yeni bir Anayasa yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Yapılması gereken, kapsamlı bir Anayasa değişikliği ile mevcut Anayasa baştan sona taranıp, hem 1960 hem de 1980 Askeri darbelerinin “tepkisel hükümlerinin” ve evrensel olarak tereddütsüz kabul edilmiş demokratik ilke ve teamüllere aykırı hükümlerin (örneğin yargı denetimi dışında tutulmuş idari işlemler) ayıklanması ve ayrıca, bir yandan mevcut Anayasa metnindeki gereksiz veya kötü düzenlenmiş birtakım hükümlerin sadeleştirilip yeniden düzenlenmesi; diğer yandan yeni ihtiyaçlara uygun bazı ekle-

melerin yapılmasıdır (Örneğin seçim sistemine ve siyasi partiler içi demokrasiye yönelik hükümler konulması).

Bu arada belirtmek gerekir ki, ilk bakışta cazip ve etkileyici gibi görünmesine karşın, ABD’dekine benzer kısa bir Anayasa yapmakla yetinilmesi ülkemiz koşullarına uygun olmayacaktır.

Her şeyden önce kısa ve öz kanunlar yapıp, bunların yorumunda ve uygulanmasında hakimlere geniş bir takdir hakkı tanımak Anglo-Saxon hukuk sisteminin temel bir özelliğidir. Ülkemizin de içinde yer aldığı kıta Avrupa’sı sisteminde ise kanunlar daha ayrıntılı yapılmakta ve hakimlere olabildiğince az takdir hakkı tanınmaktadır. Bunda da halk iradesinin yanılmazlığı ve dolayısıyla halkın seçtiği kimse-lerden oluşan parlamentonun iradesi üzerinde hiçbir iradenin olamayacağına ilişkin Rousseau’cu izler ve dayanaklar bulmak mümkündür. Öte yandan, ülkemizde özellikle yüksek yargı organlarının zaman zaman kanunlar ve Anayasa metinlerini aşırı geniş şekilde yorumlayarak ve hatta bu metinleri bazen oldukça “zorlayarak” hu-

“Batı’da mesleğe yeni başlayan bir hakim ancak 10-15 yıl sorgu hakimi, tetkik hakimi vb. aşamalardan geçtikten sonra karar verici konumda “kürsü hakimi” olabilmekteyken, ülkemizde hakimler, hakimlik sınavını kazanıp stajlarının bittiği gün “kürsü hakimi” olarak atanıp karar verebilmektedirler”.

kuksal dayanakları tartışmalı ve siyasi niteliği ağır basan kararlar verebildiklerine de tanuk olunmaktadır.

Mevcut Anayasanın ve kanunların çok ayrıntılı olmasına rağmen bile özellikle Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın kendilerini önlerine gelen uyuşmazlıklarda hukuksal metinlere karşı bu derece "rahat" hissedebildikleri bir ortamda, bu Anayasa ve kanunların son derece kısa ve genel - dolayısıyla daha soyut- olması halinde söz konusu bu "rahatlıklarının" hangi noktaya varabileceğini kestirebilmek oldukça güçtür. Ülkenin gerçekte halkın seçtiği temsilcilerince mi yoksa hakimlerce mi yönetildiğinin sorgulanmasına yol açabilecektir.

Diğer yandan, Batı'da mesleğe yeni başlayan bir hakim ancak 10-15 yıl sorgu hakimi, tetkik hakimi vb. aşamalardan geçtik-

ten sonra karar verici konumda "kürsü hakimi" olabilmekteyken, ülkemizde hakimler, hakimlik sınavını kazanıp stajlarının bittiği gün "kürsü hakimi" olarak atanıp karar verebilmektedirler.

Ayrıca günümüzde idari yargı hakimlerinin yaklaşık % 70'i Hukuk Fakültesi eğitimi almamış durumdadır. Yine Anayasa Mahkemesi ve Danıştay üyesi olabilmek için Hukuk Fakültesi bitirmiş olma koşulu da bulunmamaktadır.

Bu somut gerekçeler de dikkate alındığında, Anayasa ve kanunların çok daha genel ve soyut olması durumunda hakimlere karşı hukuk dışı mülahazalarla karar verdiklerine yönelik eleştiriler iyice artacak ve toplumda yargı mercilerine duyulan güven daha da sarsılacaktır.

B - Parlamenter Sistem Korunmakla Birlikte Rasyonelleştirilmeli ve Cumhurbaşkanı - Hükümet İlişkileri Yeniden Tasarlanmalıdır

Ülkemizde zaman zaman parlamenter sisteme son verilip, Başkanlık veya Yarı

"Günümüzde idari yargı hakimlerinin yaklaşık % 70'i Hukuk Fakültesi eğitimi almamış durumdadır. Yine Anayasa Mahkemesi ve Danıştay üyesi olabilmek için Hukuk Fakültesi bitirmiş olma koşulu da bulunmamaktadır".

Başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği yönünde görüşler dile getirilmektedir.

Bilindiği üzere parlamenter sistem, seçimle işbaşına gelen Parlatentonun güvenine dayalı bir hükümeti ve sembolik konumdaki bir Devlet Başkanını (Cumhurbaşkanı veya Kral/Kraliçe) öngörür. Bu sistemde ne Başbakan, ne de Devlet Başkanı doğrudan halk tarafından seçilmez ve ayrıca, yürütme organı iki başlıdır. (Hükümet ve Cumhurbaşkanı)

Başkanlık sisteminde ise yürütme tek başlı (Başkan) olup, yürütmenin başı halk tarafından seçilir. Yürütme ile yasama organı arasında doğrudan bir bağ yoktur (sert kuvvetler ayrılığı).

Fransa örneğindeki gibi Yarı-Başkanlık sisteminde ise yürütme yine iki başlı olup; ortada hem parlatentonun güveniyle çalışan ve Başbakanın halk tarafından seçilmediği bir Hükümet, ve ayrıca halk tarafından doğrudan seçilen bir Devlet Başkanı bulunmaktadır.

Bu sistem, Devlet Başkanı ile Parlatentonun çoğunluğunun aynı siyasi partiden olması halinde tıpkı Başkanlık sistemi gibi; ayrı siyasi partiden olmaları durumunda

ise parlamenter sistem gibi işlemektedir. Özellikle bu ikinci durumda sistem çok hassas dengeler üzerinde durmaktadır (cohabitation).

1982 Anayasasının öngördüğü sistem Başkanlık veya Yarı-Başkanlık olmayıp, Parlamenter sistemdir. Bununla birlikte adı geçen Anayasa Devlet Başkanına çok önemli birtakım yetkiler tanıdığından ve konumunu ol-

“Mevcut Anayasada Cumhurbaşkanı çok önemli yetkiler kullanabilmekle beraber, ne halk tarafından doğrudan seçildiği için, ne de Parlamento tarafından denetlenebildiği için, Cumhurbaşkanının sistem içindeki konumu özellikle siyasi meşruiyet yönünden tartışmalı hale gelmektedir. Uygulamada bazı Cumhurbaşkanları Anayasayla kendilerine verilen yetkileri daha “özgürce” kullanmayı tercih ettiklerinde de klasik parlamenter sistem ile bağdaşmazlık iyice su yüzüne çıkmaktadır”.

dukça güçlendirdiğinden bu sistemin temel özellikleriyle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte, Devlet Başkanının konumu ve yetkileri dikkate alındığında Yarı-Başkanlık sistemini andırsada, Devlet Başkanı halk tarafından seçilmediği için bu sistemle de bağdaşmamaktadır.

Sonuçta mevcut Anayasada Cumhurbaşkanı çok önemli yetkiler kullanabilmekle beraber, ne halk tarafından doğrudan seçildiği için, ne de Parlamento tarafından denetlenebildiği için, Cumhurbaşkanının sistem içindeki konumu özellikle siyasi meşruiyet yönünden tartışmalı hale gelmektedir. Uygulamada bazı Cumhurbaşkanları Anayasayla kendilerine verilen yetkileri daha “özgürce” kullanmayı tercih ettiklerinde de klasik parlamenter sistem ile bağdaş-

mazlık durumuna düşmektedir. Bu durumda, Başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu denge, Başkanlık sisteminin, parlamenter sisteminin güçlü yönlerini koruyarak, parlamenter sisteminin zayıf yönlerini gidermesiyle sağlanabilir. Bu denge, Başkanlık sisteminin, parlamenter sisteminin güçlü yönlerini koruyarak, parlamenter sisteminin zayıf yönlerini gidermesiyle sağlanabilir.

mazlık iyice su yüzüne çıkmaktadır.

Bu noktada söz konusu bu bağdaşmazlığı giderebilmek için iki potansiyel çözüm görünmektedir: (i) Cumhurbaşkanının halk tarafından seçimi öngörülerek, sistemi Yarı-Başkanlık sistemi haline getirmek. (ii) Cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlayarak, sistemi klasik parlamenter sistem çizgisine çekmek.

Bu potansiyel çözümlerden birincisinin tercih edilmesi ülkemiz koşullarında uygun görünmemektedir. Zira bu olasılıkta yürütme radikal biçimde iki başlı hale gelecek; halk tarafından seçilen bir Cumhurbaşkanı ile halk tarafından seçilen Parlatmentonun desteğini almış bir Başbakan arasında, özellikle farklı siyasi formasyondan olmaları halinde ağır çatışmalar yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Fransa'da bu tür çatışmalarının şimdiye kadar önemli bir "sistem sorunu" doğurmaması ise ancak bu ülke toplumunda yerleşmiş olan nezaket ve uzlaşmacılık kültürü ile açıklanabilir ve Türk toplumu ve yönetici kesiminde aynı türden bir kültü-

rün yerleşmiş olmadığı son derece aşikardır. Fransa'da bile bazı cohabitation'lar oldukça sorunlu geçmiştir (Mitterand-Chirac Cohabitation'u)

Türkiye açısından en uygun çözüm, Anayasada Cumhurbaşkanına verilen yetkileri belli ölçülerde sınırlamaktır. Fakat bu sınırlamanın Cumhurbaşkanını mutlaka tamamen sembolik bir konuma getirilmesine kadar ileriye götürülmesi gerekmez. Aksine Cumhurbaşkanının Devletin başı ve tarafsız konumuyla, birtakım önemli ve temel konularda karar alma veya müdahale etme yetkilerinin korunması, radikal siyasi formasyona sahip bazı siyasi iktidarların aşırıya kaçan icraatlarının dengelenmesi açısından gerekli de olabilir.

Öte yandan, Cumhurbaşkanının hangi yetkilerini tek başına kullanabileceği, hangi yetkilerini ise Hükümetin (Başbakanın ve ilgili bakanların) karşı imzası ile kullanabileceği Anayasada açıkça belirlenmelidir.

1982 Anayasasınının 105. maddesinde Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği

"Türkiye açısından en uygun çözüm, Anayasada Cumhurbaşkanına verilen yetkileri belli ölçülerde sınırlamaktır. Fakat bu sınırlamanın Cumhurbaşkanını mutlaka tamamen sembolik bir konuma getirilmesine kadar ileriye götürülmesi gerekmez".

“Cumhurbaşkanının Devletin başı ve tarafsız konumuyla, birtakım önemli ve temel konularda karar alma veya müdahale etme yetkilerinin korunması, radikal siyasi formasyona sahip bazı siyasi iktidarların aşırıya kaçan icraatlarının dengelenmesi açısından gerekli de olabilir”.

işlemlerin Anayasa veya diğer kanunlarla belirtileceği öngörülmekle birlikte, böyle bir belirleme şu ana kadar yapılmış değildir. Anayasanın 104. maddesinde Cumhurbaşkanının yetkileri tek tek sayılmış, fakat bunların hangilerini Cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği, hangilerinin karşı imzaya tabi olduğu belirtilmemiştir. Uygulamada Hükümet ile Cumhurbaşkanı arasında çıkan sorunların bir bölümü de bu nedenle çıkmaktadır.

Sonuçta, sistemin parlamenter sistem olarak korunup, Cumhurbaşkanının konumunun ise Devletin ve sistemin bütününe ilişkin çok önemli konularda karar alma ve müdahale yetkileriyle sınırlanmış bir “akil adam”, “bilge kişi” konumuna çekilmesi daha uygun olacaktır.

Parlamenter sisteme yönelik, yürütme organının icraat yapmasını ve etkin karar almasını güçleştirdiği ve “iş yapılmayan” ve kısır çekişmelerin kurumsallaştığı koalisyonları teşvik ettiği eleştirilerine karşı ise önerilebilecek en uygun çözüm, Anayasa ile iki turlu dar bölge seçim sisteminin öngörülmesidir.

Böylece, İngiltere örneğinde olduğu gibi sistem koalisyonu doğal olarak önleyecek, her seçimde değişebilecek tek parti iktidarları ile Hükümetlerin etkin şekilde icraat yapmaları sağlanabilecektir.

“Anayasanın 104. maddesinde Cumhurbaşkanının yetkileri tek tek sayılmış, fakat bunların hangilerini Cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği, hangilerinin karşı imzaya tabi olduğu belirtilmemiştir. Uygulamada Hükümet ile Cumhurbaşkanı arasında çıkan sorunların bir bölümü de bu nedenle çıkmaktadır”.

İnceleme

SERDAR ÇITAK

İstanbul Altın Borsası Eski Başkanı

Finansal Piyasaların Batı Yakası: Türev Piyasalar ve Türkiye^(*)

Vadeli piyasalar finansal piyasaların tarihi gelişme çizgisinde en son noktayı temsil etmektedir. Geleneksel enstrümanların doğuşundan türev piyasalara kadar olan süreç insanlık tarihindeki birçok ana gelişme trendi gibi doğudan batıya doğru çizgi üzerinde uzanmaktadır. Bu nedenle, türev piyasaları "finansal piyasaların batı yakası" olarak adlandırılmasının uygun bir tanımlama olduğunu düşünüyorum.

Vadeli piyasalardaki gelişmeleri algılayabilmek ve gelişmelerin ardındaki felsefi altyapıyı analiz edebilmek için, gelişmenin önünü açan temel güdüyü tanımak gerekir. Bu piyasalarda son yirmi yıla damgasını vuran gelişmeyi "why not" "neden olmasın" yaklaşımı yaratmıştır. Organize piya-

salar tarafından piyasa katılımcılarına sunulan binlerce vadeli piyasa enstrümanından sadece birkaçı kabul görmüş ve sürdürülebilir bir işlem hacmine sahip olmuştur. Yaratılan binlerce prototip ise uygulama şansı bulamadan daha deneme aşamasında çöp sepetine atılmıştır.

Aslında "neden olmasın" mantığı sadece finans alanında değil birçok alanda da yeniliği yaratan temel yaklaşım olmuştur. Fikrin uygulama alanını daha doğuşunda önleyici bir tavırla yok etmek yerine, uygulama şansı tanıyarak, neden olmasın mantığının gizemindeki sürprizlere açık olmak, yeniliklerin birbiri ardına çoğalmasındaki en önemli etkidir.

Finansal yenilikler son yirmi yılda büyük bir ivme kazanmışlardır. Bu ivmenin itici güçleri, Bretton Woods sisteminin çökmesi ve dalgalı kur sistemine geçiş; bilgisayarların gelişmesi ve enformasyon teknolojisinin ilerlemesi; finansal işlemlerdeki patlama; dünya ekonomisindeki gelişmeler; finansal yenilikleri destekleyici tarzda-

(*) Makalede terminolojik bir tercih yapılmış bulunmaktadır. Buna göre vadeli işlemler "future sözleşmelerini", opsiyon işlemi ise "option sözleşmelerini" ifade edecektir. Her iki enstrümanın konu olduğu ortak noktaların açıklanmasında ise "türev işlem veya türev piyasa" sözcüğü kullanılacaktır.

ki düzenleme çalışmaları olmuştur.

TÜREV PİYASALARIN VARLIK NEDENLERİ

Türev piyasaların ilk ortaya çıkışı, 19'ncü yüzyılın ortalarına kadar dayanmaktadır. İlk vadeli işlem sözleşmelerinin tarımsal ürünlere dayalı olması bir rastlantı değildir. Özellikle tarımın doğası gereği sahip olduğu riskler öncelikle çiftçilerde bir "riskten korunma" hareketini başlatmıştır. Bu ilk hareketlerin ardından vadeli piyasaların gelişerek büyümesi ve bugünkü boyutlarına ulaşması bazı varlık nedenlerinin sıralanmasını gerekli kılmaktadır.

(i) Türev piyasalar, piyasa katılımcılarının bilgilerine dayanarak hareket etmelerini ve pozisyon almalarını sağlayacak bir ortamdır. Böylece vadeli piyasalar etkin fiyat oluşumu için uygun bir ortamın oluşmasını sağlar.

(ii) Türev piyasalar piyasa katılımcılarına, riski devretmeleri için imkan yaratırlar. Vadeli piyasa ortamını kullananlar, piyasada bulunan spekülörlere riski devrederler. Böylece spekülörlere spot piyasalarda oynadıkları pazar yaratma ve sürdürme fonksiyonunu vadeli piyasalarda da devam ettirirler.

(iii) Türev fiyatlar, geleceğe ilişkin beklentileri yansıttığından bilgi içerirler. Oysa spot piyasalardaki fiyatlar, oluştukları andaki piyasa bilgisini yansıtır. Türev piyasada oluşan fiyat ise, spot piyasadaki anlık bilgiyi yansıtan fiyat ile geleceğe ilişkin bilgilerin bir fonksiyonudur.

Bütün bu nedenlerle 1848 yılında Chicago Board of Trade ile başlayan serüven, 1980'li yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. Bugün gelinen aşama finansal mühendisliğin ve yaratıcılığın en önemli örneklerinin verildiği alanın türev piyasalar olmasını sağlamıştır.

NEDEN TÜREV ENSTRÜMANLAR VE NEDEN DEĞİL

Anglosakson literatürde vadeli işlem sözleşmelerinin, "derivatives" yani "türev" enstrüman olarak adlandırılmasının nedeni vadeli sözleşmenin değerinin, sözleşmeye konu olan finansal varlığın değerinden türetilmiş olmasıdır. 30'lar, Grubunun Dünya Finans Sistemi üzerine yazılmış bir raporunda; global türev sözleşmelerin yaratılması ve çok geniş bir alana yayılması son 15 yıllık dönemde finansal piyasaların çehresini değiştirmiştir.

Vadeli piyasalara yönelen fonların üretken faaliyetlere gitmediği ve sosyal açıdan bir maliyet oluşturduğu birçok ülkenin yasa organunda yapılan tartışmalarda sıkça dile getirilmiştir. Bu tartışmalarda vadeli işlem piyasalarının aslında bir "kumarhane—casino" izlenimi verdiği iddia edilmiştir. Tartışmanın taraftarlarının dayandığı diğer bir görüş ise "Physiocracy- Fizyokrazi" olmuştur. İktisat teorisinde de yer aldığı üzere fizyokratlar, fiziki üretim dışındaki bütün iktisadi faaliyetleri toplum açısından yararsız olarak değerlendirirler. Bu nedenle fizyokratik bakış açısı ile vadeli işlemleri, hiçbir üretim faaliyetine dayanmadığından ve hatta üretilmiş ürünler üzerinde spekülatif işlem olanağı verdiği için dolaylı şiddetle eleştirmişlerdir.

VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMELERİ VE FORWARD İŞLEMLER

Menkul kıymet piyasalarında yapılan işlemlerle "sahiplik" transfer edilirken vadeli piyasalarda yapılan işlemlerde "risk" transfer edilmektedir. Bir aktif varlığın piyasa değeri aktif varlığın taşıdığı hakların ve yükümlülüklerin piyasa değerleri arasındaki farktır. Dolayısı ile bir aktif varlığı satın alan taraf satan tarafa piyasa değerini ödemek zorundadır.

Sabit getirili bir tahvilin yatırımcısı, tahvil vadesi boyunca faiz ödemeleri ve anaparayı alma hakkına sahiptir. Dolayısı ile tahvilin fiyatı, bu hakların bir fonksiyonudur. Piyasa koşulları değiştiğinde tahvilin piyasa değeri de değişir. Ancak değişken faizli bir tahvilde olduğu gibi bazı menkul kıymetlerin şartları piyasa şartlarına daha uyumludur. Değişken getirili tahvilin faiz ödemeleri ihraç şartlarında belirtileceği gibi aylık, altı aylık v.b. vadelerde yeniden belirlenir. Değişken faizli tahvilin uyum sürecinin kısa olması tahvilin fiyat değişimindeki dalgalanmayı azaltır. Bir vadeli işlem sözleşmesi de değişken faizli bonoya benzer özellikler taşır. Vadeli işlem sözleşmesi piyasa ile hergün uyumlaştığı için (mark to the market) değerinin stabilitesini sağlar. Vadeli piyasalarda günlük uyarılama, bir anlamda kaybedenden kazanana bir nakit transferidir. Günlük uyarılama mekanizması farklı vadeli fiyatlara sahip olsalar da bütün vadeli işlem kontratları için aynıdır. Bu sistem vadeli piyasalarda işlem hacmini artırmaktadır.

Vadeli işlem sözleşmeleri ile forward işlem sözleşmeleri arasındaki en önemli fark, vadeli işlem sözleşmelerinin kredi riskini elimine etmesidir. Forward sözleşmelerde ise karşı taraf riskinin dikkate alınması gereklidir. Örneğin altın külçeye dayalı bir forward sözleşmede, eğer altın forward sözleşme ile satın alınıyorsa karşı tarafın nakit ödeme gücü ya da altın forward sözleşme ile satılıyorsa karşı tarafın fiziki altın teslim kabiliyeti bilinmek zorundadır.

Vadeli işlem sözleşmeleri ise karşı taraf riskinden bağımsız olarak, sadece fiyat değerleri üzerine yazılan bir kontrattır. Dolayısı ile vadeli işlem sözleşmesi satın almak, fiyatın yükseleceğini, satmak ise fiyatın düşeceğini beklentisini yansıtır. Vadeli işlemlerde sözleşmenin değerinde meydana

gelen değişime bir nakit akımına yol açar. Forward işlemlerde nakit akımı ancak sözleşmenin vadesinin bitiminde aktif varlığın teslimi karşılığında oluşur.

Vadeli işlem piyasalarında karşı taraf riskinin elimine edilmesinde kullanılan enstrümanlardan biri de "Marj Yönetimidir". Ancak birçok piyasada Marj Yönetiminin etkinliği tartışılmaktadır. Vadeli işlem sözleşmelerine aracılık yapan bir aracı kurum ile, takas üyesi aracı kurum ve nihayet takas kurumu arasında oluşturulan bir "marj" sistemi ile karşı taraf riski ortadan kaldırılmaktadır. Ayrıca vadeli işlem piyasalarında takas odası alıcı için satıcı, satıcı için alıcı konumundadır ve bu özelliği ile karşı taraf riskini elimine etmektedir. Oysa forward sözleşmelerde karşı taraf riski daima mevcut bulunmaktadır.

Forward sözleşmelerin bütün unsurları pazarlığa tabidir. Forward sözleşmelerin işlem gördüğü piyasalar gelişen yatırımcı ihtiyaçları çerçevesinde öyle bir hal almışlardır ki, artık menüde sadece yemeğin malzemeleri yer almakta ve bu malzeme ile yatırımcı forward kontratını istediği gibi şekillendirmektedir. Benzetme sürdürülürse, forward piyasa sadece gerekli malzemenin listesinin bulunduğu ancak yemeklerin listesinin yatırımcı tarafından yapıldığı bir restorantı temsil etmektedir.

OPSİYON PİYASALARI VE OPSİYON SÖZLEŞMELERİ

Opsiyon, aktif bir varlığın¹ gelecekteki belirli bir tarihte önceden belirlenmiş bir fiyat üzerinden alma veya satma hakkıdır.

1- Aktif varlık, üzerine opsiyon sözleşmesi düzenlenen her türlü değer ile piyasa göstergelerinin tamamı için kullanılmıştır. Uygulamada aktif varlıklar, kıymetli madenler, menkul kıymetler, mallar, dövizler veya endeksler gibi finansal göstergelerdir.

Fiyat Bekleyişleri	Opsiyon Stratejileri	Satın Al	Satış
	Aktif Değerin Fiyatı Artarsa		Alım Opsiyonu (Call Option)
Aktif Değerin Fiyatı Düşerse		Satım Opsiyonu (Put Option)	Satım Opsiyonu (Put Option)

Opsiyon sözleşmesi ise, bu işlemi temsil eden özel bir sözleşme olup, alış opsiyonu (call option) aktif varlığın alım hakkını garanti ederken, satış opsiyonu (put option) sözleşmesi aktif varlığın satım hakkını garanti etmektedir.

Opsiyon sözleşmesinin alım veya satım fiyatı, prim olarak adlandırılmaktadır. Opsiyon işlemlerinde alıcı taraf prim ödemekte, opsiyon sözleşmesini yazan yani satan taraf ise prim tahsil etmektedir. Opsiyon sözleşmelerinin primleri, üzerine opsiyon düzenlenen aktif varlığın fiyatına göre belirlenmektedir.²

Opsiyon sözleşmelerine yapılacak yatırımda; yatırımcıların beklentileri, yatırımın şeklini belirlemektedir. Alım opsiyonunu satın almak, üzerine opsiyon yazılan değer fiyatında bir artışın beklendiği durumlarda, satım opsiyonu satın almakta, üzerine opsiyon yazılan değer fiyatında bir düşme beklendiği durumlarda yapılacak en temel harekettir. Yatırımcı, aktif varlığın fiyatının düşeceğini veya değişmeyeceğini bekliyorsa, bu durumda bu değer üzerine

bir satım opsiyonu yaparak satmakta, yani kısa pozisyona geçmektedir.

Diğer taraftan, yatırımcı aktif varlığın fiyatının yükseleceğini veya değişmeden kalacağını bekliyorsa, bu durumda bu değer üzerine bir alım opsiyonu yaparak satmakta yani kısa pozisyona geçmektedir. Bu stratejiler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

Herhangi bir opsiyon işleminde; İşlem Fiyatı (Exercise Price – Strike Price), Opsiyonun vadesinden önce veya vadesinde işleme konulması halinde oluşacak fiyatı Zaman Değeri (Time Value); Opsiyonun vadesine kalan süre içinde alabileceği maksimum değeri, Gerçek Değer (Intrinsic Value); Opsiyonun işlem fiyatı ile üzerine opsiyon yazılan menkul kıymetin piyasa değeri arasındaki farkı ve Prim (Premium) ise Opsiyonun gerçek değeri (işlem fiyatı ile menkul değeri arasındaki fark) ve zaman değerinin toplamını ifade eder.

Opsiyon sözleşmesine yatırım yapacak bir yatırımcının, ihtiyaçlarına en uygun opsiyon sözleşmesini seçebilmesi için bazı temel faktörleri değerlendirmesi zorunludur. Bunlardan birincisi, üzerine opsiyon sözleşmesi düzenlenen menkul kıymetin olası fiyat değişimlerini tahmin etmektedir. Fiyat değişiminin yönü belirlendikten sonra tutarının da tahmin edilmesi, hangi fiyat

2- Örneğin ABD uygulamasında fiyatları 50 dolara kadar olan menkul kıymetler için opsiyon sözleşmelerinin prim 5 dolar aralığında değişirken, fiyatı 50 doların üzerinde olan menkul kıymetler için prim 10 dolar aralığında değişmektedir.

üzerinden bir opsiyon sözleşmesine yatırım yapılmasına karar verilmesi açısından önemlidir. Çünkü opsiyon sözleşmesinin fiyatı yani primi menkul kıymetin fiyatının doğrusal bir fonksiyonu olmaktadır. Yani menkul kıymetin fiyatı arttıkça opsiyonun primi de artış göstermektedir.

Opsiyon sözleşmesinin alıcısı açısından kâr elde etmek için, menkul kıymetin fiyatının opsiyon sözleşmesinin fiyatından daha yüksek bir noktaya gelmesi gerekir. Alıcı açısından gerçek kâr miktarı, iki fiyat arasındaki farktan prim değerinin çıkarılması suretiyle ulaşılabilecek değerdir.

OPSİYONUN GERÇEK DEĞERİ

Üzerine opsiyon sözleşmesi düzenlenmiş bulunan menkul kıymetin piyasa fiyatı ile opsiyon sözleşmesinin işlem fiyatı arasındaki fark gerçek değer (intrinsic value) olarak adlandırılmaktadır. Bir opsiyon "gerçek değere" sahip olması durumunda, kârlı bir opsiyon olarak nitelenmektedir. Ancak bu ilişki, opsiyon sözleşmesinin alım ya da satım opsiyonu olmasına göre değişmektedir. Satım opsiyonunda, opsiyon işlem fiyatının (strike price), üzerine opsiyon düzenlenen menkul kıymetin fiyatından daha yüksek olması durumunda opsiyon sözleşmesi kârlıdır. Bu durumda opsiyon sözleşmesinin sahibi, opsiyonun içerdiği menkul kıymetleri piyasa fiyatından temin edip, işlem fiyatı üzerinden opsiyonu çıkaran tarafa satarak kâr elde etme şansına sahip olmaktadır.

Alım opsiyonunda ise, opsiyonun işlem fiyatı, menkul kıymetin fiyatından daha düşük olduğu durumlarda kâr söz konusudur. Çünkü bu durumda, opsiyonu elinde bulunduran taraf, opsiyonu çıkaran taraftan menkul kıymeti piyasa fiyatının altında bir fiyattan satın alma hakkına sahip olmaktadır.

Opsiyon sözleşmelerinin diğer bir özelliği de zaman değerine sahip olmalarıdır. Çünkü opsiyon sözleşmeleri, sözleşmede belirtilen süre için geçerlidirler. Bu durumda opsiyonun vadesine kalan süre azaldıkça opsiyonun zaman değeri de azalmaktadır. Bu durum opsiyon primi üzerine de etki etmektedir. Çünkü yatırımcı, vadesine daha az süre kalmış bir opsiyona daha az prim ödeyecektir.

Opsiyon alıcısı ve satıcısı için risk ve getiri birbirinin tersi olarak ifade edilmektedir. Opsiyonun alıcısı için, opsiyon sözleşmesinin gerçek değerinin bulunmaması (yani opsiyon sözleşmesinin zararda olması) hem daha yüksek bir riski betimlerken hem de daha yüksek bir kazanç beklentisini ifade etmektedir. Opsiyonun zararda olma halinin büyük olması, opsiyonun vadesi boyunca menkul kıymetin arzu edilen yönde bir fiyat hareketi göstermesi halinde alıcısının kârı da oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleşecektir.

Opsiyonun gerçek değerinin olması yani opsiyonun kârlı durumda bulunması halinde, opsiyonun zarar riski azalırken, getiri şansı da az olacaktır. Çünkü opsiyonun kârlı durumda olması, opsiyon primini yükseltecektir. Dolayısı ile opsiyon alıcısının kâr elde edebilmesi için menkul kıymetin fiyatının primin etkisini kompanse edecek kadar büyük bir tutarda artması gerekecektir.

Opsiyon sözleşmesini satan taraf için, opsiyonun düzenleme anında kârlı durumda bulunması, yüksek düzeyde bir kazanç ile aynı zamanda yüksek düzeyde bir riski ifade etmektedir. Opsiyonun kârlı durumda bulunması, opsiyonun alıcısının, opsiyon sözleşmesini işleme koyma ihtimalini arttıracak ve sözleşmenin niteliğine göre opsiyonun satıcısının menkul kıymeti satmak veya satın almak zorunluluğunu

ortaya çıkaracaktır. Bu taktirde, opsiyonun satıcısı, menkul kıymetin fiyatı ile opsiyon fiyatı arasındaki farktan satışta elde ettiği primin düşülmesi sonucu ulaşılacak zararı yüklemek zorunda kalacaktır. Bundan dolayı, eğer opsiyonun gerçek değeri yükselirse, opsiyon satıcısının kârı azalacaktır.

Opsiyon sözleşmesini satan taraf "yazıcı" olarak tanımlanır. Bu tanım opsiyon sözleşmelerinin ilk ihraç edildiği dönemlerden bu yana gelmektedir. Bugün opsiyon sözleşmeleri standart hale gelmesine karşın "yazıcı" tanımlaması opsiyonların ilk işlem gördüğü dönemlere atfen yine de kullanılmaya devam edilmektedir.

Opsiyon sözleşmesini satan tarafın temel saiki, opsiyon sözleşmesinin priminden gelir elde etmektir. Opsiyon satışı, üzerine opsiyon sözleşmesi düzenlenen hisse senedinin fiyatının, opsiyon primini geçmeyecek şekilde hareket etmesi (yükselmesi veya düşmesi) halinde kârlı bir işlemdir. Dolayısı ile opsiyonu satan tarafın karı, opsiyon sözleşmesinin primi ile sınırlıdır. Opsiyon sözleşmesinin primi, opsiyon satıcısının aldığı riski kompanse eden bir tutar olarak değerlendirilmektedir. Opsiyon satıcısı, iki risk faktörü ile karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi opsiyon sözleşmesinin dayandığı menkul kıymetin beklenmeyen fiyat hareketleri, diğeri de opsiyon sözleşmesini satın alan tarafın vade içinde herhangi bir zamanda sözleşmeyi işleme koymasındır.

Opsiyon sözleşmelerinin vadesi, sözleşmede tanımlanan ayın, üçüncü cuma gününü takip eden cumartesi günü dolmaktadır. Yatırımcı opsiyonu vadesinde işleme koymak istiyorsa opsiyonun vadesinin dolduğu cumartesi gününden önceki iş gününde en geç saat 17:30'a kadar aracı kurumuna bildirim yapmak zorundadır. Vadesi dolan opsiyon işlemleri vade gü-

nünde (saat 15'de) durdurulmaktadır. Bunun nedeni borsanın açık olduğu saatlerde son anda vadesi dolan bir opsiyon üzerinde başka bir yatırımcı tarafından yatırım yapılma riskini ortadan kaldırmaktadır.

OPSİYON YATIRIMLARI VE BİR ÖRNEK

ABD'nde opsiyon sözleşmeleri üzerindeki işlemler organize bir şekilde 1973 yılında CBOT'nda (Chicago Board of Trade) başlamıştır. İlk işlem yılında 10.000 sözleşme olan ortalama günlük hacim, 700.000 sözleşmeye kadar çıkmış bulunmaktadır. CBOT kurulmadan önce opsiyon sözleşmeleri tezgah üstü piyasalarda (over the counter) işlem görmüştür. Louis Harris ve Associates tarafından yapılan bir araştırma, tipik bir opsiyon yatırımcısının; orta yaş (ortalama 44), erkek, iyi eğitilmiş (üniversite), vergi öncesi geliri 34.000 dolar civarında ve en az 100.000 dolar serveti olduğunu ortaya koymuştur.

Opsiyon sözleşmesine yatırım yapmak isteyen bir yatırımcı öncelikle ilgili borsanın üyesi aracı kuruma emir vermek türündedir. Aracı kurumca alınan emir işlem salonuna ilgili borsadaki işlem sistemine göre bilgisayar veya telefon vasıtası ile iletilmektedir. İşlem gerçekleştiğinde işleme taraf olan temsilciler işlemi karşılıklı onay etmektedirler. Emrin gerçekleştirildiğinin müşteriye bildirilmesini takip eden iş gününde müşteri tarafından opsiyonların alım bedelleri aracı kuruma ödenmektedir.

Opsiyon vadesinde işleme konulmak istediğinde öncelikle daha önce işlemi gerçekleştirdiği aracı kuruma bildirim yapılması gerekmektedir. Aracı kurum yatırımcının isteği doğrultusunda opsiyon takas şirketine bildirim yapmaktadır. Takas şirketi de üyelerinden yatırımcının işleme

koymak istediği opsiyonuna karşılık gelen açık pozisyona sahip olanlarından birini tamamen tesadüfi bir şekilde seçmektedir. Yatırımcı tarafından alım opsiyonu işleme konuluyorsa, takas şirketi tarafından atanan üye, işleme konulan her opsiyon karşılığında 100 hisseyi yatırımcıya sağlamak zorundadır.

Aksi belirtilmedikçe opsiyon işlemleri ile ilgili olarak verilen bütün emirler günlük emirlerdir. Emir piyasada yeni bir pozisyon açıp, ihraç edilen opsiyonları artırır sa buna açılış işlemi, tersi olarak emir var olan pozisyonları kapatırsa buna da kapanış işlemi denilmektedir.

Opsiyon işlemlerinin organize borsalarda standart bir şekilde yapılır hale gelmesi ile birlikte opsiyon takas şirketinin işlemlerdeki görece önemi giderek artmıştır. Opsiyon Takas Şirketi, opsiyon alıcısı ile opsiyon yazıcısı arasında köprü işlevi görmektedir. Şirkete opsiyon borsalarında işlem yapan aracı kurumlar ortak bulunmaktadır. Herhangi bir aracı kurumun müşterisi opsiyonunu işleme koyduğunda, aracı kurum tarafından bu durum opsiyon takas şirketine bildirilmekte ve opsiyon takas şirketi de karşı pozisyonda bulunan üyelerinden herhangi birini rassal olarak seçmektedir. Takas şirketi tarafından seçilen aracı kurumda müşterilerinden aynı pozisyona sahip olanlar arasında rassal bir seçim yapmaktadır. Bu şekilde seçilen müşteri karşı tarafın işleme koyduğu opsiyon alım opsiyonu ise bu sefer opsiyonu yazan taraf opsiyonun temsil ettiği hisse senetlerini işlem fiyatı üzerinden satın almak zorundadır.

Bir Opsiyon İşleminde Sağlanacak Kâr Veya Katlanılacak Zarar Aşağıdaki Nümerik Örneklerle Açıklanabilir

XYZ şirketinin alım opsiyonu, "XYZ

Temmuz 50" alım opsiyonu şeklinde ifade edilmektedir. "XYZ Temmuz 50" opsiyonu, alıcısına XYZ şirketine ait 100 adet hisse senedi vadesinde (Temmuz ayında) veya Amerikan opsiyonu olması halinde daha önceki bir tarihte 50 dolardan alım hakkı vermektedir. Böylece opsiyon sözleşmesi satın alınmakla, belirli bir süre için hisse senedini sabit bir fiyat üzerinden satın alma hakkı elde edilmiş bulunmaktadır. Hisse senedinin fiyatının yükselmesi bu hakkı daha değerli hale getirmektedir.

Yatırımcının yukarıda opsiyonu satın aldığı tarihte opsiyonun fiyatının da 50 dolar olduğunu varsayalım. Yani opsiyon nötr bir-(at the money)- opsiyon olsun. Yatırımcının opsiyon sözleşmesi başına 3.5 dolar prim ödediğini (toplam 350 dolar) varsayalım. Eğer hisse senedinin fiyatı 55 dolara yükselirse opsiyonun primi de yükselecek örneğin 5.5 dolar olacaktır. Bu durumda yatırımcı için iki seçenek bulunmaktadır:

1) Yatırımcı elindeki opsiyonu işleme koyarak 50 dolardan XYZ hisse senetlerini satın alabilir. Bu durumda yatırımcının toplam fon çıktısı $50 \times 100 + 350 = 5350$ dolardır. Satın aldığı hisse senetlerini hemen ikinci el piyasada sattığı takdirde elde edeceği nakit akımı $55 \times 100 = 5500$ dolar olacaktır. Yatırımcının net kârı: 150 dolar olacaktır. İşlemlerde, komisyon ve diğer masrafları gözardı edilmektedir.

2) Yatırımcı için böyle bir durumda ikinci seçenek elindeki opsiyon kontratını primi üzerinden satmaktadır. Piyasada opsiyon kontratının primi 5.5 dolardır. Yatırımcı bu değerden sattığı takdirde elde edeceği gelir 550'dir. Toplam nakit girdisi de $550 - 350 = 200$ olacaktır.

Birinci alternatifin getirisi: $(55-50)/50 = \% 10$
İkinci alternatifin getirisi: $200 / 350 = \% 57$
İkinci alternatif hem mutlak değer olarak

hem de yüzde değer olarak birinci alternatiften daha kârlı görülmektedir.

3) Eğer XYZ şirketinin hisse senetlerinin fiyatı 45 dolara düşerse, opsiyonun fiyatı 7/8 dolara düşecektir. Bu durumda yatırımcının yapacağı tek şey opsiyon sözleşmesini satmaktır. Bu durumda zararı 350 -

87.50 = 262.50 dolar olacaktır. Opsiyonun kendisini satmadığı takdirde, vadeye kadar beklediği zaman opsiyon tamamen değersiz hale gelmektedir.

Yukarıda açıklanan tüm durumları birleştirirsek:

	KARLI DURUM	ZARARLI DURUM
1)	Opsiyonun işleme konulması	Opsiyonun satımı + 87.50
	Hisse senedi alımı - 5000	Opsiyon maliyeti - 350.00
	Hisse senedi satımı +5500	Zarar - 262.50
	500	
2)	Opsiyonun maliyeti -350 Opsiyonun kârı 150	Üzerine opsiyon yazılmış bulunan XYZ hisse senetleri 45 dolara ve opsiyon primi de 7/8 dolara düşüyor.
	Opsiyon satımı +350 Opsiyonun maliyeti - 150 Opsiyonun kârı +200	

Üzerine opsiyon yazılmış bulunan XYZ hisse senetleri 55'e ve opsiyonun primi 5.5 dolara çıkıyor.

VE BİR NOT: SORUN NEREDE

Vadeli piyasalarda, son yıllarda gelişmeler menkul kıymet borsalarının birleşmesi ve özelleşmesi trendinden oldukça etkilenmiştir. Ayrıca işlemler merkezi piyasa ve borsa ortamlarından tamamen internet ortamına kayma özelliği göstermektedir. Elektronik ortamda işletilen piyasaların etkinliği ve katılımcı tatmini ayrı bir tartışma konusu olsa da ortamda işlem gören vadeli piyasa enstrümanlarının göz kamaştırıcı bir gelişim gösterdiği ayrı bir tartışma konusudur. Elektronik ortamda işleyen piyasalarda "hava şartlarına" dayalı

lı vadeli işlem sözleşmeleri (weather derivatives) gibi son derece spesifik enstrümanlar oluşturulmakta ve bu enstrümanlara likidite kazandırılmaktadır.

Türk insanı 1980 yılından sonra kendi dışında bir dünya olduğunun farkına varmış ve Türkiye Ekonomisi de İthal ikameci politikalarından kurtularak dış dünya ile yüzleşmeye başlamıştır. İlk kez firmalar, piyasa koşullarının ne demek olduğunu anlamaya başlamışlar ve piyasa koşullarının aslında hedge edilmesi gereken bir çok değişkenin oluşturduğu bir belirsizlik ortamı olduğunu keşfetmişlerdir.

Firma gelirlerinin ve giderlerinin yabancı para cinsinden ifade edildiği bir ortamda "kur riskinin" yönetilmesi vadeli piyasa enstrümanları kullanılarak yapılır. İhracat yapan sektörler, gelirlerindeki dalgalanmayı düzenleyebilmek için gelir akımlarını stabilize edecek vadeli enstrümanları kullanmak zorundadırlar. Aksi halde finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanmalardan, son derece de olumsuz etkilenirler. Vadeli enstrümanların hedge ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için iyi çalışan bir piyasa ortamında işlem görmeleri gerekir. Yani piyasanın "etkin" piyasa olması gereklidir.

Vadeli enstrümanların işlem gördüğü piyasaların kurulması ve yaşaması ekonominin karar birimlerinin kendilerini hedge etmeleri için gerekli ortamın sağlanması açısından son derece önemlidir.

İşlem piyasalarının örgütlenmesi ayrı bir uzmanlık çalışmasıdır. Çalışma sadece yazılı düzenlenmelerin yapılması ile bit-

memelidir. Bir piyasanın oluşumu arz ve talep mekanizmalarının akıcı bir şekilde çalışması yıllarca süren bir mesaiyi gerektirmektedir. Vadeli piyasalar, spot piyasalardan daha uzun bir zaman sürecinde gelişmektedir. Bugün ABD'de dünya çapında servis veren vadeli piyasalar gelişmiş konularına son otuz yıllık süreçte ulaşmışlardır.

Reel sektörün riskten korunma ihtiyacı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Ancak ülkemizde halen faaliyette bulunan bir "vadeli işlem piyasası" bulunmamaktadır. Bu nedenle bir çok reel sektör firması pozisyonlarını hedge edememekten dolayı iflas aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Öncelikle sorunun tespit edilip, bu soruna ilişkin eğitimin şirketlere verilmesi gerekmektedir. Sorunun makro ekonomi sorunu olduğu ve sürekli kaynak israfına yol açtığı unutulmamalıdır. Vadeli piyasalar konusunda da piyasanın çok miktarda "eğitime katkı"ya ihtiyacı var sanırım.

Sevgili Okurlar,

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eski Rektörü ve Eski Maliye Bakanı Sayın KEMAL KURDAŞ'ın "Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü" başlıklı yeni kitabı Nisan 2003 tarihinde ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. tarafından çıkarılmıştır. Bu kitapta Türkiye'nin 1920 - 1980 arasındaki 60 yıllık dönemde izlediği ekonomik politikalar, toplu bir bakış çerçevesinde anlatıldıktan sonra, 1980 - 2002 dönemi üzerinde özellikle ve ayrıntıları ile durulmuştur.

Fiyatı : 14.000.000.-TL.

KEMAL KURDAŞ

BİTMEYEN GAFLET VE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ

İsteme Adresi: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No.6/2 Sultanahmet - İSTANBUL

Tel: (0212) 516 11 45 - 518 17 32, Faks: (0212) 518 66 43

[http:// www.ekonomikyorumlar.com](http://www.ekonomikyorumlar.com)

e-mail: ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

Rakamların Dili

Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (AĞUSTOS 2003)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	1.4	2.1	3.0	6.4	- 525.4	- 510.2
Almanya	- 0.9	0.9	1.2	10.6	127.3	49.7
Avustralya	2.8	2.7	4.3	6.1	- 10.8	- 20.8
Avusturya	- 0.5	1.1	2.1	4.4	1.0	2.1
Belçika	0.7	1.5	1.7	11.6	17.8	10.7
Danimarka	1.4	2.2	3.9	6.0	9.3	5.6
Fransa	1.1	2.0	2.9	9.5	6.8	27.0
Hollanda	- 0.3	2.2	2.9	5.5	29.6	2.9
İngiltere	1.3	2.9	3.4	5.0	- 73.7	- 5.8
İspanya	2.0	2.7	4.9	11.3	- 45.5	- 19.0
İsveç	2.4	1.8	2.1	4.8	15.6	11.5
İsviçre	- 1.0	0.3	1.8	3.6	5.8	32.8
İtalya	- 0.4	2.6	1.7	8.7	3.6	- 13.5
Japonya	0.6	- 0.4	2.3	5.3	95.8	114.9
Kanada	2.4	2.6	3.5	7.7	36.2	13.9
Euro - 11	0.1	2.0	3.0	8.8	84.4	45.3

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil Kaynak: The Economist, 2 Ağustos 2003.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., ihracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

MERKEZ BANKASI BEKLENTİ ANKETİ

Cari Dönem	Gözlem Sayısı	En Küçük	En Büyük	Standart Sapma	Aritmetik Ortalama	Medyan	Mod	Uygun Ortalama
Tüketici Enflasyonu Beklentisi (%) (Temmuz-03)	70	-1,0	2,0	0,5	0,2	0,3	0,2	0,2
İki Ay Sonrasının TÜFE Beklentisi (Temmuz-03)	68	-0,5	3,6	0,8	1,8	2,0	2,0	1,8
Yıl Sonu TÜFE Beklentisi (Temmuz-03)	70	19,0	28,5	2,0	23,7	23,5	22,0	23,7
Gelecek 12 Aylık Dönemin TÜFE Beklentisi (Temmuz-03)	67	13,5	30,0	2,9	20,2	20,0	20,0	20,2
Üç Aylık Hazine İhalesi Yıllık Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (%) (Temmuz-03)	70	30,0	48,0	3,5	38,2	38,0	38,0	37,3
Yıl Sonu Bileşik Faiz Oranı Beklentisi (Temmuz-03)	69	21,0	45,0	3,9	34,1	34,0	34,0	34,0
Para Piyasası Gecelik Yıllık Basit Faiz Oranı Beklentisi (%) (Temmuz-03)	70	33,0	40,0	1,0	35,1	35,0	35,0	35,0
Yıl Sonu Basit Faiz Oranı Beklentisi (Temmuz-03)	69	20,0	40,0	3,0	31,1	31,0	32,0	31,2
Bankalararası Döviz Piyasası Dolar Kuru Beklentisi (Bin TL) (Temmuz-03)	71	1370,0	1700,0	58,8	1425,7	1410,0	1400,0	1411,4
Yıl Sonu Dolar Kuru Beklentisi (Temmuz-03)	70	1470,0	1980,0	95,4	1700,3	1700,0	1700,0	1700,3
Cari İşlemler Dengesi Beklentisi (Milyon Dolar) (*) (Temmuz-03)	59	-8800,0	-3000,0	1162,0	-6601,0	-6800,0	-6500,0	
GSMH Büyüme Beklentisi (%) (Temmuz-03)	68	3,0	7,0	0,8	5,0	5,0	5,0	5,0

(*) Verilerin dağılımının çok düzensiz olması nedeniyle uygun ortalama hesaplanamamıştır

TÜRKİYE'NİN EN BÜYÜK 100 FİRMASI

2002 Sıralaması	2001 Sıralaması	Firma Adı	Üret.Satış Trilyon TL	Dönem Kârı Trilyon TL	2002 Sıralaması	2001 Sıralaması	Firma Adı	Üret.Satış Trilyon TL	Dönem Kârı Trilyon TL
1	1	Tüpraş	6,858	257,5	51	-	-	-	-
2	12	EÜA A.Ş.	3,202	370,8	52	66	Park Termik Elektrik	0,291	29,5
3	5	Arçelik	1,558	283,8	53	29	Siemens	0,290	42,6
4	9	Vestel	1,437	115,5	54	61	AK Enerji	0,285	64
5	3	Tofaş	1,410	- 19,6	55	73	MAN Türkiye	0,283	38,3
6	6	Erdemir	1,333	- 47,8	56	43	Sarkysan Elektronik	0,280	14,5
7	7	Oyak-Reno	1,220	110,0	57	75	Vestel KOMU	0,272	11,5
8	4	Türk Şeker	1,215	357,1	58	52	Hürriyet	0,269	62,9
9	8	Tekel	1,215	303,8	59	-	-	-	-
10	10	Aygaz	1,192	89,6	60	110	Trakya Yağlı Toh	0,261	33,8
11	11	Petkim	0,961	15	61	48	Yazıcı Demir Çelik	0,260	1,7
12	17	Beko	0,873	5,5	62	45	Kordsa	0,259	-13,4
13	33	Ford	0,865	- 165,2	63	58	Bossa	0,258	46,6
14	13	TKI	0,791	125,0	64	-	-	-	-
15	-	Toyota Otomotiv	0,739	- 74,9	65	59	Alstom Elektrik	0,257	28,3
16	15	İpragaz	0,639	45,6	66	88	Anadolu Cam	0,248	41,9
17	14	Çolakoğlu Metalurji	0,629	93,7	67	81	Glaxo Smith Kline	0,244	- 3,4
18	18	Habaş	0,577	12,2	68	-	-	-	-
19	20	Mercedes-Benz Türk	0,564	- 9,1	69	70	Zorlu Linen Dokuma	0,238	17,3
20	22	İçdaş	0,564	20,2	70	67	Kroman Çelik	0,233	3,2
21	24	Pilsa	0,535	59,9	71	149	Kaptan Demir	0,228	0,2
22	21	İsdemir	0,505	- 60,7	72	74	S.S. Tarış Pamuk	0,228	- 44,7
23	19	Aksa	0,503	112,6	73	86	Toros Gübre	0,228	19,2
24	27	Bosch Sanayi	0,485	-	74	94	Abdi İbrahim İlaç	0,226	28,4
25	28	Milangaz	0,468	4,5	75	72	Akansa Çimento	0,221	23,7
26	-	Coca Cola İçecek	0,460	19,4	76	93	EİS Eczacıbaşı	0,220	16,2
27	16	Sasa Dupont	0,452	- 3,8	77	57	Marsa Kraft	0,219	- 2,1
28	198	Çukurova Elektrik	0,418	132,4	78	47	İzmir Demir Çelik	0,218	- 3,9
29	25	Korteks	0,411	18,7	79	87	Borçelik	0,216	11,6
30	39	BŞH Profilo Elektrik	0,406	20,5	80	85	Borusan	0,213	18,8
31	-	-	-	-	81	68	Soda Sanayi	0,213	19,2
32	23	TPAO	0,390	525,5	82	98	Eczacıbaşı Yapı	0,206	27
33	26	Assan Demir	0,385	5,2	83	56	Türkiye Selüloz ve Kağıt Fab.	0,205	- 97,3
34	30	Paşabahçe	0,366	64	84	-	CP Standart Gıda	0,200	19,6
35	60	İsko Dokuma	0,357	14,3	85	69	Orta Anadolu Tic.	0,200	62,2
36	40	Diler Demir Çelik	0,357	- 8,8	86	-	-	-	-
37	34	Bilkent Dış Tic.	0,341	9,9	87	112	Kayseri Şeker	0,197	23,6
38	49	Brisa	0,336	71,9	88	92	Çimsa	0,197	53,8
39	37	Trakya Cam	0,332	86	89	101	Et ve Balık Ürün.	0,196	1,1
40	97	Sanko Tekstil	0,324	2,9	90	102	Türk Demir Doküm	0,193	18,5
41	36	Good Year	0,322	16,4	91	158	Pako İlaç	0,191	4,1
42	46	JTI Tütün	0,316	6,7	92	91	Roche	0,188	6,7
43	35	Aselsan	0,315	81,5	93	155	BMC	0,186	0,3
44	500	FNSŞ	0,308	115,4	94	99	Banvit	0,184	5,2
45	32	Çay İşletmeleri	0,307	- 30,7	95	78	Pınar Süt	0,182	5,4
46	62	Konya Şeker	0,307	86,3	96	77	Erak Giyim	0,182	8,7
47	51	Yeşim Tekstil	0,299	7,4	97	95	Fruko	0,178	17,8
48	31	Eti Bor	0,299	136,6	98	83	Kale Seramik	0,178	6,4
49	41	Anadolu Efes Bira	0,296	45,6	99	63	Oltan Gıda	0,177	3,7
50	44	Türk Pirelli	0,295	20,5	100	116	Çebitaş	0,173	4,3

SİZ DE ABONE OLUN!

*“Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi”ne abone olanlar,
“Finans – Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi”ni önce okuyanlardır.*

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel: Fax:

e-mail :

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul’da oturanlar için).

“FİNANS – POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR” Aylık Dergi, 12 sayı için
2003 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

YURT DIŞI

6 Aylık: 30.000.000.-TL.

6 Aylık: 25 \$

1 Yıllık: 48.000.000.-TL.

1 Yıllık: 50 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 6299897

T.İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 530979

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No: 1035572-7

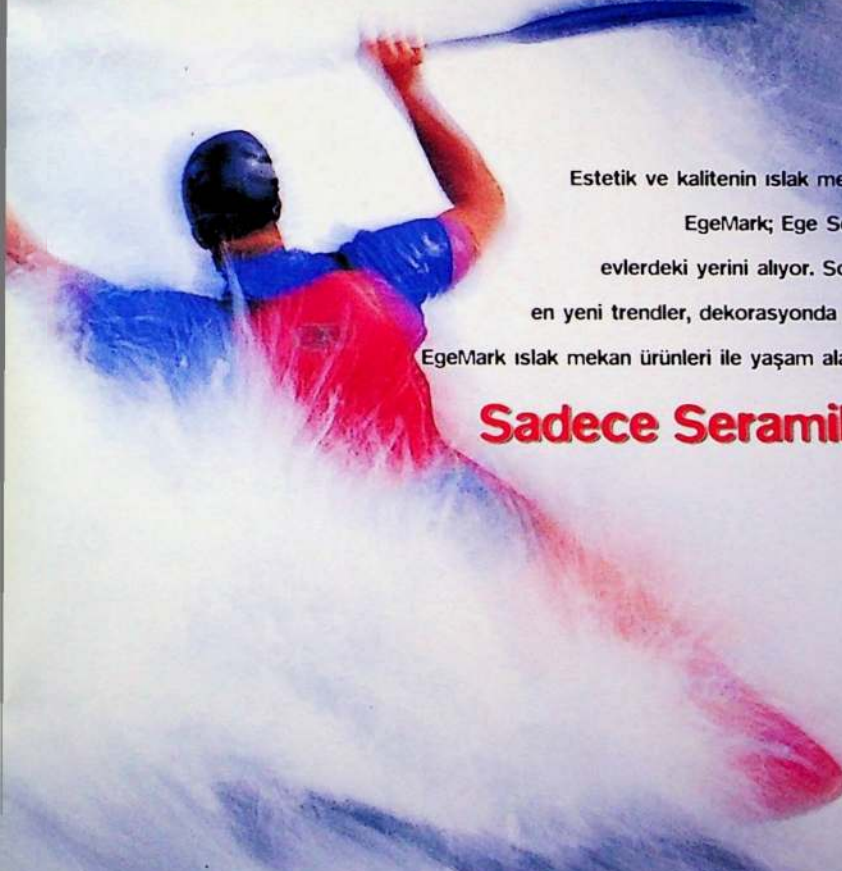
Abone Başlangıç Tarihi: Abone Bitiş Tarihi:

“EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A.Ş.” adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığımız mak-
buzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, **“Finans - Po-
litik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**; Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6, Kat.2; 34400 Sultanahmet
İstanbul” adresine posta ile gönderebilir, faks geçebilir veya elektronik posta adresimize gönderebilirsiniz.

Faks: (0-212) 518 66 43. **Tel:** (0-212) 518 17 32 – 516 11 45.

e-mail: abone@ekonomikyorumlar.com <http://www.ekonomikyorumlar.com>

Son Trendlerin Dinamizmle Kesistiği Marka

Estetik ve kalitenin ıslak mekanlardaki kesişimi
EgeMark; Ege Seramik tecrübesiyle
evlerdeki yerini alıyor. Son moda tasarımlar,
en yeni trendler, dekorasyonda estetik ve zarafet...
EgeMark ıslak mekan ürünleri ile yaşam alanlarına değer katın.

Sadece Seramik Değil...

 EGE **Mark**

www.egemark.com

EgeMark bir EGE SERAMİK markasıdır.

Seramik ve
Porselen
Karolar

Seramik
Sağlık
Gereçleri

Armatür ve
El Duş
Takımları

Akrilik
Sistemler

Banyo
Mobilyaları

Rezervuar
Sistemleri

Seramik Kesme
ve Uygulama
Makineleri

Klozet
Kapakları

LOONEY TUNES, characters, names and
all related indicia are trademarks of and © Warner Bros.
(03)

ÇOCUĞUNUZ!

Çocuğunuzu (varsa torununuzu) Garanti Mini Bank üyesi yapın. Geleceğini garantiye alan 3 değişik hesaptan biri anında işlemeye başlasın: **1** Garantili Gelecek Hesabı **2** Garantili Fon Hesabı **3** Garantili Vadeli Hesap. Çocuğunuz Mini Bank Kartını ve sürpriz hediye paketini alsın. Size de hemen "BaşımaBirKazaGelirse" sigortası yapılınsın.

Çocuğunuzun
Garanti Mini Bank Kartı
ve sürpriz
hediyeleri
adresinize
gelecek.

 Garanti

**MINI
BANK**

Bana göre
eğlence,
anneme göre
güvence!

444 0 333 Alo Garanti
garantiminibank.com